

Kulturmiljöunderlag

VÄSTERÅS KOMMUN | VÄSTMANLANDS LÄN

VÄSTERÅS INNERSTAD: DELOMRÅDE VÄST

Trumslagarbacken • Lustigkulla med Ansgarskyrkan • Jakobsberg • Västermalm och Djäkneberget • Almelund
Vasastaden • Stallhagen • Annedal med östra Stohagen • Lögarängen och södra Gustavsvik

ETT SAMVERKANSPROJEKT MELLAN VÄSTERÅS STAD, VÄSTMANLANDS LÄNS MUSEUM OCH LÄNSSTYRELSEN I VÄSTMANLANDS LÄN

VÄSTERÅS STAD

– en del av Region Västmanland

Länsstyrelsen
Västmanlands län

Detta kulturmiljöunderlag är framtaget inom ramen för samverkansprojektet Kulturmiljöunderlag för Västerås centrala delar och innerstaden. I kulturmiljöunderlaget inkluderas även Skallberget, Viksäng och Hammarby. Projektet har drivits i samverkan mellan Västerås stad, Länsstyrelsen i Västmanlands län och Västmanlands läns museum 2017–2021.

Text: © 2021, Västmanlands läns museum. All text i denna rapport är fri att använda enligt licens CC BY.

Villkor på: www.creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Foto: Foton på sid. 4, 8, 18, 22, 27, 34, 46, 56, 74, 89, 90, 101, 102, 122, 144, 159, 160, 170 och 174 © Lasse Fredriksson.

Foton på sid. 10 Henric Nilsson DSCF0391, sid. 28 A. Blomberg.

Där inget annat anges är fotografier tagna av Västmanlands läns museum, Anna Thorsell, Sara Bäckman, Julia Göransson, Ellen Holtermann Wiig, Emma Karp och Tobias Mård. Foton tagna inom ramen för projektet anges med bildid. Vlm-vas och fotografens initialer eller Vlm-kmv och fotografens initialer.

Dessa foton är © Västmanlands läns museum och fria att använda enligt licens CC BY-SA.

Villkor på: www.creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/

Foton från Västmanlands läns museums arkiv; sid. 28, 29, 30, 31, 62, 76, 163, 164.

Foto från Västerås stadsarkiv; sid. 10.

Foton från Västmanlands läns museums arkiv och Västerås stadsarkiv är Public Domain (PDM) och fria för användning.

Villkor på: www.creativecommons.org/publicdomain/mark/1.0/

Bilder på konstverk i rapporten publiceras med tillstånd av Bildupphovsrätt 2021.

Övriga foton: @ namngiven fotograf.

Kartor: © Lantmäteriet, Geodatasamverkan. Kartbild på sid. 25 Länsstyrelsen i Västmanlands län.

Övriga kartbilder Västmanlands läns museum.

Grafisk form och layout: Advant

Layout: Västerås stad

Denna skrift är utgiven av Länsstyrelsen i Västmanlands län, www.lansstyrelsen.se/vastmanland.html

ISBN: 978-91-639-3679-1

Omslagsfoto: Bostadshus i Vasastaden, Lasse Fredriksson. Kvarteret Oskaria, Vlm-vasehw-0007.

Kvartersgata i Annedal, Vlm-vasehw-0003. Flerbostadshus i Vasastaden, Lasse Fredriksson.

Kulturmiljöunderlag

VÄSTERÅS KOMMUN | VÄSTMANLANDS LÄN

ETT SAMVERKANSPROJEKT MELLAN VÄSTERÅS STAD, VÄSTMANLANDS LÄNS MUSEUM
OCH LÄNSSTYRELSEN I VÄSTMANLANDS LÄN

Innehåll

Delområde väst	9
1. Inledning	11
1.1 Bakgrund	11
1.2 Kulturmiljöunderlag för Västerås innerstad, Skallberget, Viksäng och Hammarby	12
1.3 Vad består kulturmiljöunderlaget av?	13
1.4 Vad kan kulturmiljöunderlaget användas till?	14
1.5 Samverkansprojektet – roller och ansvar	15
1.6 Metod och källor för framtagandet av kulturmiljöunderlaget	15
1.7 Metod för kulturhistorisk värdering	16
1.8 Avgränsningar	17
2. Kulturvärden i samhällsplaneringen	19
2.1 Lagstiftning	19
2.2 Definitioner	21
3. Skyddade kulturmiljövärden i Västerås innerstad	23
3.1 Riksintresse för kulturmiljövård	23
3.2 Byggnadsminnen	26
3.3 Kyrkliga kulturminnen	26
3.4 Detaljplaner och kommunala styrdokument för kulturmiljö	26
4. Västerås bebyggelsehistoria – en allmän orientering	29
4.1 Strategisk placering vid Svartån	29
4.2 Gustav Vasa och Johannes Rudbeckius	30
4.3 Den moderna stadens framväxt	30
4.4 Industristaden Västerås	31
4.5 Funktionalismen introduceras genom livsmedelsindustrin	32
4.6 Bostadsbyggandet under modernismen	32
4.7 Ett modernistiskt centrum med handeln i fokus	33
5. Trumslagarbacken	35
5.1 Om stadsdelen	35
5.2 Bostadsområdet Trumslagarbacken	38
5.3 Åpartiet med trähusbebyggelse från 1700- och 1800-talen	43
5.4 Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Trumslagarbacken	44

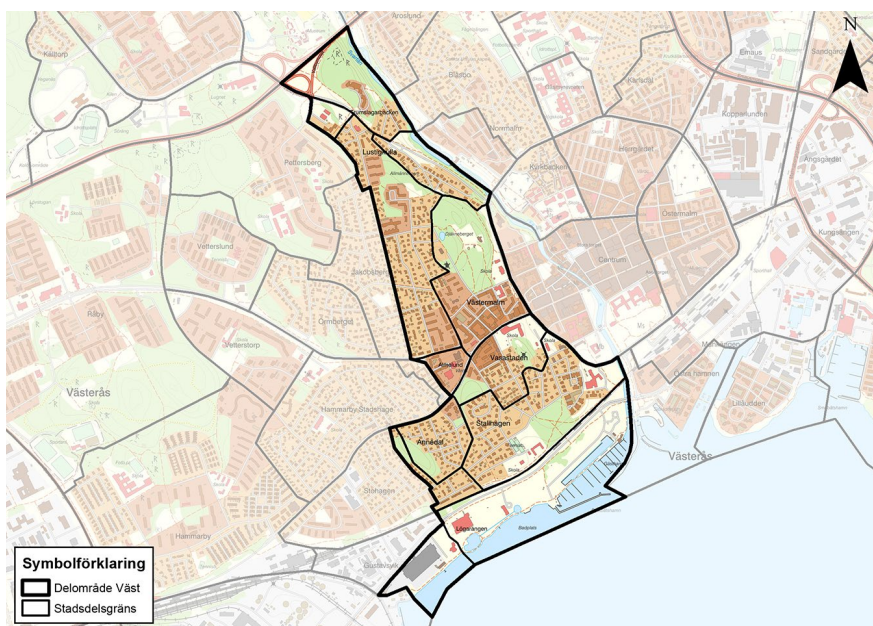
6.	Lustigkulla med Ansgarskyrkan	47
6.1	Om stadsdelen	47
6.2	Lustigkulla	50
6.3	Åpartiet med trähusbebyggelse från 1700- och 1800-talen	53
6.4	Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Lustigkulla med Ansgarskyrkan	54
7.	Jakobsberg	57
7.1	Om stadsdelen	57
7.2	Jakobsbergsplatsen	63
7.3	Flerbostadshus i kvarteren Bergsprängaren och Krysshammaren	66
7.4	Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Jakobsberg	69
8.	Västermalm och Djäkneberget	75
8.1	Om stadsdelen	75
8.2	Djäkneberget och Djäknebergsskolan	81
8.3	Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Västermalm och Djäkneberget	85
9.	Almelund	91
9.1	Om stadsdelen	91
9.2	Oxbackens centrum	93
9.3	Kvarteret Sandstenen	96
9.4	Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Almelund	100
10.	Vasastaden	103
10.1	Om stadsdelen	103
10.2	Vasastaden	106
10.3	Parkområdet vid Sundemans backe	111
10.4	Villabebyggelse i mellersta Stallhagen och Vasastaden	113
10.5	Fryxellska skolan med parkområde och Mariabergets skyddsrum	117
10.6	Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Vasastaden	121

11. Stallhagen.....	123
11.1 Om stadsdelen	123
11.2 Sundemans backe	126
11.3 Villabebyggelse i mellersta Stallhagen och Vasastaden	131
11.4 Östra Stallhagen	136
11.5 Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Stallhagen	141
 12. Annedal med östra Stohagen	 145
12.1 Om stadsdelen	145
12.2 Annedal	148
12.3 Kryddgården.....	154
12.4 Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Annedal med östra Stohagen	157
 13. Lögarängen och södra Gustavsvik	 161
13.1 Om stadsdelen	161
13.2 Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Lögarängen och södra Gustavsvik ...	166
 14. Källor och administrativa uppgifter.....	 171
14.1 Tryckta och otryckta källor	171
14.2 Administrativa uppgifter.....	173

DELOMRÅDE VÄST

Denna rapport omfattar delområde väst och består av stadsdelarna Trumslagarbacken, Lustigkulla med Ansgarskyrkan, Jakobsberg, Västermalm och Djäkneberget, Almelund, Vasastaden, Stallhagen, Annedal med östra Stohagen samt Lögarängen och södra Gustavsvik.

■ Delområde väst.

Fastighetsbyrå

Fastighetsbyrå

Fastighetsbyrå

Fastighetsbyrå

Fastighetsbyrå

I stall ut naken gall
Ur djupet växer det fram
Vi är förkladda
Jonas Jonasson

1. Inledning

■ 1.1 Bakgrund

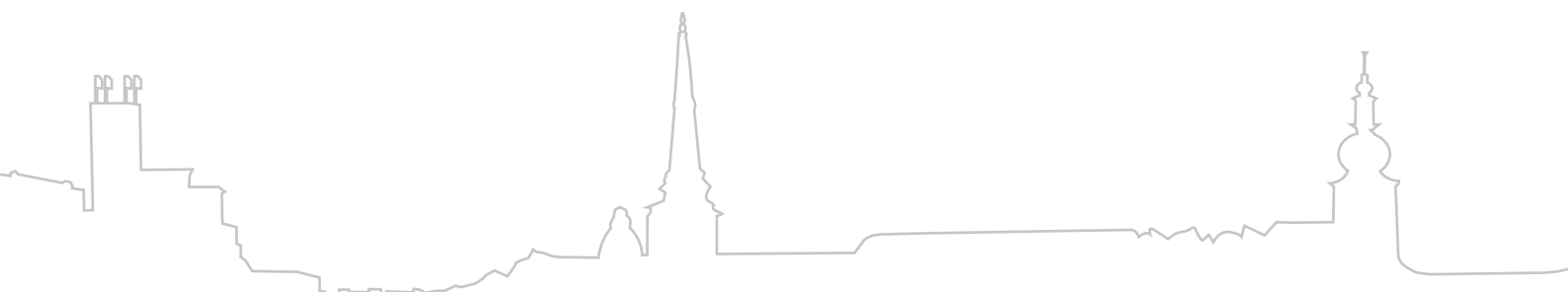
Aktuella kunskapsunderlag för kulturmiljöer är ett viktigt verktyg för att kulturarvet ska kunna bevaras, användas och utvecklas. Befintliga kulturmiljöunderlag för planering och byggande i Västerås är i många fall föråldrade och inaktuella, bland annat saknas uppgifter om modernismens bebyggelse.

Under 2017 inleddes därför ett trepartssamarbete mellan Västerås stad, Västmanlands läns museum och Länsstyrelsen i Västmanlands län för att ta fram nya kunskapsunderlag för kulturmiljöer i Västerås tätort. Nya kunskapsunderlag finns genom detta samarbete framtaget för Västerås innerstad, Skallberget, Viksäng och Hammarby.

För stora delar av Västerås gäller underlag som togs fram på 1980-talet i samband med Västerås första översiktsplan. Sedan de äldre kulturminnesvårdsprogrammen togs fram har Västerås stad genomgått omfattande förändringar. Exempelvis har industrin lämnat innerstaden och hamnen har omvandlats till bostadsområden. För att ha en bra handlingsberedskap och för att möta utvecklingen och olika förändringsanspråk är ett uppdaterat kulturmiljöunderlag viktigt. Stadens kulturmiljöunderlag ska därför enligt Västerås översiktsplan 2026 ses över för att få en helhetsbild av var luckor finns. Nya kulturmiljöunderlag ska tas fram successivt.

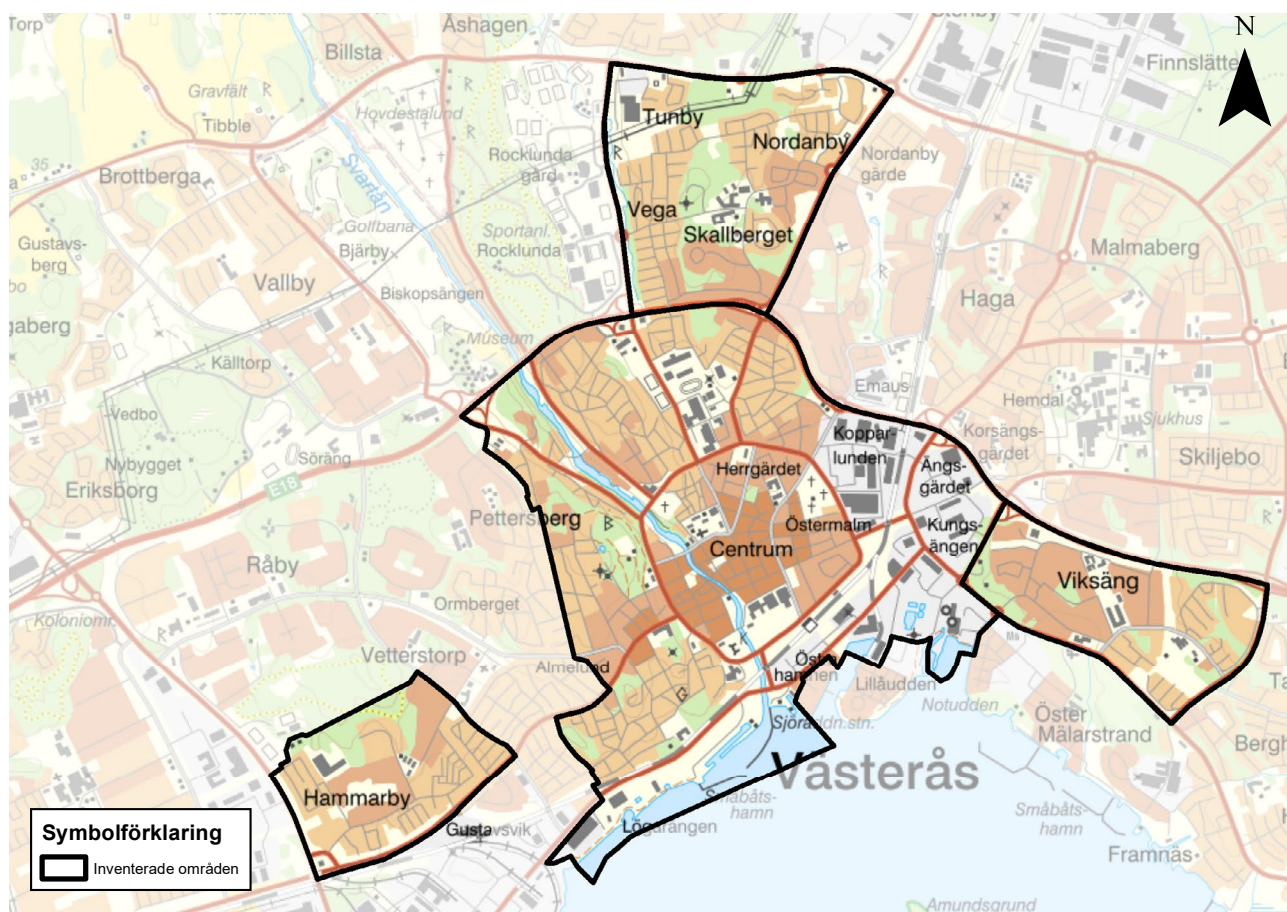
Revideringen av riksintresset Västerås [U 24] under 2018 är ytterligare en aspekt till varför ett uppdaterat kunskapsunderlag för innerstaden är viktigt. En uppdaterad inventering och värdering höjer kunskapen om värdena i innerstaden och underlättar för till exempel handläggare och fastighetsägare att bättre kunna bedöma hur riksintresset kan bevaras, stärkas och utvecklas.

De kunskapsunderlag som nu tagits fram för Västerås innerstad, Skallberget, Viksäng och Hammarby är ett steg på vägen att uppdatera kunskapen om Västerås kulturmiljöer. Kunskapsunderlagen består av inventeringar och värderingar och ersätter det faktaunderlag som återfinns för respektive stadsdel i kulturminnesvårdsprogrammet. De övergripande förhållningssätt och riktlinjer som finns i översiktsplanen och kulturminnesvårdsprogrammen fortsätter dock att gälla.

1.2 Kulturmiljöunderlag för Västerås innerstad, Skallberget, Viksäng och Hammarby

Detta kulturmiljöunderlag är ett kunskapsunderlag som översiktligt beskriver bebyggelsehistoria och visar vilka byggnader och områden som bedöms vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla. Kunskapsunderlaget ska fungera som ett stöd vid planering och bygglovshandläggning och är framtaget inom ett samverkansprojekt mellan Västerås stad, Västmanlands läns museum och Länsstyrelsen i Västmanlands län under 2017–2021. Underlaget omfattar Västerås innerstad, Skallberget, Viksäng och Hammarby.

■ Kartbild över avgränsat område för Kulturmiljöunderlag för Västerås innerstad, Skallberget, Viksäng och Hammarby.

■ 1.3 Vad består kulturmiljöunderlaget av?

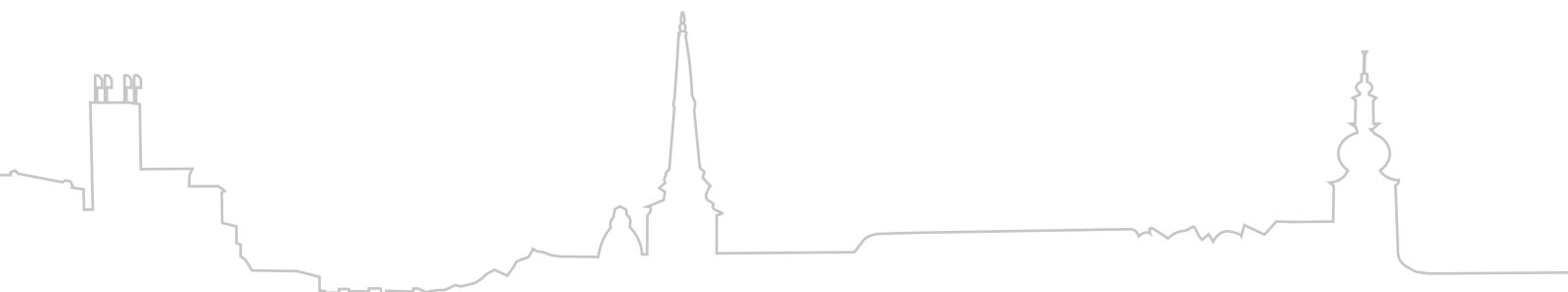
- **Tre delområdesrapporter om Västerås innerstads stadsdelar**
I rapporterna *Kulturmiljöunderlag för Västerås innerstad – delområde centrala innerstaden*, *Kulturmiljöunderlag för Västerås innerstad – delområde norr och öst* samt *Kulturmiljöunderlag för Västerås innerstad – delområde väst* finns beskrivning och historik över 25 stadsdelar och över särskilt kulturhistoriskt värdefulla områden.
- **Kulturmiljöunderlag för Skallberget, Viksäng och Hammarby**
I rapporterna *Kulturmiljöunderlag för Skallberget*, *Kulturmiljöunderlag för Viksäng* och *Kulturmiljöunderlag för Hammarby* finns beskrivning och historik över stadsdelarna och över särskilt kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.
- **Berättelsen om Västerås innerstad**
Rapporten *Berättelsen om Västerås innerstad* ger en historisk översikt i populärform över stadskärnan från medeltiden fram till idag.
- **Modernismen i Västerås innerstad**
I rapporten *Modernismen i Västerås innerstad* beskrivs den moderna bebyggelsen i innerstaden från 1930 till 1980.
- **Arkitekturguide**
Arkitekturguide Västerås Modernism är en tryckt guide som presenterar modernismens byggnader i stadskärnan.
- **Intern databas**
Samtliga byggnader och bebyggelseområden som inventerats i projektet finns registrerade i en databas och är tillgänglig för projektparterna som underlag vid handläggning.
- **Webbkarta**
Integrerat i Kulturarv Västmanlands webbkarta finns byggnader och områden som bedöms vara särskilt värdefulla ur kulturhistorisk synpunkt. Informationen är hämtad från den interna databasen. För varje objekt finns foton och texter som beskriver historik och kulturhistoriskt värde. Viktiga karaktärsdrag anges.
Se vidare: www.kulturarvvastmanland.se.

■ 1.4 Vad kan kulturmiljöunderlaget användas till?

Det övergripande syftet med ett kulturmiljöunderlag för Västerås innerstad, Skallberget, Viksäng och Hammarby är att öka kunskapen om fysiska miljöer och byggnaders kulturhistoriska värden så att de kan bevaras och utvecklas. Kunskapsunderlaget ska vara ett stöd till Västerås stad, Länsstyrelsen Västmanlands län och Västmanlands läns museum vid förvaltning, bevarande, planering och bygglovs-handläggning. Syftet är även att uppmärksamma modernismens bebyggelse samt att sprida information till kommuninvånarna och en intresserad allmänhet. Dessutom kan fastighetsägare och förvaltare genom kulturmiljöunderlaget få mer kunskap om kulturmiljövärden, som i förlängningen kan leda till varsamt underhåll av miljöer och byggnader.

Databasen, webbkartan och rapporterna ska fungera som komplement till varandra. I rapporterna beskrivs bebyggelseområden som bedöms som särskilt kulturhistoriskt värdefulla och som bör hanteras enligt plan- och bygglagen 8 kap. 13 §. Områdets historiska framväxt och kulturhistoriska värden i bebyggelsen beskrivs. I rapporterna ges också exempel på byggnader i och utanför områdena som bedöms som särskilt kulturhistoriskt värdefulla. I databasen finns mer specifik information om särskilt kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och exempelvis redovisas ett stort antal byggnader som inte omfattas av rapporterna. Informationen presenteras sammantaget på hemsidan för Kulturarv Västmanland, www.kulturarvvastmanland.se.

Databas samt digitala fotografier ägs och lagras hos Västmanlands läns museum. Västerås stad och Länsstyrelsen i Västmanlands län har tillgång till databasen.

■ 1.5 Samverkansprojektet – roller och ansvar

I arbetet med att uppdatera kunskapsunderlaget för Västerås innerstad, Skallberget, Viksäng och Hammarby har Länsstyrelsen i Västmanlands län, Västerås kommun och Västmanlands läns museum ingått i ett trepartssamarbete. Arbetet har genomförts som ett samverkansprojekt och en styrgrupp med representanter från kommunen, läns museet och länsstyrelsen har knutits till projektet. Representanterna har haft olika kompetenser som stadsantikvarie, planarkitekt/samhällsplanerare, stadsbyggnadsantikvarie och bebyggelseantikvarie. Gruppen har arbetat med metodfrågor, rapportstruktur och urval samt faktagranskning och kvalitetsgranskning. Kulturmiljöunderlaget har sammanställts av läns museets byggnadsantikvarier under 2017–2021. Länsstyrelsen i Västmanlands län har ansvarat för layouten.

■ 1.6 Metod och källor för framtagandet av kulturmiljöunderlaget

Insamlandet av material till kulturmiljöunderlaget har genomförts av byggnadsantikvarier vid Västmanlands läns museum. Samtliga byggnader inom avgränsade områden har inventerats och dokumenterats exteriört i bild och text. Även miljöer mellan byggnaderna har översiktligt inventerats. Läns museet har även utfört kulturhistorisk värdering av de byggnader och bebyggelseområden som inventerats.

Under fältarbetets gång har fastighetsägare och andra privatpersoner kunnat delge information kring en byggnads eller ett områdes historik, uppbyggnad och framväxt. De fysiska objekten och miljöerna har utgjort ett primärt källmaterial för en analys och kulturhistorisk värdering.

Fältarbetet har kompletterats med arkiv- och litteraturstudier. Arkivmaterial och litteratur från Västmanlands läns museums arkiv och bibliotek och Västerås stadsarkiv har studerats. Västerås stads digitala tjänst Historiska kartor har varit komplement till fältarbetet. För Viksäng och Skallberget har utredningen även inkluderat en kartläggning av tidigare identifierade kulturhistoriska värden.

Uppgifter om byggnadernas byggår har hämtats från Lantmäteriets fastighetsregister. I vissa fall har arkiv eller fastighetsägare varit behjälpliga. När uppgifterna kring en byggnads historik har saknats har en uppskattning av dess byggnadsår och ursprungliga funktion gjorts av inventerare. Utifrån en okulär besiktning har karaktär, form, material, konstruktion, detaljer, läge och sammanhang bedömts. Oftast har inventerarna uppgivit ett uppskattat byggnadsår inom ett spann på tio eller tjugo år. Vissa byggnader har inte inventerats med anledning att de varit otillgängliga.

■ 1.7 Metod för kulturhistorisk värdering

All bebyggelse har något slag av kulturhistoriskt värde med avseende på att den är uttryck för en viss tid, uppförd i en viss arkitekturstil eller har haft en viss funktion eller symboliserar något. De värderingar som styr vad som betraktas som kulturhistoriskt värdefullt förändras successivt vilket innebär att bebyggelse som idag inte tillmätts något särskilt kulturhistoriskt värde kan komma att göra det i framtiden.

Genom att redovisa de kulturhistoriska värdena skapas en grund för att kunna motivera varför en byggnad, anläggning eller miljö ska hanteras på ett visst sätt eller ha ett särskilt lagskydd. För att förstå och värdera bebyggelse behöver man dels identifiera dess särskilda karaktärsdrag, dels sätta in den i ett större sammanhang. Metoderna som använts vid den kulturhistoriska värderingen är båda framtagna av Riksantikvarieämbetet. Den ena är en beprövad och vedertagen metod vid värdering av bebyggelse och finns beskriven i boken *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* av Axel Unnerbäck 2002. Värderingssystemet bygger på olika delbegrepp som delats upp i dokumentvärden och upplevelsevärden. Dokumentvärden beskriver den historia en anläggning eller en byggnad kan berätta. Värden av det här slaget kan beskrivas objektivt. Upplevelsevärden rymmer begrepp som kan karaktärisera en upplevelse av en anläggning eller en byggnad.

Den andra metoden återfinns i skriften *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval*, skriven av Cissela Génétay och Ulf Lindberg 2014. Kortfattat går metoden ut på att undersöka om en byggnad eller annat specifikt objekt har kulturhistoriska, sociala, estetiska, ekologiska eller ekonomiska värden. I denna bedömning har primärt de kulturhistoriska, sociala och estetiska värdena varit aktuella. Värderingen av den inventerade bebyggelsen har även baserats på hur sällsynt, förändrad eller representativ för en viss period den är. Till exempel kan en specifik byggnadstyp som anses sällsynt och med det kulturhistoriskt värdefull, även om den har genomgått många förändringar. Jämför detta med en mer vanligt förekommande byggnadstyp, till exempel en villa från 1970-talet. En sådan byggnad är sällan sällsynt men istället representativ, framför allt om den anses vara välbevarad. På så vis finns en stor spridning i det kulturhistoriska urvalet i länet.

Förutom ovan nämnda perspektiv och kriterier för den kulturhistoriska bedömningen har även hänsyn tagits till lokala och regionala perspektiv.

■ 1.8 Avgränsningar

Byggnadsinventeringen som har genomförts i projektet är en översiktlig inventering och bebyggelsen har endast inventerats exteriört. I undantagsfall och på fastighetsäga- res inbjudan har ett fåtal interiöra bilder tagits. Kulturmiljöunderlaget är ett kunskapsunderlag som ger en rekommendation i bedömningen av en byggnad eller ett bebyggelseområdes kulturhistoriska värden. Det kan behövas kompletteras med fördjupande utredningar.

Det kulturhistoriska urvalet bedöms genom ovan beskrivna metod. Det har inte funnits någon avgränsning i mängd gällande hur många byggnader eller bebyggelse- områden av en viss typ eller på en viss plats som bedömts som kulturhistoriska värde- fulla. Samtliga byggnader och områden som har bedömts ha ett värde har värderats utifrån sagda metod. I värderingen har en bedömning gjorts om bebyggelseområden och byggnader är särskilt värdefulla ur kulturhistorisk synpunkt eller inte. Detta på grund av att kunskapsunderlaget är tänkt att följa lagstiftningen i plan- och bygg- lagen 8 kap. 13 § och på så sätt vara ett kunskapsunderlag som lätt kan tillämpas i samhällsplaneringen.

Byggnadsinventeringen för kulturmiljöunderlaget har skett inom den geografis- ka avgränsningen som visas i kartbild under rubriken *1.2 Kulturmiljöunderlag för Västerås innerstad, Skallberget, Viksäng och Hammarby*. Avgränsningen har beslutats i projektgruppen utifrån behov och förekomst av kunskapsunderlag, resurser och historiska gränsdragningar. Rapporterna för Viksäng och Skallberget togs fram som pilotområden i ett metodutvecklande stadium i projektet. Stadsdelarna valdes utifrån Västerås stads behov av aktuella kunskapsunderlag.

I projektet har funnits ett särskilt fokus på modernismens bebyggelse eftersom det saknas kunskap om tidsperiodens historia och bebyggelse. Detta har bland annat resulterat i rapporterna *Modernismen i Västerås innerstad* och *Arkitekturguide Västerås Modernism*. Rapporten *Berättelsen om innerstaden* togs, förutom som en del i det aktuella projektet, även fram som ett kunskapsunderlag i framtagande av *Målbild för Västerås innerstad*.

Stadsdelen Stationsområdet ingår i delområde norr och öst. Informationen för stads- delstexten och databasen gällande Stationsområdet är hämtat från en inventering som gjordes 2012. Inventeringen utfördes av Västmanlands läns museums byggnads- antikvarier på uppdrag av Västerås stad. Några kompletterande uppgifter har förts in i inventeringsdatabasen under 2018, exempelvis ifall en byggnad har rivits.

2. Kulturvärden i samhällsplaneringen

■ 2.1 Lagstiftning

Begreppet ”k-märkt” har fått en något varierad betydelse i vardagligt tal. Ofta används begreppet allmänt för bebyggelse och miljöer med ett utpekad kulturhistoriskt värde men ibland åsyftas endast byggnader skyddade som byggnadsminnen. Begreppet ”k-märkt” har ingen juridisk innebörd utan är ett allmänt använt samlingsbegrepp för många olika typer av utpekanden eller lagskydd avsedda att bevara bebyggelse och miljöer av kulturhistoriskt intresse.

Det finns flera lagar i Sverige som skyddar landets kulturmiljöer. Bestämmelser om hänsyn och skydd för kulturmiljöer finns främst i plan- och bygglagen (2010:900), kulturmiljölagen (1988:950) och miljöbalken (1998:808).

Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagen är den lag som till stor del styr bebyggelsen i landet. Den reglerar samhällsplaneringen i Sverige genom översiktsplanering, detaljplanering och bygglov. I plan- och bygglagen lyfts avvägningen mellan allmänna och enskilda intressen fram som grundläggande i alla prövningar där kulturmiljö är ett allmänt intresse. Lagen behandlar också skyddet av kulturvärden och anpassningen av nybyggnation till befintlig miljö. I 8 kap. 14 § och 17 § finns grundläggande krav på underhållsplikt, bestämmelser om varsamhet och hänsyn till kulturvärden samt förbud mot att förvanska särskilt värdefulla byggnader. Kravet om varsamhet innebär att bebyggelsens särart och karaktärsdrag ska tillvaratas vid ändring eller underhåll. I 8 kap. 13 § återfinns det så kallade förvanskingsförbudet som säger att särskilt värdefulla byggnader, anläggningar, tomter, allmänna platser och bebyggelseområden inte får förvanskas. För ett område som omfattas av förvanskingsförbudet får inte Attefallsåtgärder göras samt att solceller/solpaneler kräver lov. Vid planläggning gäller även hänsynskravet, 2 kap. 6 §, som säger att all bebyggelse ska utformas och placeras lämpligt med hänsyn till kulturvärdena på platsen. Hänsynskravet anger även att bebyggelseområden med särskilda värden alltid ska skyddas oavsett om det rör planläggning, bygglovsärenden eller någon åtgärd som inte regleras i plan eller lov.

Plan- och bygglagen gäller för alla förändringar på alla hus, både exteriört och interiört, och för bebyggelsemiljöer. Lagen gäller även för åtgärder som inte kräver bygglov. Fastighetsägaren eller byggherren är ansvarig för att lagen följs.

Lagen ger även kommuner möjlighet att skydda kulturhistoriskt värdefull bebyggelse genom skyddsbestämmelse ”q” i detaljplaner. En sådan bestämmelse kan till exempel ange att en byggnad inte får rivs, att underhåll ska ske med material och metoder anpassade till dess egenart och att den ska vårdas så att den inte förfaller. I detaljplaner kan även en utökad bygglovsplikt anges, exempelvis för underhållsåtgärder.

Kulturmiljölagen

Enligt kulturmiljölagen är det en nationell angelägenhet att skydda och värda kulturmiljön. Ansvar för kulturmiljön delas av alla, såväl enskilda personer som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas. I kulturmiljölagen finns bland annat bestämmelser om fornlämningar, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen.

Bestämmelserna kring fornlämningar regleras i kulturmiljölagens andra kapitel, där bestämmelserna säger att det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen på något sätt förändra, ta bort, skada eller täcka över en fornlämning. Grundprincipen är att fornlämningar ska bevaras för framtiden om det inte visar sig att samhällsintresset för en exploatering överväger. Går det inte att undvika fornlämning vid en exploatering kan länsstyrelsen fatta beslut om att genomföra en arkeologisk undersökning.

En byggnad eller anläggning som anses ha ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde får förklaras som byggnadsminne av länsstyrelsen, enligt kulturmiljölagens tredje kapitel. En sådan förklaring innebär att byggnaden eller anläggningen ska bevaras för framtiden och att anläggningen sparas som ett historiskt dokument över en gångens tid och dess människor och samhälle. Ett byggnadsminne kan bestå av en enskild byggnad eller ett område med ett stort antal byggnader. Vem som helst kan väcka fråga för om en byggnad eller anläggning ska bli byggnadsminne hos länsstyrelsen, som även handlägger förfrågningar om ändring av byggnadsminnen. De statliga byggnadsminnena ägs av staten och det är regeringen som tar beslut om dessa. Riksantikvarieämbetet är tillsynsansvarig.

Svenska kyrkans kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser, även gravkapell, kyrkogårdsmurar och andra fasta anordningar, är skyddade i kulturmiljölagens fjärde kapitel. Detta innebär att miljöerna ska vårdas och underhållas så att de kulturhistoriska värdena inte minskas och att utseende och karaktär inte förvanskas. De kyrkobyggnader som är uppförda innan år 1940 är automatiskt skyddade men även vissa yngre kyrkor som bedöms ha särskilda kulturhistoriska värden har efter beslut erhållit ett skydd. Vid väsentliga ändringar av kyrkomiljöer krävs tillstånd från länsstyrelsen.

Miljöbalken

Miljöbalken är en övergripande lag som syftar till att värna om miljön som helhet. Bestämmelserna är till för att främja en hållbar utveckling för nuvarande och kommande generationer, så att alla kan leva i en hälsosam och god miljö. I miljöbalken anges att områden av riksintresse för kulturmiljövården ska skyddas från åtgärder som kan innebära påtaglig skada. Kommunerna tar ansvar och förhåller sig till riksintressena i ärenden som utgår från plan- och bygglagen. Detta genomförs bland annat genom skydds- och varsamhetsbestämmelser vid planläggning. Det är länsstyrelsen som övervakar att kommunerna tar sitt ansvar i den här frågan. I Sverige finns idag runt 1 700 områden utpekade som riksintresse för kulturmiljövården, med andra ord att de har så pass stora kulturhistoriska värden att det är av nationellt intresse att de bevaras. Ett av målen med dessa områden är att de ska ge en bred bild av historien.

■ 2.2 Definitioner

Definitionerna av kulturmiljövårdens begrepp har samlats upp och standardiserats av Riksantikvarieämbetet i Plattform Kulturhistorisk värdering och urval skriven av Cissela Génétay och Ulf Lindberg 2014. Deras definitioner redovisas nedan.

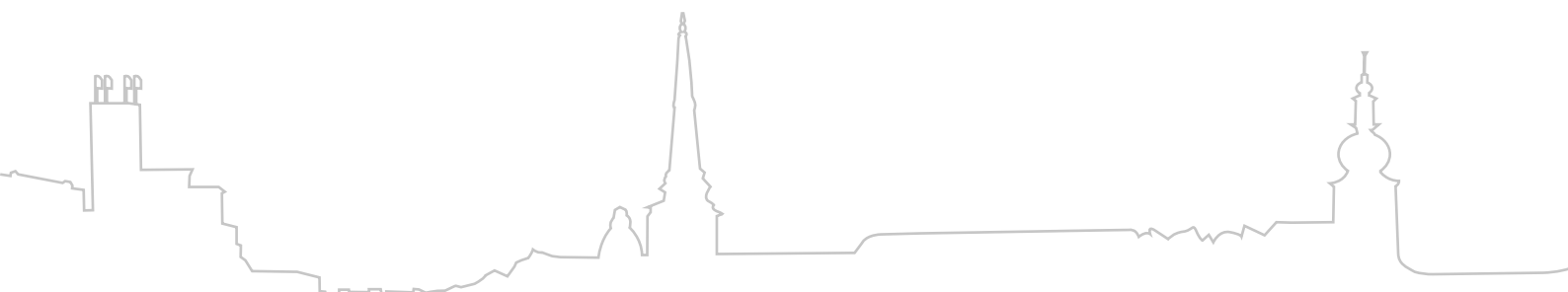
Kulturarv – avser alla materiella och immateriella uttryck (spår, lämningar, föremål, konstruktioner, miljöer, system, strukturer, verksamheter, traditioner, namnskick, kunskaper etcetera) för mänsklig påverkan. Oavsett om det skrivs i obestämd eller bestämd form – kulturarv eller kulturarvet – innefattar det en mångfald av kulturarv. Ibland kan begreppet preciseras för att belysa särskilda delar av samhällsutvecklingen, till exempel det biologiska kulturarvet, det industriella kulturarvet eller modernismens kulturarv.

Kulturmiljö – avser hela den av människor påverkade miljön, det vill säga som i varierande grad präglats av olika mänskliga verksamheter och aktiviteter. En kulturmiljö kan preciseras och avgränsas till att omfatta en enskild anläggning eller lämning, ett mindre eller större landskapsavsnitt, en bygd eller en region. Det kan röra sig om intensivt utnyttjade stads- eller industriområden såväl som extensivt påverkade skogs- eller fjälllandskap. Kulturmiljön omfattar inte bara landskapets fysiska innehåll utan även immateriella företeelser som ortnamn eller sägner som är knutna till en plats eller ett område. Kulturmiljön är en del av kulturarvet.

Kulturhistoriskt värde – avser de möjligheter materiella och immateriella företeelser kan ge vad gäller att inhämta och förmedla kunskaper om och förståelse av olika skeenden och sammanhang – samt därigenom människors livsvillkor i skilda tider, inklusive de förhållanden som råder idag.

Kulturvärde – avser samlingsbenämning för sådana värden som tillskrivs företeelser, med utgångspunkt i kulturhistoriska, sociala och estetiska aspekter.

I föreliggande arbete är det främst kulturhistoriska värden i den fysiska miljön som har inventerats och värderats.

3. Skyddade kulturmiljövärden i Västerås innerstad

■ 3.1 Riksintresse för kulturmiljövård

I miljöbalken anges att områden av riksintresse för kulturmiljövärden ska skyddas från åtgärder som kan innebära ”påtaglig skada”. Kommunen ansvarar för att i översiktsplanen ange hur riksintressena ska tillgodoses och i planering och lov tillse att riksintressen inte skadas. Ett riksintresse för kulturmiljövärden är en kulturmiljö av intresse för hela Sverige. År 2018 reviderades riksintresset för Västerås avseende geografisk utbredning, motivering och uttryck. Syftet var bland annat att lyfta fram den modernistiska årsringen som finns i centrala Västerås. Idag gäller följande:

Västerås [U 24]

Motivering:

Stadslandskap med stadsmiljöer präglade av medeltida strukturer, regleringen under 1600-talet, industrisamhällets stadsbyggande främst i form av industrimiljöer, bostadsområden och samhällsservice från cirka 1880-tal - 1940-tal, centrumområde som visar modernismens centrumomvandling från cirka 1950-tal - 1970-tal samt av betydelsen som stiftsstad, skolstad och residensstad.

Uttryck: (utan inbördes ordning)

Centrumområde med enhetlig modernistisk bebyggelse från 1950–1970-talen, konstnärlig utsmyckning inom och intill byggnaderna, stora varuhus med gallerior och parkeringshus som en del av det modernistiska idealet samt trafikseparering med tunnelsystem under centrumkärnan som gett möjlighet till torgbildningar för folkliv och kulturarenor. Modernistiska offentliga och kontorsbyggnader av hög arkitektonisk kvalitet så som Melkerkontoret med dess enhetliga och modernistiska glasfasad, Västerås stadshus med strama stenfasader och karaktäristiskt klocktorn, Västerås stadsbibliotek med tegelfasader och mosaikkonst samt polishuset med dess repetitiva betongfasader.

Domkyrkan och omgivande medeltida gatustrukturer samt byggnader så som Proban, Domkapitelhuset, Biskopsgården och tillhörande ekonomibyggnader.

Kyrkbackens medeltida gatu- och tomtstruktur med småskaliga bebyggelsemiljöer.

Begravningsplatserna nordost och nordväst om centrum med dess parkstruktur, trädalléer, gångar och äldre gravvårdar.

Skolmiljöerna Herrgårdsskolan, Rudbeckianska skolan, Djäknebergsskolan, Zimmermanska skolan (Växhuset) och Fryxellska skolan med deras olika arkitekturstilar som berättar om sin tids ideal samt betydelsen av skola och utbildning.

Västerås slott med f.d. stallbyggnad och uthus samt omgivande parkområde.

Västerås gamla lasarett och fängelset med omgivande mur i tidstypisk putsarkitektur från 1850- och 60-talet.

Verkstads- och kontorsbyggnader inom kvarteren Ottar och Mimer. ASEAs huvudkontor i nationalromantisk tegelarkitektur och höga klocktorn som utgör ett landmärke för staden. Mimerverkstaden som anspelar på nationalromantiska ideal med tegel i fasaden och även uppvisar moderna arkitektoniska strömningar genom dess stålbalkskonstruktion och stora öppna ytor.

Områden längs Svartån och vid Bondtorget med bevarad småskalig stadsbebyggelse inom äldre hantverks-, handels- och borgargårdar samt gröna rekreationsstråk och siktlinjer över vattnet.

Svartåns kraftverksdamm med turbinhus och omgivande parkområde och offentliga byggnader för kontor, samhällsservice och kulturverksamhet som gestaltar miljön kring ån och dammen.

Hamnområdet med magasin, tre tullhus samt industribyggnader i tegel och puts från 1800- och 1900-tal, vid Färjkajen och i kvarteren Sigvald och Samuel.

Kopparlunden med industribyggnader och kontorsbyggnader i tegelarkitektur från olika perioder och med egna tidstypiska uttryck som visar på områdets utveckling över tid från 1890-talet till 1950-talet. Flera bevarade spår av äldre funktioner så som vaktkur, gasledningssystem och traverser.

Flerbostadshusen på Östermalm som uppfördes för industriernas arbetare under 1910- och 1920-talen i storgårdskvarter och lamellhus i två våningar med putsade fasader.

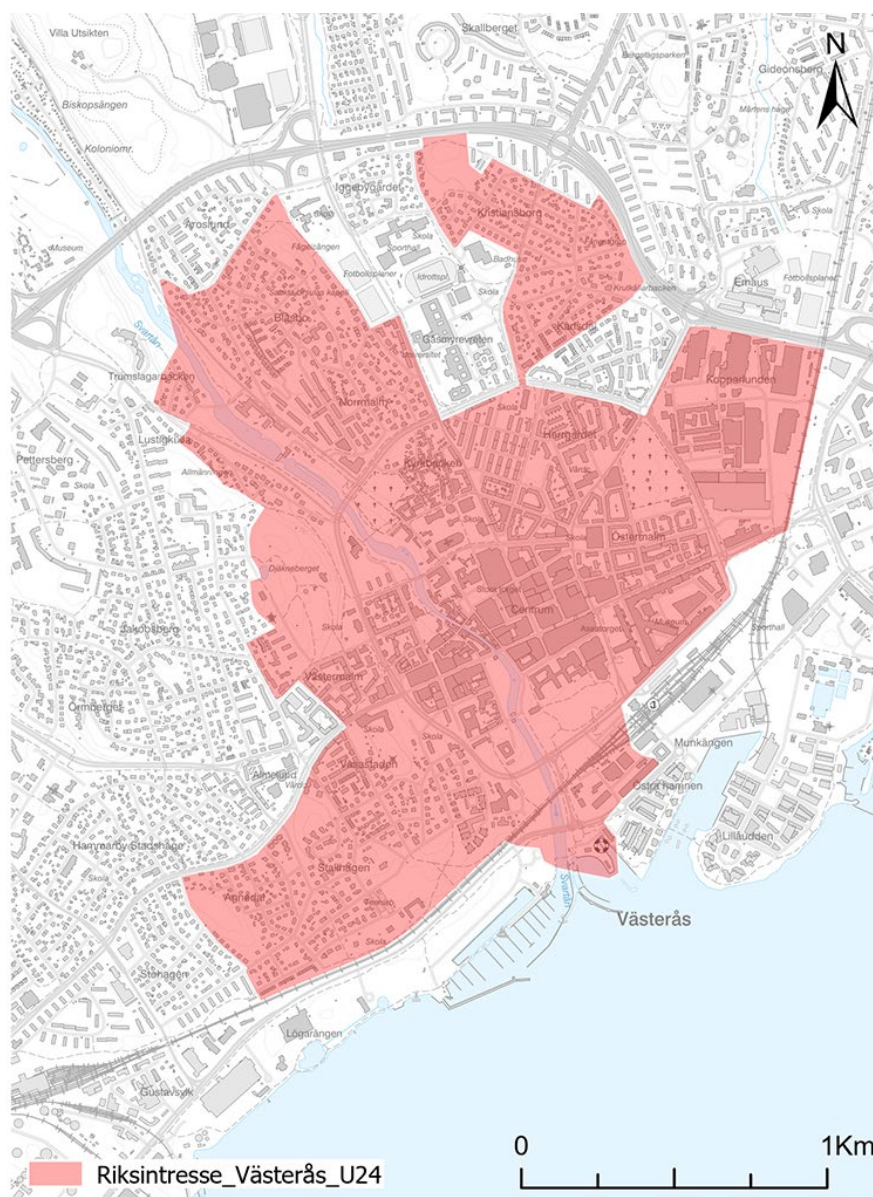
Det funktionalistiska flerbostadshusområdet på Herrgårdet från 1920–1940-talet med ljusputsade parallellt placerade trevåningsbyggnader med balkonger och glasade trapphus.

Egnahemsområden och villaområden med lummiga trädgårdstomter norr och väster om centrum som uppfördes i samband med industrins expanderings från ca 1880-tal -1940-tal. Bebyggelsen representerar olika dåtida samhällsskikt från en period av ökat välbstånd och framtidstro. Kristiansborg med bebyggelse i homogen skala och enhetlig placering av bostadshusen på tomterna. Blåsbo med byggnadsföreningarnas bostäder samt variationsrik villaarkitektur på stora oregelbundna tomter med många äldre uthus vid tomtgränserna. Lustigkulla med stora villor i panelarkitektur samt klassicistisk bebyggelse i trä och puts. Kvarnbrovreten med 1920-talsvillor. Stallhagen med oregelbunden kvartersstruktur och Direktörsstadens exklusiva villor och flerbostadshus med villakarakter som visar upp tydliga exempel på olika arkitekturstilar. Annedal med kommunalt uppförda arbetarbostäder i form av röda småhus i trä.

Rekreatiomsområdet Djäknebergsparken som anlades under 1860-talet-1890-talet med slingrande stigsystem, naturlig karaktär, inhemska träd och växter samt många steninskriftioner.

Vasastadens och Västermalms tidiga villabebyggelse och flerfamiljshus från sekelskiftet 1900, i delvis slutna kvarter, till stor del uppförda av byggnadsföreningar som var typiskt för Västerås.

Byggnader som tydligt visar uppbyggnaden av samhällsservice kring sekelskiftet 1900, exempelvis stadshotellet, post- och televerkets hus och gamla tingshuset i dekorativ putsarkitektur.

■ Kartbild över riksintresset för kulturmiljövård Västerås [U 24].

■ 3.2 Byggnadsminnen

Inom följande stadsdelar i Västerås innerstad förekommer byggnadsminnen.

Kyrkbacken: Västerås biskopsgård (Hagbard 4), Domkapitelhuset och Lektorsgården med Domkapitlets annex (Domkyrkan 1).

Centrum: Sundinska huset med Korsvirkeshuset och IOGT-huset (Lovisa 2, 3 och 4), Västerås stadshotell (Proban 12), Gamla post-, riksbanks- och telegrafhuset (Jarl 1), Västerås slott (Olympia 3), Västerås kommunistergård med Proban och Sotarns tvättstuga (Proban 7 med flera), Västerås domprostgård (Jarl 2) och Repslagargården (Katarina 1).

Öster Mälarstrand: Västerås ångkraftverk (Ångkraftverket 1).

■ 3.3 Kyrkliga kulturminnen

Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, tomter och begravningsplatser är skyddade enligt kulturmiljölagens fjärde kapitel. Länsstyrelsen är ansvarig myndighet.

Inom följande stadsdelar i Västerås innerstad förekommer kyrkliga kulturminnen.
Kyrkbacken: Västerås domkyrka (Domkyrkan 1).

■ 3.4 Detaljplaner och kommunala styrdokument för kulturmiljö

Det finns ett antal detaljplaner som skyddar bebyggelse och bebyggelseområden genom skydds- eller varsamhetsbestämmelser.

Västerås kommun har politiskt antagna dokument som används som styrdokument i hanteringen kring kommunens kulturmiljöer. Västerås kulturminnesvårdsprogram består av utredningen *Västeråsbygden: ett program för kulturminnesvård*, godkänt av kommunstyrelsen 1989, samt av *Bevarandeprogram: Västerås stadsbebyggelse*, som antogs av kommunfullmäktige 1985. I Västerås Översiktsplan 2026, reviderad 2017, förtydligas att dessa kulturminnesvårdsprogram fortfarande gäller. Översiktsplanen kompletterar även kulturminnesvårdsprogrammen med riktlinjer för hur områden och byggnader som pekats ut i programmen ska hanteras.

Förutom styrdokument från 1980-talet nämner översiktsplanen två andra dokument som ska ses som viktiga planeringsunderlag. Det ena är utredningen *Det byggda kulturarvet: 1950- och 1960-tal: Västerås tätort* från 2004 som tillsammans med de riktlinjer som finns i denna ska utgöra underlag för planering och byggande i Västerås tätort. Även rapporten *Karaktärisering av centrala bebyggelseområden i Västerås* nämns i översiktsplanen som ett viktigt planeringsunderlag vid ställningstagande till riksintresset. Rapporten har uppdaterats efter att riksintresset reviderades 2018 och heter *Riksintresset Västerås stad [U 24]: Kulturhistorisk karaktärisering av riksintresseområdets olika delar*.

4. Västerås bebyggelsehistoria – en allmän orientering

■ 4.1 Strategisk placering vid Svartån

Svartåns mynning ut i Mälaren var en strategisk plats för anläggandet av en medeltida stad. Platsen var en naturlig knutpunkt för land- och sjötransporter och för en marknadsplats. Staden kallades för Aros som betyder åmynning. De äldsta spåren efter staden som har hittats är en kam av ben från 900-talet.

Att Västerås var en av de mer betydande orterna i landet under medeltiden går att se genom att domkyrkan, slottet och ett dominikanerkloster byggdes. Svartån hade stor betydelse för stadens framväxt genom frakt av järn och koppar från Bergslagen. Idag finns flera medeltida byggnader bevarade i staden, så som Domkapitelhuset och Proban, samt stora delar av Kyrkbackens gatu- och tomtstruktur

■ Västerås slott fotat från norr, årtal okänt. Foto: Olof Wiklund.

■ 4.2 Gustav Vasa och Johannes Rudbeckius

Västerås slott räknas till en av Vasaborgarna då Gustav Vasa under perioder bodde på slottet. År 1521 stred och besegrade Gustav Vasa danskarna i Västerås och i Badelunda.

Under 1600-talet utvecklades skolväsendet i Sverige. Biskop Johannes Rudbeckius grundade i Västerås Sveriges första gymnasium 1623. År 1647 upprättades en plan som gick ut på att förändra stadens medeltida planlösning till ett mer rätvinkligt gatumönster. Många av dagens gatusträckningar i centrum kommer från planen.

I staden bodde hantverkare och borgare. Längs Svartån och vid Bondtorget finns idag småskalig stadsbebyggelse inom äldre hantverk-, handels- och borgargårdar bevarad. De äldsta husen är troligen från sent 1700-tal eller tidigt 1800-tal och står på medeltida källare. Västerås har precis som många av de svenska medeltida trästäderna brunnit vid ett flertal gånger, bland annat 1569, 1668 och 1714.

■ 4.3 Den moderna stadens framväxt

Under 1800-talets andra hälft började allt fler människor flytta in till städerna för att arbeta i fabriker. Byggnader av officiell prägel så som rådhus, Västerås gamla lasarett och fängelse, skolbyggnader och järnvägsstation byggdes. Parkerna Djäkneberget, Vasaparken och Stadsparken ordnades samt begravningsplatserna nordost och nordväst om centrum. Till Västerås drogs den första normalspåriga järnvägen från Stockholm 1876. Spår drogs ut till hamnen, Västerås fick rätt att bedriva import och export och hamnområdet utvecklades med tullhus, magasin och industribyggnader.

■ Utsikt från domkyrkans torn mot söder, cirka 1886. Foto: Didrik Jansson, Vlm-A 6401.

■ 4.4 Industristaden Västerås

På 1890-talet grundlades flera storindustrier, bland annat Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolaget (senare ASEA) och Nordiska Metallaktiebolaget (senare Svenska Metallverken). Företagen uppförde stora industribyggnader i rött tegel och nationalromantisk stil, bland annat ritade arkitekt Erik Hahr Mimerverkstad. Vid Svartån byggdes kraftverksdamm med turbinhus.

Industriernas etablering i staden och inflyttning av människor medförde en stor bostadsbrist. Under 1900-talets första decennier ökade stadens folkmängd med drygt 60 %, från 12 000 till 20 000 invånare. Flera av industrierna byggde bostäder för deras arbetare som låg nära fabrikena. Bland annat uppfördes flerbostadshus i storgårdskvarter och lamellhus i två våningar med putsade fasader på Östermalm. I Annedal byggdes kommunalt arbetarbostäder i röda småhus av trä. Ett flertal byggnadsföreningar bildades för att kunna bebygga områden som låg närmast utanför stadsplanen från cirka 1880-tal till 1940-tal. Norrmalm, Vasastaden, Västermalm, Kristiansborg, Blåsbo, Stallhagen, Annedal och Lustigkulla är exempel på dessa områden och som representerar olika dåtida samhällsskikt. Bebyggelsen var ofta individualistiskt utformad villabebyggelse med uthus och lummiga trädgårdar. Gatu- och tomtstruktur var i regel oregelbundet och på vissa platser var marken kuperad. Vasastaden och Annedal är de områden som har mest intakt bevarad bebyggelse uppförd av byggnadsföreningar.

Med stadens expansion tillkom byggnader i centrum med prägel av samhällsservice kring sekelskiftet 1900, såsom gamla tingshuset, stadshotellet och post- och televerkets hus.

■ Stationsområdet med järnvägsspår, rangerrbanor, och industribebyggelse sett från ovan med Mälaren i bakgrunden. Foto: ASEA, Vlm-ASEA Z 4122.

■ 4.5 Funktionalismen introduceras genom livsmedelsindustrin

Livsmedelsindustrin etablerade sig tidigt i Västerås med kvarnar, bryggerier och tobaksfabriker. År 1918 etablerades Aktiebolaget Hakon Swenson, blivande ICA, i Västerås. Sveriges första konsumvaruhus och Hennes butik (senare H&M) öppnade i Västerås på 1930- och 40-talen.

Den renodlade funktionalismen introducerades i Västerås genom två fabriksbyggnader vid Pilgatan. Eric Rockström för Kooperativa Föreningens arkitektkontor ritade 1930 först en charkuterifabrik och sedan ett bageri i renaste funktis. Byggnadskropparna hade slätputsade ljusa ytor utan ornering och fönster var oregelbundet placerade.

■ 4.6 Bostadsbyggandet under modernismen

På Herrgärdet byggdes ett funktionalistiskt flerbostadshusområde med ljusputsade lamellhus parallellt placerade och med balkonger och glasade trapphus 1928-1945. Kristiansborg, Iggebygdet, Blåsbo och Stallhagen är även exempel på områden där bebyggelse bredde ut sig med villor och mindre flerbostadshus på 1930-talet. De byggdes dels i en slags funktionalism med tradition och dels i utpräglad funktionalistisk stil. I Stallhagen var byggnaderna påkostade. I flera fall besparades mindre grönområden i anslutning till bebyggelsen där stigar ordnades.

Lamellhus fortsatte att byggas under 1940- och 1950-talet, i Jakobsberg, Västermalm, Aroslund och Kristiansborg. Flerbostadshusen uppfördes antingen enskilt eller i liten grupp med likartad utformning. Terrängen kunde vara kuperad och träd besparades mellan husen. Nu inleddes även tiden då områden som bebyggs av byggnadsföreningar kring sekelskiftet 1900 kompletterades och sanerades. I Norrmalm, Karlsdal och Västermalm revs stora delar av bebyggelsen och nya byggnader uppfördes. I Jakobsberg, Lustigkulla och Blåsbo revs viss bebyggelse och större tomter styckades av för ny villabebyggelse. Många av villorna ritades av lokala arkitekter.

■ Lamellhus på Herrgärdet i ljusgul puts. Foto: Lasse Fredriksson, Vlm-Fre-4724.

■ 4.7 Ett modernistiskt centrum med handeln i fokus

Västerås innerstad är ett av landets främsta exempel på den svenska efterkrigstidens genomgripande stadsplanering och citysanering. Under den högindustriella perioden 1930-1970 fördubblades nästan stadens befolkning och nya stadsdelar växte fram i snabb takt. Västerås centrum ansågs föråldrat. Plats behövdes för byggnader som främjade utveckling av handeln och den ökande bilismen. Västerås blev en föregångsstad beträffande trafikplanering med breda gator, tunnelsystem under centrumkärnan och en ringled runt centrum. Stora varuhus med gallerior kom att dominera gatubilden.

Västerås fick ett modernistiskt centrum av ovanligt hög kvalitet. Flera av husen är byggda av påkostade material som marmor, granit, tegel, betong och glas och utformningen håller hög klass. Kända arkitekter anlätades och det satsades på offentlig konst. Genom försäljningen av Stockholm-Västerås-Bergslagens järnväg till staten frigjordes medel och 1944 bildades Västerås kulturfond. Pengar ur fonden användes för att bekosta konstverken.

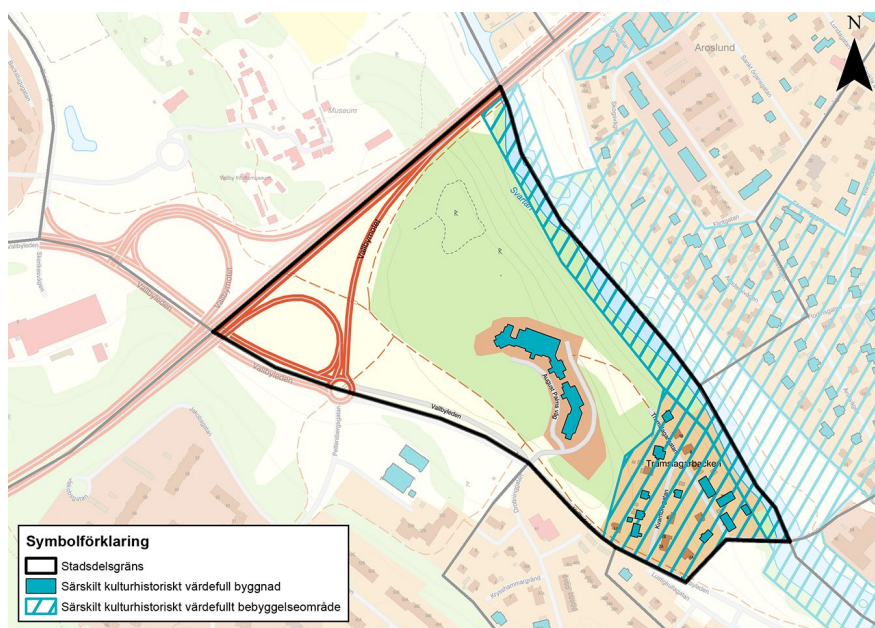
På 1980-talet och framåt har det byggts höga och karaktärsskapande byggnader i post- och nymodernistisk stil i stadskärnan. Exempel är varuhuset Gallerian, Skrapan och VLT-huset.

■ Västerås har ett modernistiskt centrum av ovanligt hög kvalitet där husen är byggda med påkostade material som marmor, granit, koppar, betong och glas och utformningen håller hög klass.
Foto: Lasse Fredriksson, Vlm-Fre-4253.

5. Trumslagarbacken

■ Särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområden och byggnader inom stadsdelen Trumslagarbacken.

■ 5.1 Om stadsdelen

Beskrivning

Stadsdelen Trumslagarbacken ligger väster om Svartån och avgränsas av E18 i norr och Vallbyleden i väster. I norra delen finns ett kuperat grönområde. Där ligger äldreboendet Trumslagarbacken från 1995 i postmodernistisk stil. Fasaderna har ett lekfullt formspråk med grå puts, rött fasadtegel och glaspartier.

Söder om äldreboendet ligger ett flertal villor från 1920- och 1930-talen. Tomterna är stora och lummiga. Bostadshusen har inslag av tjugotalsklassicism, medan ett fåtal byggnader är utförda i funktionalistisk stil. Fasadmaterialet är locklistpanel eller slätputs, sadeltaken är brutna eller platta och täckta med tegel eller plåt. Villorna i ett och ett halvt plan har vanligen farstukvist och takkupor.

Trumslagarbackens äldsta byggnader från 1890-talet och början av 1900-talet ligger sydöst i stadsdelen. Byggnaderna har fasader av rött handslaget tegel och småspröjsade fönster. I anslutning till dessa byggnader ligger två flerbostadshus från 1993 i beige och röd slätputs.

■ I Trumslagarbacken är villor från 1920- och 30-talen placerade i rader längs asfalterade gator.
Foto: Vlm-vasek-3499.

■ Trumslagargatan kantad av egenahemsvillor från 1930-talet samt ett gammal tegelbryggeri ombyggt till flerfamiljhus.. Foto: Lasse Fredriksson.

Historik

Trumslagarbacken var på 1800-talet glest bebyggt och här låg stugan Trumslagartorpet, även känd som Janagubbens stuga. Efter att stugan stått obebodd i många år revs den i början av 1930-talet.

Till följd av att staden växte och befolkningen ökade under slutet av 1800-talet uppfördes på 1890-talet Västerås vattenledningsverk intill Svartån, med bland annat ett pumphus och ett bostadshus. Vattenverket togs i bruk 1900 men stängdes redan på 1920-talet. En fabrik/snickeri byggdes intill pumphuset i början av 1900-talet.

På 1920-talet började området att bebyggas med bostadshus vilket fortsatte på 1930-talet. Stadsdelens tidigare benämning var Kvarnbrovreten.

Under 1990-talet skedde vissa förändringar i området. År 1993 byggdes pumphuset och fabriken/snickeriet om till lägenheter. Två flerbostadshus uppfördes intill pumphuset, ritade av arkitekt Johnny Petterson. Dessutom byggdes äldreboendet Trumslagarbacken 1995 om inrymmer 36 lägenheter fördelade på tre plan

Riksintresset Västerås

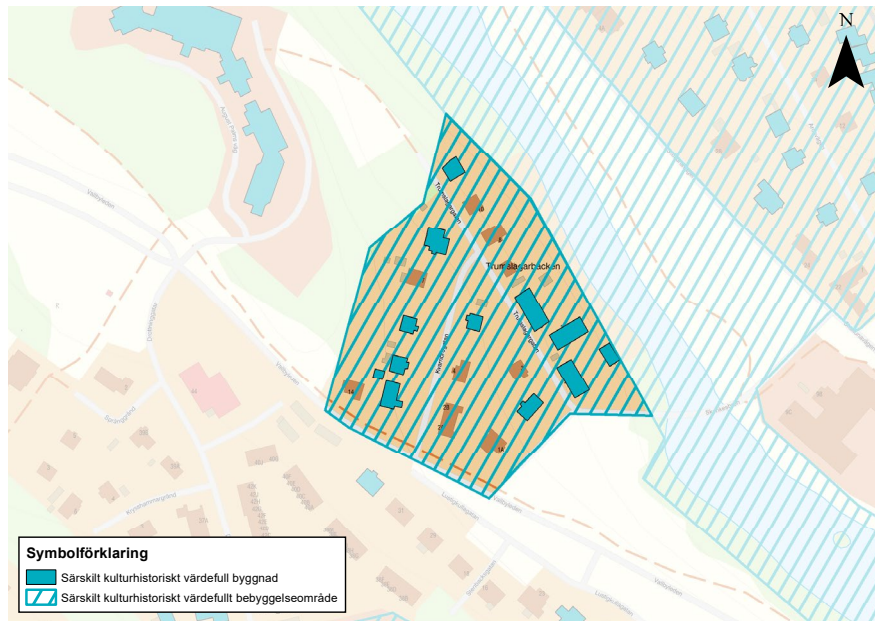
Delar av Trumslagarbacken ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Västerås [U 24] och omfattas av motiveringen ”Stadslandskap med stadsmiljöer präglade av (...) bostadsområden och samhällsservice från ca 1880-tal – 1940-tal”.

Uttryck: Egnahemsområden och villaområden med lummiga trädgårdar norr och väster om centrum. De uppfördes i samband med industrins expanderings från ca 1880-tal-1940-tal. Bebyggelsen representerar olika dåtida samhällsskikt från en period av ökat välstånd och framtidstro. (...) Kvarnbrovreten med 1920-talsvillor.

■ 5.2 Bostadsområdet Trumslagarbacken

– särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Bostadsområdet Trumslagarbacken.

Beskrivning och historik

På 1890-talet uppfördes Västerås vattenledningsverk intill Svartån med bland annat ett pumphus och bostadshus. Vattenverket togs i bruk 1900 men stängdes redan på 1920-talet. Pumphuset i rött tegel har sedan använts som gjuteri, lager och kontor. År 1993 byggdes det om till lägenhet. Två övriga byggnader som tillhörde vattenledningsverket är idag rivna. På denna plats uppfördes 1993 två flerbostadshus ritade av arkitekt Johnny Petterson, vilka fick Västerås stads byggnadspris samma år. Flerbostadshusen har fasader av röd och beige slätputs samt detaljer med anspelning på klassisk arkitektur.

Strax norr om Vattenverket uppfördes i början av 1900-talet en fabrik/snickeri i rött handslaget tegel, småspröjsade fönster och tegeltäckt sadeltak. Senare har den använts som kontor och 1993 byggdes det om för att inrymma lägenheter.

På 1920-talet började området bebyggas med villor vilket fortsatte på 1930-talet. Områdets tidigare benämning var Kvarnbrovreten. Bostadshusen är placerade i rader på tomternas västra delar. Tomterna är stora och lummiga och gårdshus och garage förekommer. Villorna är uppförda i ett och ett halvt plan och har vanligen farstukvist och små takkupor. Fasadmaterialen är locklistpanel och slätputs, sadeltaken är brutna och täckta med tegel. Villorna har inslag av tjugotalsklassicism, medan ett fåtal är utförda i funktionalistisk stil. De sistnämnda har ljus slätputsade fasader och plana tak.

■ Bostadshus med vitputsad fasad och brunmålad locklistpanel på gavelröset, brutet tak och brunmålad farstukvist (Norra Kvarnvreten 2). Foto: Vlm-vasek-3538.

Värdebeskrivning

Områdets bebyggelse berättar om en av stadens tidiga samhällsservicefunktioner från 1890-talet – Västerås vattenledningsverk. Det utgör en av få bevarade exempel på vattennära verksamheter utmed Svartån i Västerås. Industribyggnaden från tidigt 1900-tal visar på områdets dåtida karaktär. Övrig bebyggelse i området är enhetlig och utgör ett gott exempel på villaområde väster om centrum som uppfördes i samband med industrins expansion. Få senare tillägg har gjorts i området och de kulturhistoriska sammanhangen som områdets bebyggelse visar på är därför tydligt avläsbara.

Viktiga karaktärsdrag

- Kuperad terräng, lummiga stora tomter, gårdshus och siktlinjer mot Svartån.
- Byggnader i rött handslaget tegel med småspröjsade fönster.
- Hög skorsten och mönstertegling.
- Tegeltäckta sadeltak.
- Villor i rader på tomter från 1920- och 1930-talet med fasader i puts och locklistpanel. Träfönster med spröjs, farstukvistar och brutna tegeltäckta tak.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

■ Västerås vattenledningsverk från 1890-talet i rött handslaget tegel, mönstertegling, hög skorsten, småspröjsade brunmålade träfönster och tegeltäckt sadeltak (Norra Kvarnvreten 6). Foto: Vlm-vasek-3522.

■ Före detta fabrik/snickeri i rött handslaget tegel, småspröjsade vitmålade träfönster, skorsten från gavel och tegeltäckt sadeltak (Norra Kvarnvreten 5). Foto: Vlm-vasek-3530.

■ Gulputsat bostadshus med vitmålade fönster i två vågar med två rutor i varje och en farstukvist. Det brutna taket är täckt med tvåkupigt tegel (Trumslagarbacken 1). Foto: Vlm-vasek-3502.

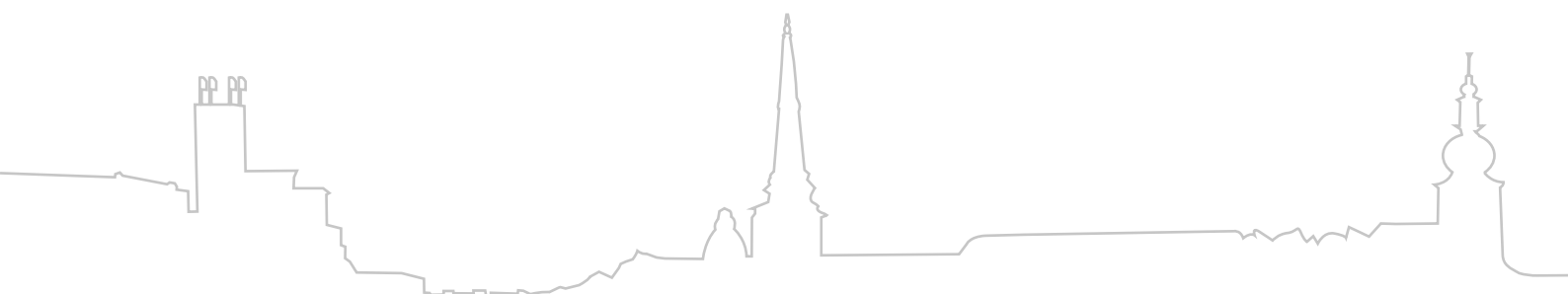
■ Vålbevarat gårdshus i vit slätputs, rödmålade träfönster i två vågar med två rutor i varje och tegeltäckt sadeltak (Trumslagarbacken 4). Foto: Vlm-vasek-3511.

■ Bostadshus från 1993 i lekfull postmodern stil med anpassning till närliggande industribyggnad gällande volym, kulör och detaljer (Norra Kvarnvreten 6). Foto: Vlm-vasek-3521.

■ 5.3 Åpartiet med trähusbebyggelse från 1700- och 1800-talen – särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

En del av området ligger inom stadsdelen Trumslagarbacken. Läs rapporten
Delområde centrala innerstaden: stadsdelen Centrum, för information.

■ 5.4 Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Trumslagarbacken

Byggnaden bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Byggnaden bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Trumslagarbacken

■ Trumslagarbackens äldreboende med höga byggnadsvolymer i postmodern stil med fasader av grå puts, rött tegel och glasparter (Janagubben 1). Foto: Vlm-vassb-0827.

Fastigheter med särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader

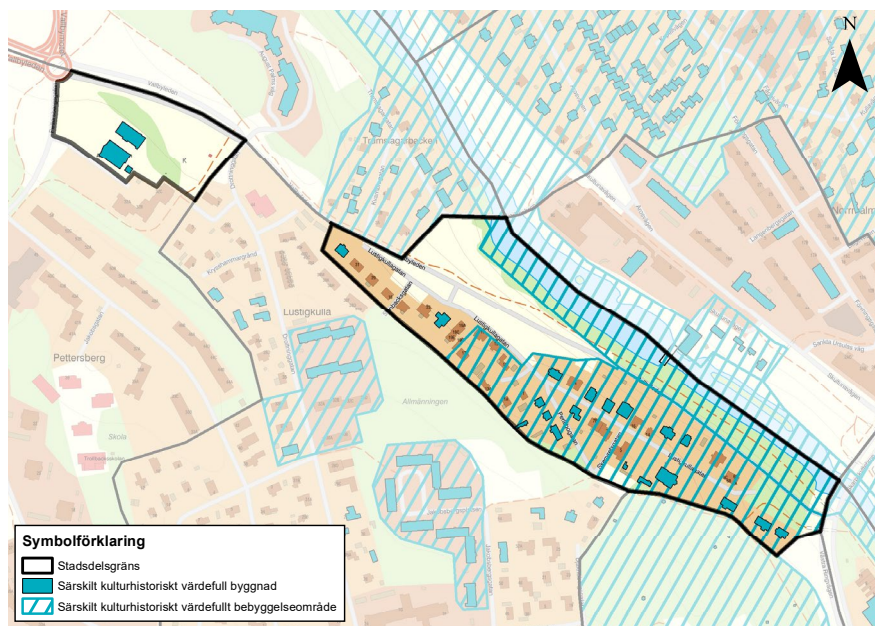
På nedanstående fastigheter finns en eller flera byggnader som bedöms vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla.

- Janagubben 1
- Kvarnbrovreten 1
- Kvarnbrovreten 3
- Norra kvarnvreten 1
- Norra kvarnvreten 5
- Norra kvarnvreten 6
- Trumslagarbacken 1
- Trumslagarbacken 3
- Trumslagarbacken 4
- Trumslagarbacken 5

6. Lustigkulla med Ansgarskyrkan

■ Särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområden och byggnader inom stadsdelen Lustigkulla med Ansgarskyrkan.

6.1 Om stadsdelen

Beskrivning

Stadsdelen Lustigkulla ligger väster om Vallbyleden, norr om Djäkneberget och strax nordväst om Norra Ringvägen mot Svartådalén. Ansgarskyrkan ligger norr om Lustigkulla intill Vallbyleden. Bostadsområdet i stadsdelen är indelat i smala, djupa och stora tomter längs ett fåtal gator. Vissa bostadshus ligger i sluttning ner mot Vallbyleden och Svartådalén och har ett exponerat läge. Stadsdelen omfattas av backiga återvändsgator med begränsad biltrafik. Gång- och cykelvägar leder till och från centrum och Djäkneberget.

Lustigkulla har en homogen karaktär med individualistiskt utformad bostadsbebyggelse. Kring sekelskiftet 1900 var de vanliga arkitekturstilarna panelarkitektur, eklekticism, jugend, nationalromantik och tjugotalsklassicism. Flera villor har särskilt särpräglade och karaktärsskapande uttryck. Vanliga fasadmaterier är locklistpanel, fjällpanel, slätpanel eller slätputs. Ursprungligen dominerade fasadkulörerna tjärbrunt och faluröd, men idag är variationen större. Kontrastfärger finns vanligen på snickerier, lister, fönster- och dörrömfattningar. Främst förekommer tegeltäckta sadeltak med hög resning, men även tegeltäckta brutna eller valmade tak samt tak täckta av falsad plåt. Entréerna ligger ofta mot gatan. Stadsdelen har senare kompletterats med moderna byggnader från 1930- 1990-talen som anpassats till omgivande byggnaders volym, gemensamma stildrag och färgsättningar.

Ansgarskyrkan och dess expedition uppfört 1966 består av separata byggnadskroppar kring en gård omsluten av en mur. Byggnaderna har ett gemensamt modernt formspråk med massiva slutna fasader i rött tegel, grönmålade fönsterbågar och koppar-täckta tak. Kyrkorummet markeras med en högre del med brant takfall.

■ Lustigkullagatan med kuperad mark, lummiga trädgårdar och bostadshus i olika stilar vanliga för tiden kring sekelskiftet 1900. Foto: Vlm-vasjg-0004.

■ Vy över dalgången invid Svartån sett från stadsdelen Blåsbo mot Lustigkulla. Med enfamiljsvillor och flerbostadshus utformade som större villor. Husen har olika utformning avseende volym, form och kulörer, sammanhållande är de röda taken och att husen följer terrängen. Foto: Lasse Fredriksson.

Historik

I början av 1890-talet köptes områdets mark in av den nybildade Lustigkulla byggnadsförening. Vid den tiden var det vanligt att människor gick samman i föreningar för att kunna köpa mark och bebygga områden strax utanför stads-kärnan. Tomter bebyggdes med individualistiskt utformade bostads- och uthus. Flera bostadshus tillkom under de första decennierna av 1900-talet.

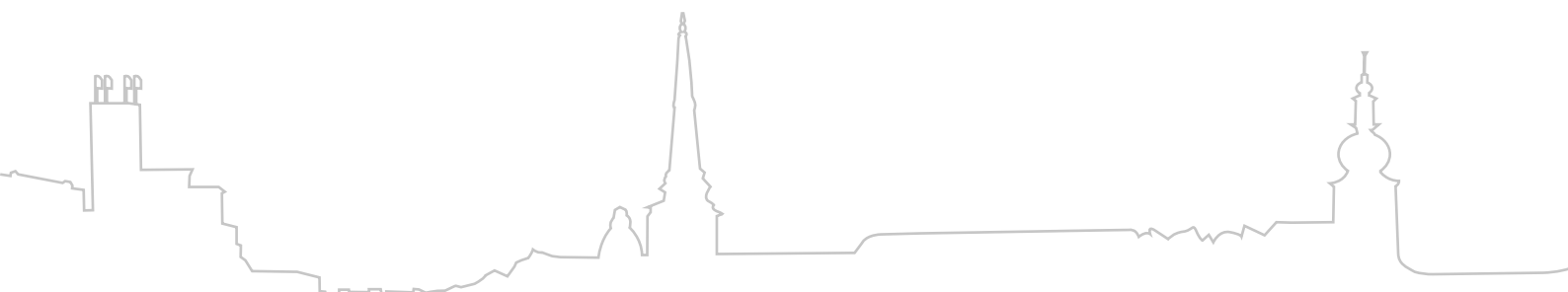
Intill Svartåns västra strand anlades 1909 ett koloniområde där inga hus fick byggas. När Vallbyleden på 1960-1970-talet drogs fram försvann kolonilotterna. Lustigkullagatan blev då en lokalgata istället för en genomfartsled från staden. Området fortsatte att bebyggas kring mitten av 1900-talet med villor och ett fåtal mindre flerbostadshus längs Lustigkullagatans västra del. Viss ursprunglig bebyggelse har rivits och kompletterats med ny bostadsbebyggelse.

Ansgarskyrkan uppfördes 1966 av Västerås Missionsförsamling och Västerås Baptistförsamling. Den är ett exempel på en modern frikyrkobyggnad, vilka är resultat av frikyrkorörelsens framväxt, de nya stadsdelarnas framväxt eller med anledning av rivningar i centrum. Kyrkobyggnaden ritades av Hultman & Malmo arkitekter. Ingemar Hultman har även ritat flera andra kyrkobyggnader för Missionsförsamlingen, såsom i Kolbäck, Kumla, Örebro, Karlskoga och Kristinehamn.

Riksintresset Västerås

Lustigkulla ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Västerås [U 24] och omfattas av motiveringen ”Stadslandskap med stadsmiljöer präglade av (...) bostadsområden och samhällsservice från ca 1880-tal – 1940-tal”.

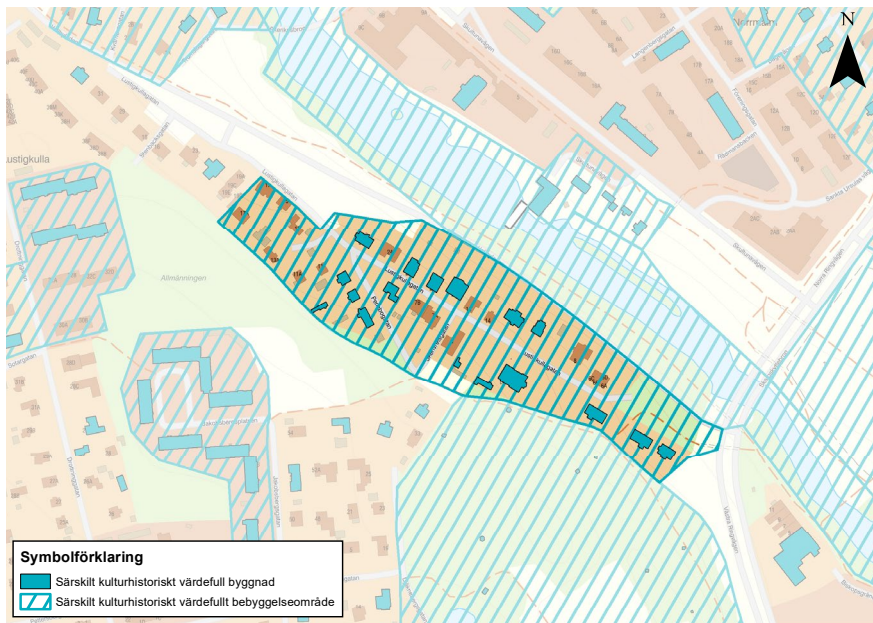
Uttryck: Egnahemsområden och villaområden med lummiga trädgårdar norr och väster om centrum. De uppfördes i samband med industrins expanderings från ca 1880-tal-1940-tal. Bebyggelsen representerar olika dåtida samhällsskikt från en period av ökat välstånd och framtidstro. (...) Lustigkulla med stora villor i panelarkitektur samt klassicistisk bebyggelse i trä och puts.

6.2 Lustigkulla

– särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Lustigkulla.

Beskrivning och historik

År 1892 bildades Lustigkulla byggnadsförening. Föreningen inköpte markområdet om nio tunnland av underläkaren Fredrik Olof Lundahl för 20 000 kr. I en tidningsnotis i VLT från året innan går att läsa att området redan då var uppmätt i gator och tomter, och att tomter med varierande förutsättningar var till försäljning. ”Hvarje tomt säljes särskilt för sig från lägre till högre pris allt efter tomtens läge och storlek”. Tomterna bebyggdes med individualistiskt utformade bostads- och uthus under slutet av 1800-talet och de första decennierna av 1900-talet i för tiden vanliga arkitekturstilar. Husen hade olika storlekar och vissa inrymde flera lägenheter. År 1900 bodde enligt folkräkningarna 128 personer i Lustigkulla och 1910 bodde 272 personer varav 88 personer var under 15 år. Vissa invånare hade yrken som läroverksadjunkt, verkstadsingenjör och målarmästare och hade vanligen tjänstefolk. Andra Lustigkullabor arbetade som hantverkare, exempelvis som metallarbetare och byggnadsträarbetare.

Värdebeskrivning

Området utgör ett gott exempel på ett bostadsområde uppfört genom en byggnadsförening kring sekelskiftet 1900. Trots vissa rivningar och senare uppförd bebyggelse har området en homogen karaktär med individualistiskt utformad bostadsbebyggelse i de för tiden vanliga arkitekturstilarna panelarkitektur, eklekticism, jugend, nationalromantik och tjugotalsklassicism. Bostadshusen har fasader av träpanel eller slätputs, kontrastrik färgsättning samt höga branta sadeltak och brutna eller valmade tak täckta av tegel eller falsad slätplåt. Flera villor har särskilt särpräglade och karaktärs- skapande uttryck och har ett exponerande läge som front mot Svartån.

Viktiga karaktärsdrag

- Bostadshusens homogena enhetliga skala och volymer.
- Smala och djupa tomter med rikligt med lövträd, ett fåtal gator.
- Topografin har lett till val av byggnadsplats och anpassning.
- Bostadshus har entréer mot gatan.
- Äldre gårdshus vid tomtgräns.
- Bostadshus utformade i arkitekturstilarna panelarkitektur, jugend, nationalromantik, tjugotalsklassicism och eklekticism.
- Höga branta sadeltak och brutna eller valmade tak täckta av tegel eller falsad slätplåt.
- Fasadmaterialen fjällpanel, locklistpanel, slätpanel eller slätputs.
- Kontrastfärger på snickerier, lister, fönster- och dörrumfattningar.
- Särpräglade fasader med front mot Svartån.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

■ Villa Welcome i panelarkitektur med fasader av brunmålad träpanel, riklig grönmålad snickarglädje och rödmålat plåttak uppfördes 1892-1894 (Mejseln 3). Foto: Vlm-vassb-1049.

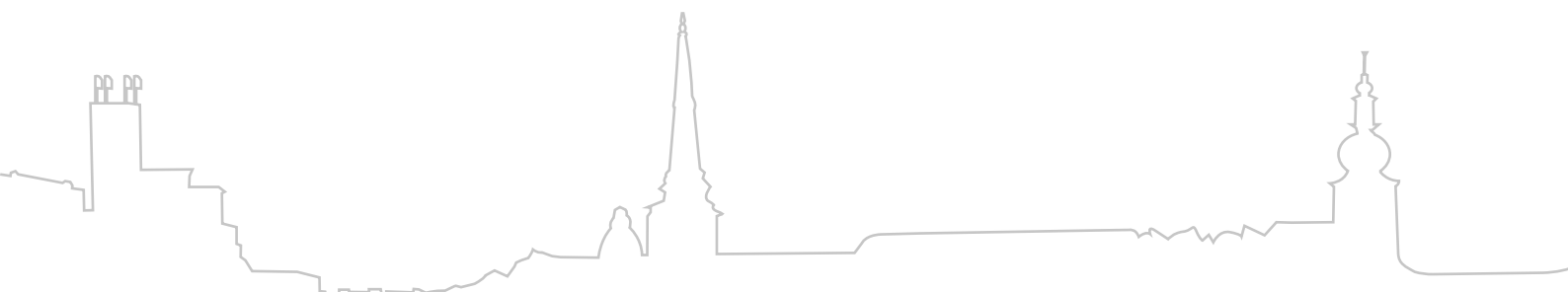
■ Bostadshuset på Perlebogatan från 1890-talet med ursprungligen tre lägenheter. Byggnaden är uppförd i en och en halv våning, har fasader av ljusmålad träpanel, korspostfönster och frontespis (Stenbacken 26). Foto: Vlm-vasek-3934.

■ Villa från 1910-talet i nationalromantisk stil med fasader av brunmålad träpanel, korsvirkesimitation på gavlar och vitmålade småspröjsade fönster (Greta 6). Foto: Vlm-vassb-1065.

■ 6.3 Åpartiet med trähusbebyggelse från 1700- och 1800-talen – särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

En del av området ligger inom stadsdelen Lustigkulla. Läs rapporten Delområde centrala innerstaden, stadsdelen Centrum, för information.

■ 6.4 Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Lustigkulla med Ansgarskyrkan

Byggnaden bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Byggnaden bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Lustigkulla med Ansgarskyrkan

■ Flerbostadshus på Lustigkullagatan från 1950 i tidstypiskt utseende med grönputsade fasader, förskjuten byggnadskropp och balkonger med plåtfront och dekorativt räcke (Stenbrytaren 1). Foto: Vlm-vasek-3894.

■ Villa längs Lustigkullagatan från 1960-talet med fasader i ljusmålad träpanel och grå puts, dörrar av trä och indragen balkong längs långsidan (Stenbacken 15). Foto: Vlm-vasek-3905.

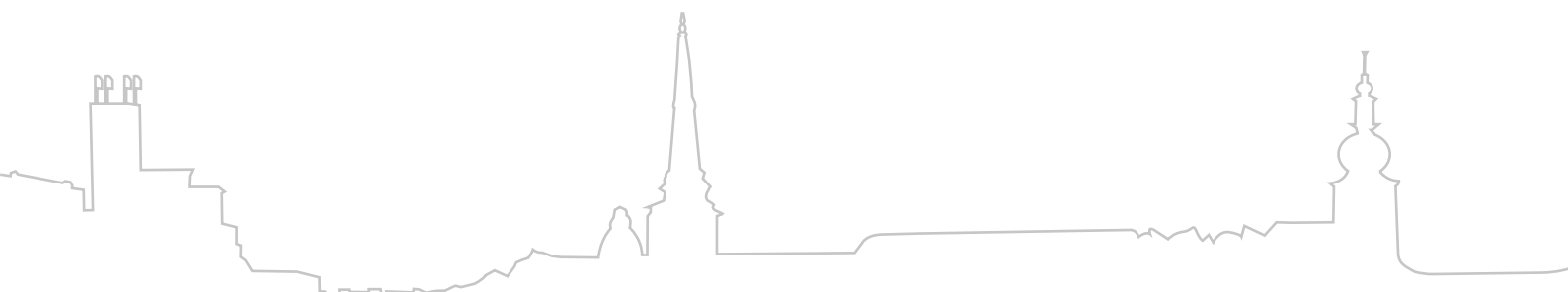

■ Ansgarskyrkan med slutna massiva fasader i rött tegel och koppartak med byggnader kring en öppen gård med omgärdad mur (Missionskyrkan 1). Foto: Lasse Fredriksson, Vlm-Fre-3077.

Fastigheter med särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader

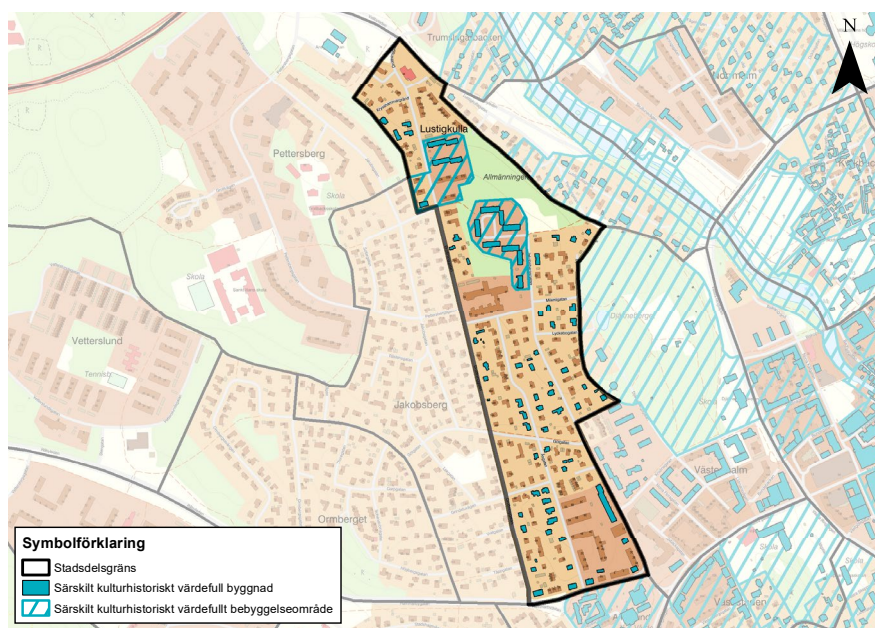
På nedanstående fastigheter finns en eller flera byggnader som bedöms vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla.

- Gertrud 1
- Gertrud 3
- Greta 5
- Greta 6
- Greta 15
- Greta 21
- Greta 25
- Greta 26
- Mejseln 2
- Mejseln 3
- Mejseln 4
- Missionskyrkan 1
- Släggan 6
- Stenbacken 15
- Stenbacken 25
- Stenbacken 26
- Stenbacken 27
- Stenbrytaren 1

7. Jakobsberg

- Särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområden och byggnader inom stadsdelen Jakobsberg.
Observera att kartbilden endast visar inventerat område, det vill säga östra delen av stadsdelen Jakobsberg.

7.1 Om stadsdelen

Beskrivning

Stadsdelen Jakobsberg ligger i Västerås innerstads västra del och gränsar i öster till Västertorp och i söder till Almélund. I norr finns Lustigkulla och i väster Pettersberg. Endast östra delen av stadsdelen omfattas av den här inventeringen.

Marken i Jakobsberg är kuperad. I Jakobsbergs nordöstra del finns ett skogsparti men i resterande område finns bostadsbebyggelse som villor och flerbostadshus. Den raka långa Drottninggatan i nord-sydlig riktning går genom området. Stadsdelens äldre bebyggelse är uppförd kring sekelskiftet 1900 i stilarna panelarkitektur, nyklassicism och jugend. De äldre byggnaderna uppfördes av byggnadsföreningen Jakobsberg. Viss bebyggelse finns bevarad utspridd i området. Fasaderna har både liggande och stående träpanel eller är ljust putsade. Sadeltak eller pyramidtak är täckta av tegel eller målad plåt. Vanliga detaljer är glasveranda, korspostfönster, riklig snickarglädje och profilerade listverk. Mindre uthus är bevarade på en del tomter.

■ Bostadshus med strikta fasader av vit mexisten, rätvinklig byggnadskropp och plant tak (Klippan 25).
Foto: Vlm-vassb-1008.

I Jakobsberg finns flerbostadshus i form av friliggande lamellhus i tre till sex våningar. Dessa byggdes på 1940- och 1950-talet. Fasadmateriäl är slätputs i ljusa, röda och gula kulörer samt gult fasadtegel. Sadeltaken är täckta med tegel. Tidstypiska byggnadsdetaljer är balkonger med fronter av korrugerad plåt och smidesräcken, dörrar av trä och burspråk. Då husen byggdes anpassades de efter väderstreck och terräng och därför finns grönområden, ofta med träd och buskar, bevarade mellan husen.

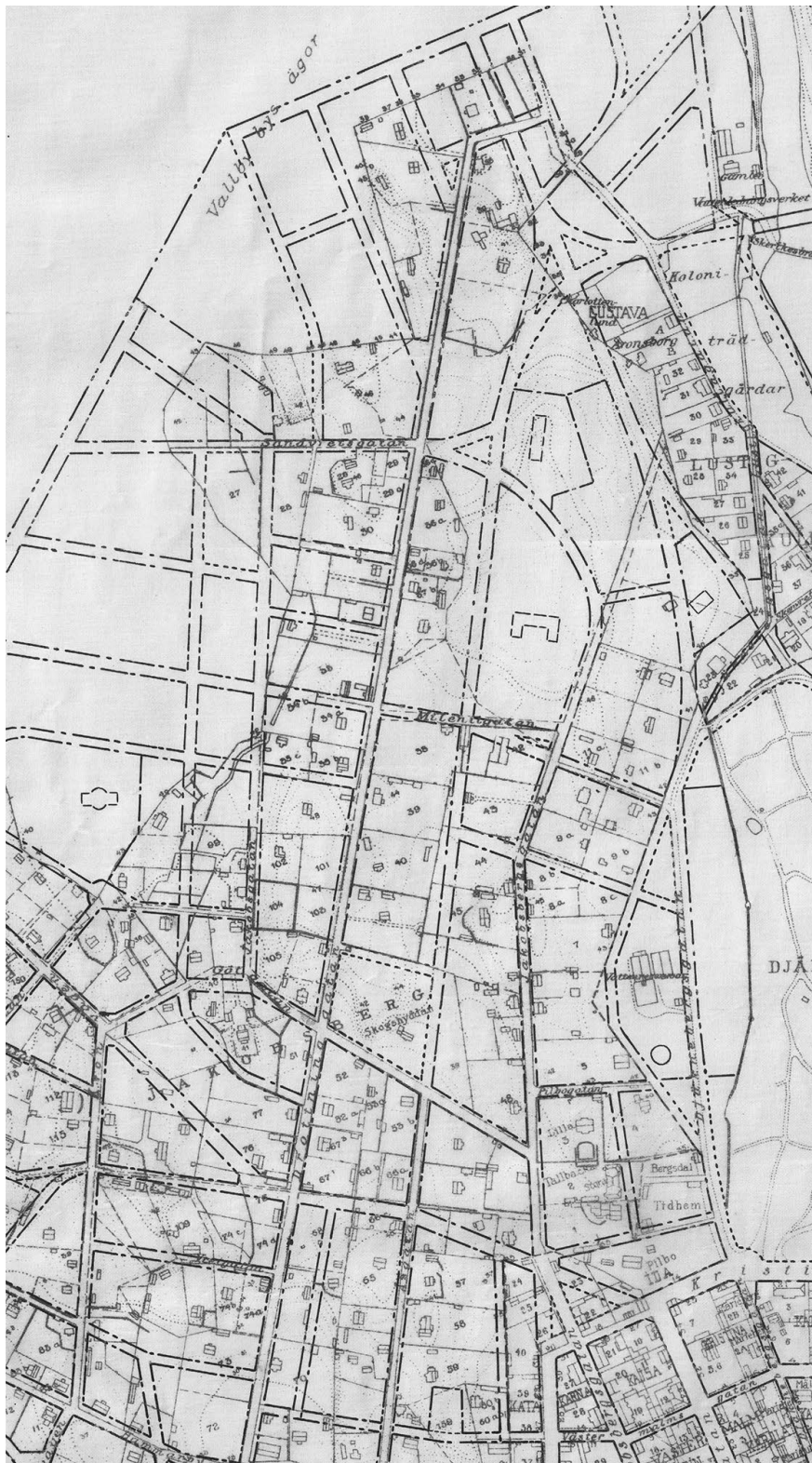

■ Flerbostadshus från 1946 i röd och ljus slätputs, burspråk, smidesbalkonger och tegeltäckt sadeltak. Mellan flerbostadshusen finns grönytor med träd (Bergsprängaren 6). Foto: Vlm-vasek-3589.

Ett flertal villor i stadsdelen är från 1950-, 1960- och 1970-talen. Dessa har ett modernt formspråk med rätlinjiga byggnadsvolymer och fönster med en ruta i varje båg. Bostadshus från de förstnämnda årtiondena har fasadmaterialet gult eller rött tegel samt mexisten. Villor från 1970-talet har fasader av brunmålad träpanel eller fasadtegel i kombination med partier av mörkmålad träpanel. Karaktärsskapande byggnadsdetaljer är dörrar av massivt trä, partier av kopparplåt, smidesräcken, burspråk, indragna balkonger, asymmetriskt takfall, platta tak, skärmtak och större fönsterpartier i kombination med slutna fasader.

■ Bostadshuset Lyckebo med fasader av träpanel målad med grön slamfärg, engelskt röda korspostfönster, riklig snickarglädje och glasveranda (Skottet 6). Foto: Vlm-vasek-3818.

■ Del av kartbild över Jakobsberg från 1933 då området upptogs i stadsplanen. Bostadshus och uthus ligger oregelbundet placerade på relativt stora tomter. Källa: Västerås stadsarkiv.

Historik

Jakobsbergs gård och Jakobsbergs byggnadsförening

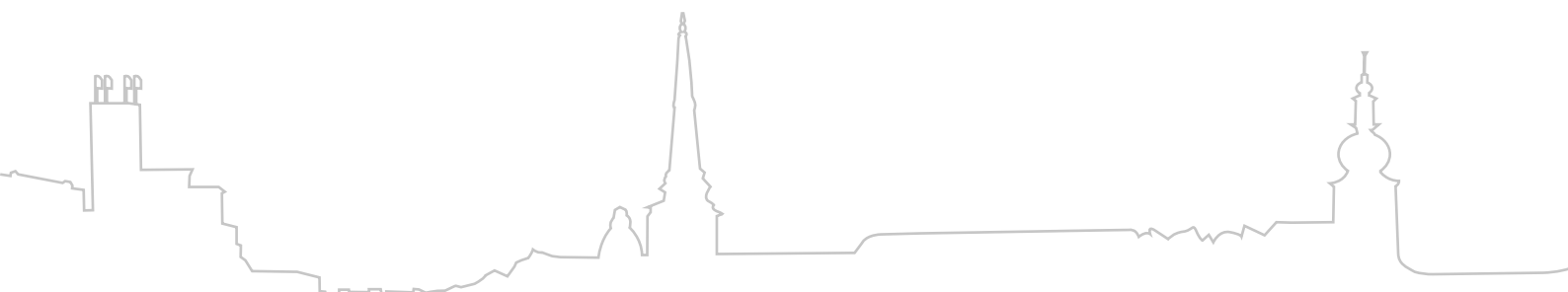
Namnet Jakobsberg kommer från herrgården Jakobsbergs gård, som innan den revs 1963 låg på en kulle vid nuvarande Götgatan 15. Under andra halvan av 1800-talet styckades Jakobsbergs gård av och 1888 såldes delar till Västerås stad. Andra delar såldes till den nybildade byggnadsföreningen Ålderdomsstödet, som efter markinköpet döptes om till Jakobsbergs byggnadsförening. Marken delades in i 100 tomter för medlemmarna att bebygga. Flera av dessa byggnader finns bevarade idag utspridda över området. Flertalet medlemmar var hantverkare som timmermän, snickare, metallarbetare, skräddare, bryggeriarbetare och gjutare.

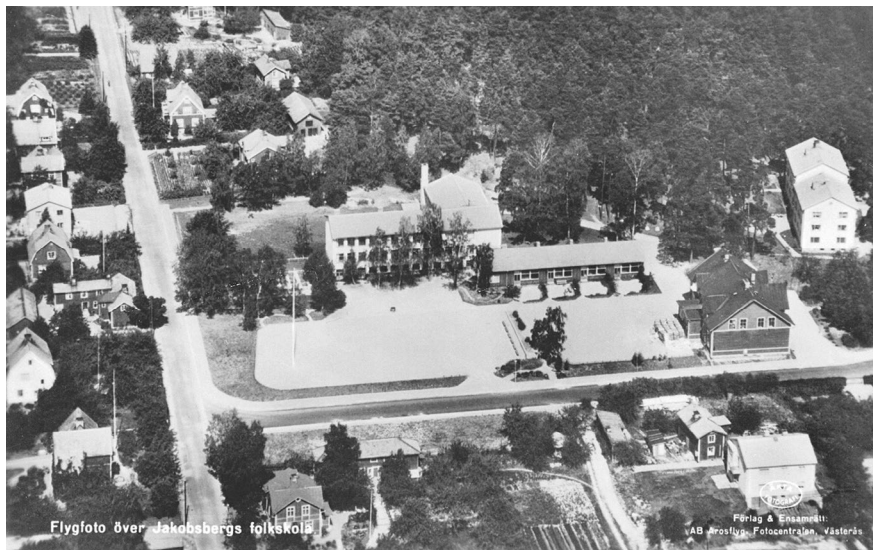
Jakobsbergsskolan och Jakobsbergs servicehus

I området uppfördes 1904 Jakobsbergsskolan. År 1943 lät staden uppföra ytterligare en skolbyggnad i tegel och en småskolelänga i trä vid den befintliga skolan. Skolan ritades av stadsarkitekt Sven Ahlbom och var utrustad med naturkunskapssal, slöjdsal, matsal och gymnastiksal. Den äldre Jakobsbergsskolan revs 1970 och på skolgården byggdes 1985 Västerås första servicehus i privat regi. Servicehuset bestod av stora bostadshus med 96 lägenheter som sammanbyggdes med skolbyggnaderna från 1943.

Flerbostadshus och villor

Flerbostadshus i tre till sex våningar i modern utformning uppfördes på 1940- och 1950-talet i områdets norra och södra delar. Intill ett skogsområde byggdes Jakobsbergsplatsen med ett antal flerbostadshus och radhus som ritades av arkitekt Gösta Ekroth. Även ett flertal villor uppfördes i Jakobsberg. Några av dem är arkitekttridade av för tiden i Västerås flitigt anlitade arkitekter som Paulli Harder, Helmunt Horn, Peter-Paul Hoffman, Gösta Ekroth och Nils-Olof Tollbom.

- Flygfoto över Jakobsbergs folkskola. Den lägre småskolelängan är byggd 1943. Till höger syns den äldre skolbyggnaden från 1904. Runt om ligger villabebyggelse på stora lummiga tomter. Foto: AB Arosflyg.

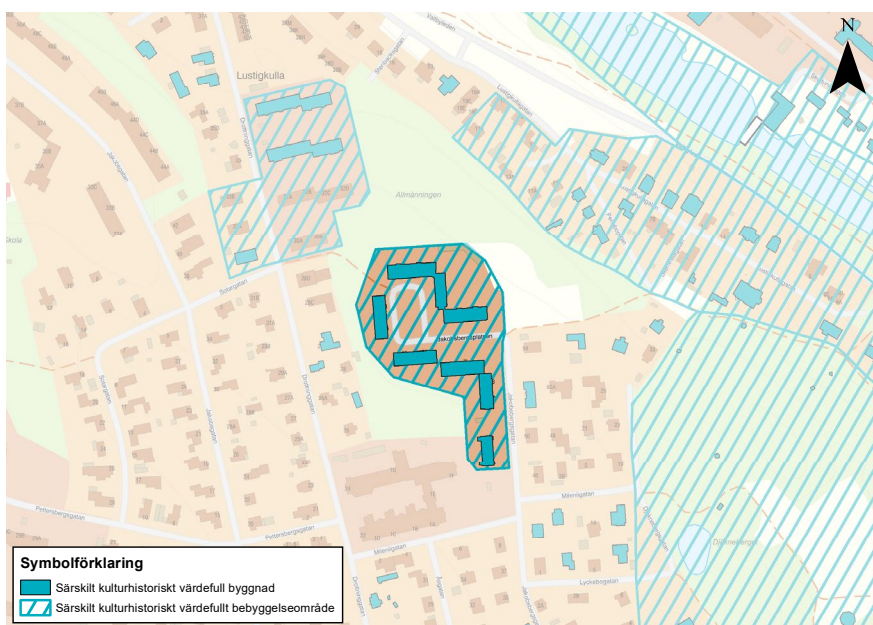

- Jakobshöjdens seniorboende. Byggnaderna är i olika höjd och har fasader i gult och rött fasadtegel (Borrkronan 1). Foto: Vlm-vasek-3643.

7.2 Jakobsbergsplatsen

– särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Jakobsbergsplatsen.

Beskrivning och historik

Intill ett mindre skogsområde i norra Jakobsberg byggdes Jakobsbergsplatsen med flerbostadshus och radhus 1952. Sexvåningshus inrymde ett hundratal lägenheter och var bland de första höghusen i Västerås. Även trevåningshus och radhus byggdes. Husen grupperar sig kring en återvändsgata runt en gräsyta med tallar. I området finns ett litet centrum med bland annat förskola och frisör. Arkitekt var Gösta Ekroth.

Värdebeskrivning

Området är ett gott exempel på ett homogent bostadsområde från 1950-talet uppfört som en liten grannskapsenhet med centrum. Byggnaderna har tidstypiska material av hög kvalitet. De är väl bevarade och få kompletteringar och ombyggnationer har gjorts.

Viktiga karaktärsdrag

- Grupperad bebyggelse kring en återvändsgränd runt en gräsyta med tallar.
- Byggnadsvolymer med delvis sammansatta byggnadskroppar.
- Tidstypiska byggnadsmaterial och detaljer såsom fasader av gult eller rött tegel och ljus slätputs. Grönmalade fönsterbågar med särpräglad spröjsning. Rombformade eller spetsiga fönster. Ursprungliga fönster och dörrar av trä. Dekorativa smidesräcken.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

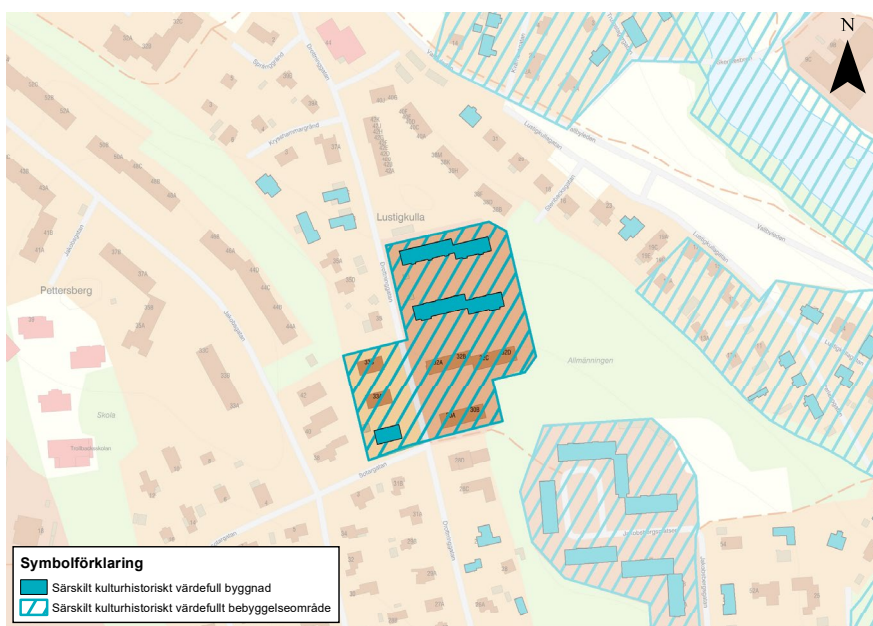
■ Flerbostadshus i sex våningar uppfört i gult tegel. Radhus i två våningar i gult tegel och ljus slätputs grupperade kring en rundad gräsyta med tallar (Stenbjörnen 9). Foto: Vlm-vasek-3658.

■ Centrumbyggnad i rött tegel med ursprungliga dörrar och fönster i trä och med spetsig form. (Stenborren 8). Foto: Vlm-vasek-3651.

7.3 Flerbostadshus i kvarteren Bergsprängaren och Krysshammaren – särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Flerbostadshus i kvarteren Bergsprängaren och Krysshammaren.

Beskrivning och historik

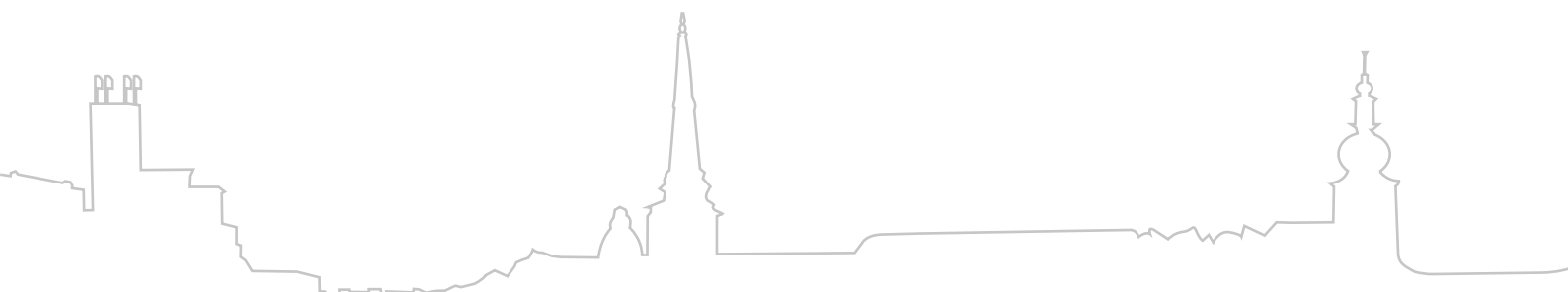
År 1945 till 1947 uppfördes sju lamellhus i områdets norra del, med gavlarna mot Drottninggatan. Arkitekterna var bland annat Tage Rosenlind och Sven Moberg. Bostadshusen är i två till tre våningar med tegeltäckta sadeltak. Tre av byggnaderna har förskjutna byggnadskroppar. De osmyckade fasaderna är slätputsade i kulörerna gul, ljus, röd och grön. Burspråk och balkongfronter med småkorrugerad plåt och smidesräcken förekommer. I anslutning till byggnaderna finns träd och buskar, bland annat flera tallar.

Värdebeskrivning

Bebyggelsemiljön utgör ett gott exempel på ett område bebyggt med lamellhus på 1940-talet. Området visar på stadsplaneringsidealet hus i park då bostadshusen anpassades efter befintlig topografi och terräng. Grönytor planerades mellan husen och träd besparades ofta. I området presenteras flera för tiden typiska byggnadsmaterial såsom fasader av slätputs och sadeltak täckta av lertegel. Förskjutna byggnadskroppar, burspråk och utskjutande trapphus i avvikande kulör samt små balkonger med dekorativa smidesräcken visar på en uppmjukad arkitektur typisk för decenniet.

Viktiga karaktärsdrag

- Lamellhus i två till tre våningar i varierande längder. Förskjutna byggnadskroppar, burspråk och utskjutande trapphus.
- Lamellhusen anpassade till topografin och terräng. Tallar och lövträd finns i anslutning till bebyggelsen.
- Tidstypiska byggnadsmaterial och detaljer: fasadmaterialen röd, gul, ljus och grön slätputs. Tegeltäckta sadeltak och taktassar. Balkonger med småkorrugerad plåt och dekorativa smidesräcke. Vitmålade fönster i två eller tre bågar.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

■ Flerbostadshus från 1946 med fasader av gul slätputs, burspråk, tegeltäckt sadeltak och smidesbalkonger (Bergsprängaren 3). Foto: Lasse Fredriksson.

■ Flerbostadshus från 1947 i ljuts slätputsade fasader. Grönytor med tallar finns i anslutning till bebyggelsen (Bergsprängaren 4). Foto: Vlm-vasek-3612.

■ 7.4 Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Jakobsberg

Byggnaden bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Byggnaden bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Jakobsberg

■ Bebyggelsemiljö från sekelskiftet 1900 med två bostadshus och ett bevarat uthus kring en grusad yta. Bostadshusen har fasader av ljus spritputs och glasverandor, uthuset är klätt med faluröd träpanel (Fältspaten 6). Foto: Vlm-vasek-3783.

■ Bostadshus från början av 1900-talet i jugendstil med pyramidformat plåttäckt tak och tidstypiska detaljer som fönster med övre delen småspröjsad, kakelplattor och relief i fasaden. Byggnaden har dekor på skorstenen (Tändhatten 20). Foto: Vlm-vasek-3746.

■ Uthus med faluröd stående och liggande fasspontpanel och vitmålade snickerier (Gnejsen 10).
Foto: Vlm-vasek-3848.

■ Villa ritad av arkitekt Helmunt Horn och uppförd 1952 med ett lekfullt modernt formspråk typiskt för 1950-talet. Huset har en förskjuten byggnadskropp, asymmetriskt takfall och fasadmaterialen gult tegel och beige puts (Krutet 5). Foto: Vlm-vasek-3832.

■ Villa från 1954 i tidstypiska material och utformning av hög kvalitet uppförd i rött tegel med dörrar av oljat trä och dekorativt smidesräcke (Stubintråden 3). Foto: Vlm-vasek-3623.

■ Bostadshus från 1963 uppfört i rödbrunt tegel med vitmålade fönsterpartier och partier av kopparplåt. Ritad av arkitekt Nils-Olof Tollbom (Krutet 8). Foto: Vlm-vasek-3695.

■ Bostadshus från 1971 i ett modernt formspråk med stora glaspartier och tidstypiska material som brunt fasadtegel, brunlaserad träpanel och mörkbetsade garagedörrar (Krysshammaren 14). Foto: Vlm-vasek-3585.

■ Bostadshus från 1979 i tidstypiska material och utformning. Byggnaden har fasadmaterialet brunt tegel i kombination med svartmålad liggande träpanel, orangea snickerier och asymmetriskt takfall (Klippan 3 och 32). Foto: Vlm-vasek-3883.

Fastigheter med särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader

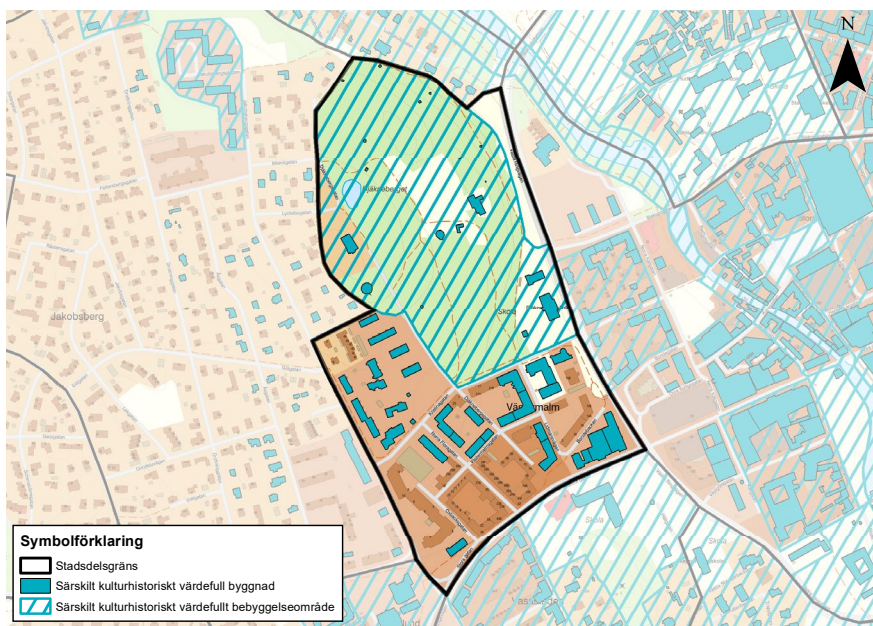
På nedanstående fastigheter finns en eller flera byggnader som bedöms vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla.

• Bergsprängaren 3	• Klippan 10	• Skottet 6
• Bergsprängaren 6	• Klippan 11	• Skottet 9
• Dynamiten 24	• Klippan 17	• Skottet 15
• Dynamiten 28	• Klippan 21	• Stenbjörnen 9
• Dynamiten 29	• Klippan 24	• Stenborren 8
• Dynamiten 30	• Klippan 25	• Stenborren 9
• Fältspaten 1	• Klippan 26	• Stenhällen 8
• Fältspaten 6	• Klippan 27	• Stenhällen 10
• Gnejsen 8	• Klippan 31	• Stenhällen 11
• Gnejsen 10	• Klippan 32	• Stenhällen 15
• Gnejsen 15	• Klippan 33	• Stenhällen 16
• Gnejsen 16	• Krutet 1	• Stenhällen 18
• Gnejsen 21	• Krutet 2	• Stubintråden 3
• Gnejsen 23	• Krutet 5	• Stubintråden 8
• Gnejsen 24	• Krutet 8	• Stubintråden 10
• Kata 14	• Krutet 9	• Tändhatten 2
• Kata 16	• Krysshammaren 4	• Tändhatten 4
• Kata 22	• Krysshammaren 9	• Tändhatten 17
• Kata 23	• Krysshammaren 12	• Tändhatten 20
• Kata 30	• Krysshammaren 13	
• Klippan 3	• Krysshammaren 14	
• Klippan 6	• Kvartsen 5	
• Klippan 7		

8. Västermalm och Djäkneberget

■ Särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområden och byggnader inom stadsdelen Västermalm och Djäkneberget.

8.1 Om stadsdelen

Beskrivning och historik

Västermalm med Djäkneberget ligger väster om centrum på kuperad mark. Öster om stadsdelen går Västra Ringvägen, i söder Stora Gatan och i norr och väster tar områdena Lustigkulla och Jakobsberg vid. Västermalm består av naturparken Djäkneberget som anlades på 1860-talet samt flerbostadsbebyggelse i kvarter eller som fristående lamellhus. Viss butikservice finns i anslutning till bostadsbebyggelsen. I stadsdelen ligger Djäknebergsskolan och katolska kyrkan Vår Fru.

Djäkneberget, Djäknebergsskolan och Tingshuset

Djäkneberget är ett populärt parkområde för bland annat rekreation, nationaldagsfirande och restaurangbesök. Området karaktäriseras som en naturpark med grönytor, träd, buskar och stigar. I parken finns cirka 500 stenmonument med inskriptioner samt utsiktsplatser med bänkar och paviljonger. Parken anlades 1862-1895 under ledning av lektorn och före detta kaptenen Sam Lidman. Tidigare hade elever vid stadens gymnasium, så kallade djäknar, haft en tradition att fira valborgsmässoafton på platsen. År 1893-1894 uppfördes Djäknebergsskolan i rött tegel intill parken, ritad av Viktor Adler, rektor vid Tekniska Skolan i Stockholm. År 1897 uppfördes ett tingshus i eklektisk stil i områdets sydöstra del. Arkitekt var Theodor Dahl som har ritat flera tingshus i Västmanland. Byggnaden användes som tingshus fram till 1966.

■ Djäknebergsskolan vid 1900-talets början, sedd från söder vid nuvarande Västra Ringvägen. Notera att byggnaden saknar de senare tillkomna trappstegsgavlarna. Foto: Ernst Blom.

■ Tingshuset från 1897 i eklektisk stil ritat av arkitekt Theodor Dahl. Byggnaden i två och en halv våning har ljust putsade fasader med utsmyckade detaljer såsom gesimser och fönsteröverstycken. Foto: Vlm-vassb-0926.

Byggnadsförening och flerbostadshus från början av 1900-talet

Markområdet Pilbovreten köptes in av byggnadsföreningen Undvik krogen som bildades 1888. Föreningen bytte senare namn till Byggnadsföreningen Västermalm. Marken delades in i tomter som såldes till privatpersoner och bebyggdes med bostadshus och uthus.

På Västermalm finns flerbostadsbebyggelse från början av 1900-talet och framåt. Ett antal hus är placerade i liv med gatan i ett rätvinkligt rutnätssystem vilket infördes med 1897 års nya stadsplan. I och med den nya stadsplanen integrerades även Västermalm och Vasastaden i staden. Flerbostadshusen täcker ofta hela kvarter med är sål-lan helt slutna. Passager och öppningar ger gårdarna ett luftigt och ljust uttryck. Flera stora träd kantar gatorna. Flerbostadshusen i närheten av Djäknebergets södra del är ofta putsade och uppförda i tre till fyra våningar under ett brutet tak. Bebyggelsen är rikt artikulerad med burspråk och entrépartier. Arkitekturstilar som representeras i området är eklekticism, jugendstil och tjugotalsklassicism. Detta ger en pedagogisk bild av hur stilarna skiftade i en omvälvande samhällstid. Den påkostade bostadshuset Villa Pilbo i nationalromantisk stil med tomt i parkkaraktär ritades av arkitekt Erik Hahr och stod färdig 1912.

Bostadsbristen var vid den här tiden stor på grund av industrialismen och inflyttning av arbetskraft i staden. Därför bildades det halvkommunala bostadsbolaget Byggnads AB Mimer. Det första hus som bolaget uppförde bestod av 25 lägenheter och låg i kvarteret Kalla. Huset stod färdigt i april 1921 och ritades av stadsarkitekt Erik Hahr.

■ Villa Pilbo i nationalromantisk stil uppförd i rött tegel och med brutet tak, omgiven av en stor parkliknande tomt (lda 19). Foto: Vlm-vassb-0949.

■ Bostadshus i stadsdelen Jakobsberg. Den vitputsade byggnaden med slottskaraktär har ett centralt placerad entréparti där trapphuset har ett stort välvat fönster. Byggnaden har hörntorn och ett rött plåttak med takkupor. Foto: Vlm-vassb-0979.

Funkishus och katolska kyrkan Vår Fru

I slutet av 1930-talet och under 1940-talet uppfördes ett flertal flerbostadshus i funktionalistisk stil i området på bekostnad av den äldre bebyggelsen. Stora delar revs för att ge plats åt de nya husen. Vid planeringen av området var det viktigt att ha service i anslutning till bostadsbebyggelsen. Bebyggelsen placerades enligt kvartersprincipen i kvarteren Kristina, Karolina och Laura. Den underordnades givna terrängförhållanden och man strävade efter att få gårdsrum mellan husen, utan att för den skull åstadkomma äldre tiders mörka bakgårdar. I kvarteret Ida ligger byggnaderna som fristående lamellhus. Fasaderna är slätputsade i jordfärgade kulörer, har rundade balkongfronter av korrugerad plåt och portar av trä.

I kvarteret Kerstin uppfördes på 1960- och 1970-talet katolska kyrkan Vår Fru. Den stora arbetskraftsinvandringen under 1900-talet bidrog till att flera religiösa trosamfund etablerades och att kyrkobyggnader byggdes. I Västerås rekryterade Asea arbetskraft från bland annat Italien, där katolicismen är huvudreligion, med start på 1940-talet. Kyrkobyggnaden har ett starkt modernistiskt formspråk med en rätlinjig byggnadskropp, fasader av ljus slätputs och sockel och klockstapel i rå betong. Den byggdes i två etapper. Först uppfördes Kristinahemmet 1968-1969 längst i söder, ritat av arkitekt Jonar Kriauciunas, GL arkitektkontor AB. Byggnaden inrymde ett vårdhem med 12-13 vårdplatser, bostäder för systrar och övrig personal samt bibliotek och studierum. Nästa byggetapp gällde kyrka och bostadshus åt präster. Byggnaden ritades av arkitekt Istvan Illes och uppfördes 1973.

På 1980- och 1990-talen uppfördes flerbostadshus i Västermalms sydvästra del. Bebyggelsen har till stor del anpassats efter den äldre genom stora kvarter samt i form och kulör.

■ Bostadshus i kvarteret Kristina i tre våningar från 1943, ritat av arkitekt Ingrid Uddenberg. Byggnaden har en gul puts, burspråk och rundade balkongfronter klädda av korrugerad plåt (Kristina 9). Foto: Vlm-vassb-0854.

Riksintresset Västerås

Västermalm med Djäkneberget ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Västerås [U24] och omfattas av motiveringen ”Stadslandskap med stadsmiljöer präglade av (...) bostadsområden och samhällsservice från ca 1880-tal – 1940-tal” och ”betydelsen som stiftsstad, skolstad och residensstad”.

Uttryck: Vasastadens och Västermalms tidiga villabebyggelse och flerfamiljshus från sekelskiftet 1900, i delvis slutna kvarter, till stor del var uppförda av byggnadsföreningar som var typiskt för Västerås.

Rekreatiomsområdet Djäknebergsparken som anlades under 1860-talet – 1890-talet med slingrande stigsystem, naturlig karaktär, inhemska träd och växter samt många steninskriftioner.

Skolmiljöerna Herrgårdsskolan, Rudbeckianska skolan, Djäknebergsskolan, Zimmermanska skolan (Växhuset) och Fryxellska skolan med deras olika arkitekturstilar som berättar om sin tids ideal samt betydelsen av skola och utbildning.

■ Stigar kantade av träd och berghällar samt stenar med inskriftioner på Djäkneberget. Foto: Vlm-vasek-3717.

8.2 Djäkneberget och Djäknebergsskolan

– särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Djäkneberget och Djäknebergsskolan.

Beskrivning och historik

Djäkneberget är ett populärt parkområde för bland annat rekreation, nationaldagsfirande och restaurangbesök. Området karaktäriseras som en naturpark med grönytor, träd, buskar och stigar. Här finns cirka 500 stenmonument med inskriptioner samt utsiktsplatser med bänkar och paviljonger. Parken anlades 1862-1895 som promenad- och samlingsplats för Västerås stads invånare under ledning av lektorn och före detta kaptenen Sam Lidman. Tidigare hade elever vid stadens gymnasium, så kallade djäknar, haft en tradition att fira valborgsmässoafton på platsen sedan 1700-talet. Parken har även fungerat som övningsplats för Västerås frivilliga skarpskytteförening. I slutet av 1800-talet anlades två högvattenreservoarer på Djäkneberget, kallade Vattenborgen. Efter att de stängdes 1917 har de använts som badbassäng och av en skytteförening. Den ena finns bevarad idag. År 1934 stod det tolvsidiga vattentornet med fasader i rödviolett handlaget tegel klart i området. Byggnaden ritades av stadsarkitekt Erik Hahr. År 1997 uppfördes en restaurang i parken, ritad av Bjurström & Brodin Arkitekter AB, Stockholm.

År 1893-1894 uppfördes Djäknebergsskolan i rött tegel intill parken, ritad av Viktor Adler, rektor vid Tekniska Skolan i Stockholm. Idag inryms skolbyggnaden av Västerås folkhögskola och Västerås konstskola. Skolbyggnaden är utförd i eklektisk stil. På tomten ligger även en före detta vaktmästarbostad från 1919 och en före detta gymnastikbyggnad från 1920, båda ritade av arkitekt Erik Hahr. Idag inrymmer gymnastikbyggnaden Västerås Montessoriskola.

■ Inskription på stenmonument och utsikt över Västerås domkyrka från Djäkneberget. Foto: Vlm-kmvek-591.

Värdebeskrivning

Djäknebergets park har ett mycket högt kulturhistoriskt värde som en av Sveriges tidigaste offentliga naturalika parker. Parken berättar om det parkideal som gör sig gällande under mitten av 1800-talet där den nordiska naturen är utgångspunkt. Parken har i stort sett en bevarad ursprunglig utformning med gångvägar, vegetation, monument och inskriptioner. Monumenten, stenbänkarna, sittgrupperna och inskriptionerna är det som gör parken unik i sitt slag. Parken är ett av stadens mest välkända områden. Förutom det parkhistoriska värdet återspeglas samhällsklimatet och de liberala strömningar som fanns under andra hälften av 1800-talet. Djäknebergsparken är ett bra exempel på en tidstypisk satsning på medborgarnas vardagliga välfärd och utgör än idag ett viktigt rekreationsområde med höga miljöskapande värden. Djäkneberget är väl synligt från stora delar av innerstaden och från parken har man utsikt över hela staden. Parken nyttjas väl som offentlig plats, exempelvis som strövområde för skolor och förskolor, för motion eller för firande av högtider.

Ur ett samhällsteknikhistoriskt perspektiv är området intressant eftersom det har fungerat som högvattenreservoar och vattentorn. Vattentornet och den ena av två högvattenreservoarer är bevarade.

Djäknebergsskolan med gymnastikbyggnad och vaktmästarbostad utgör en sammanhållen skolmiljö med byggnader med olika ursprungliga funktioner. Bebyggelsemiljön berättar om tankeströmningar om skolgång kring sekelskiftet 1900. Bebyggelsemiljön är en del av det band av institutionsbyggnader som finns strax väster om Västra Ringvägen. Området visar stadens expansion under 1890-talet som en effekt av de tidiga industriernas etablering.

Viktiga karaktärsdrag

- Slingrande stigsystem och dess skapande av siktlinjer.
- Naturlik karaktär.
- Inhemska träd och växter.
- Cirka 500 minnesstenar med inskriptioner samt ristningar på berghällar och stenblock.
- Stenmurar och stenbänkar.
- Paviljonger, sittgrupper och utsiktsplatser.
- Djäknebergsrestaurangen i postmodernistisk stil uppförd i glas, gulmålat trä och bågformat tak.
- Djäknebergsskolan med bland annat dekorativ röd tegelfasad, markerat trapphus, takgesims i tegel, trappgavel, regelbunden fönstersättning och naturstenssockel.
- Gymnastikbyggnad med bland annat röd tegelfasad, vitmålade småspröjsade fönster och takgesims.
- Vaktmästarbostad med bland annat fasad i vit puts och brunmålad träpanel, tegeltäckt sadeltak och naturstenssockel.
- Det tolvsidiga vattentornet med fasader i rödviolett handslaget tegel.
- Högvattenreservoar med överbyggnad i trä.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

■ Restaurangen på Djäkneberget i postmodernistisk stil med bågformat tak och byggnadsmaterialen tegel, glas och gulmålat trä (Västerås 1:209). Foto: Vlm-vasek-3726.

■ Djäknebergsskolans huvudbyggnad i rött tegel, markerat trapphus, regelbunden fönstersättning och tak täckt av plåt (Idun 3). Foto: Vlm-vassb-0934.

■ 8.3 Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Västermalm och Djäkneberget

Byggnaden bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Byggnaden bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Västermalm och Djäkneberget

■ Bostadshus från 1905 i jugendstil med gul slätputs, sgraffitdekor med växtmotiv och balkonger med smidesräcken (Kalla 2). Till vänster i bild skimtar byggnad uppförd i tjugotalsklassicism. Foto: Vlm-vassb-0888.

■ Bostadshus från 1921, ritat av stadsarkitekt Erik Hahr, och det första huset uppfört av bostadsbolaget Byggnads AB Mimer. Byggnaden visar inslag av tjugotalsklassicism med rusticerad bottenvåning, hörnkedjor och symmetrisk fönstersättning med fönster i två bågar med tre rutor i varje (Kalla 3). Foto: Vlm-vassb-0895.

- Gulputsade flerfamiljshus i tre våningar i funktionalistisk stil med välvda balkonger med balkongfronter i sinuskorrigerad plåt, kvadratiska burspråk och stora vitmålande fönster. Taken är täckta med röda tegelpannor. Foto: Lasse Fredriksson.

■ Flerbostadshus vid Stora Gatan från 1946. Byggnaderna i fyra till fem våningar har slätputsade fasader i grått och beige, fönster i två till tre lugter, burspråk och balkonger i svängd form med dekorativa smidesräcken (Laura 16). Foto: Vlm-vassb-0939.

■ Katolska kyrkan Vår Fru i modern utformning med rätlinjig byggnadskropp, ljus putsade fasader och klockstapel i rå betong (Kerstin 23). Foto: Lasse Fredriksson, Vlm-Fre-3087.

Fastigheter med särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader

På nedanstående fastigheter finns en eller flera byggnader som bedöms vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla.

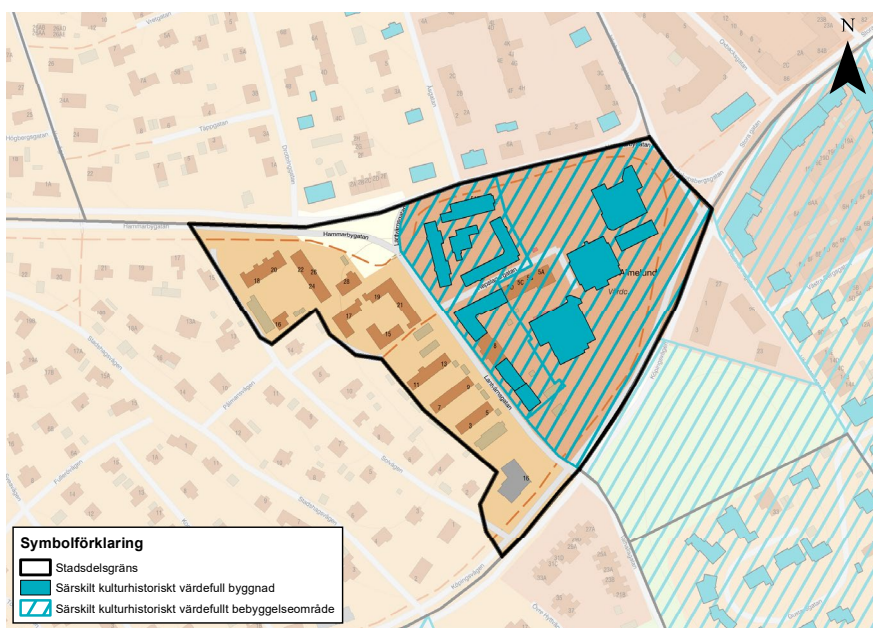
- Dynamiten 33
- Ida 11
- Ida 19
- Ida 20
- Ida 23
- Ida 24
- Ida 25
- Ida 26
- Ida 27
- Idun 1
- Idun 2
- Idun 3
- Kalla 2
- Kalla 3
- Kalla 4
- Karin 9
- Karin 16
- Karolina 1
- Karolina 2
- Kerstin 23
- Kerstin 24
- Kristina 4
- Kristina 9
- Kristina 10
- Laura 9
- Laura 15
- Laura 16
- Västerås 1:209

9. Almelund

■ Särskilt kulturhistoriskt värdefulla områden och byggnader inom stadsdelen Almelund.

■ 9.1 Om stadsdelen

Beskrivning och historik

Stadsdelen Almelund ligger väster om Västerås centrum och avgränsas av Hammarbygatan i norr, Lantvärnsgatan i väst, Köpingsvägen i sydväst och Västmannagatan i öst. Fram till slutet av 1800-talet var området jordbruksmark, och bestod av Oxbackswreten. En vret är en benämning för obebyggd jordbruks-ängsbetes- eller skogsmark ägd av staden eller borgare. Området styckades av i slutet av 1800-talet och bebyggdes succesivt med småvillor, större stadsvillor och flerbostadshus med hyreslägenheter. Namnet Almelund dyker första gången upp som fastighetsbeteckning under slutet av 1800-talet. Ett flertal av dessa hus revs eller renoverades under 1970–1980-talet. Delar av den tidiga bostadsbebyggelsen finns idag bevarad.

Almelund har kompletterats med flerbostadshus och närservice under sent 1940-tal till 1980-tal. Öster i stadsdelen ligger Oxbacken centrum med pingstkyrka, konsumaffär och vårdcentral som uppfördes under 1970-talet. Byggnaderna är uppförda i stora volymer i olika höjd med fasader i brunt fasadtegel och horisontella fönsterband. Byggnaderna ligger runt ett torg med parkeringsplatser. Centrumbyggnaderna är tätt placerade intill bostadsbebyggelsen.

■ Från vänster: Pingstkyrkan, Oxbacken vårdcentral och Coop Konsum Oxbacken. Byggnaderna är låga och har mörkbruna tegelfasader. Foto: Vlm-vasat-0049.

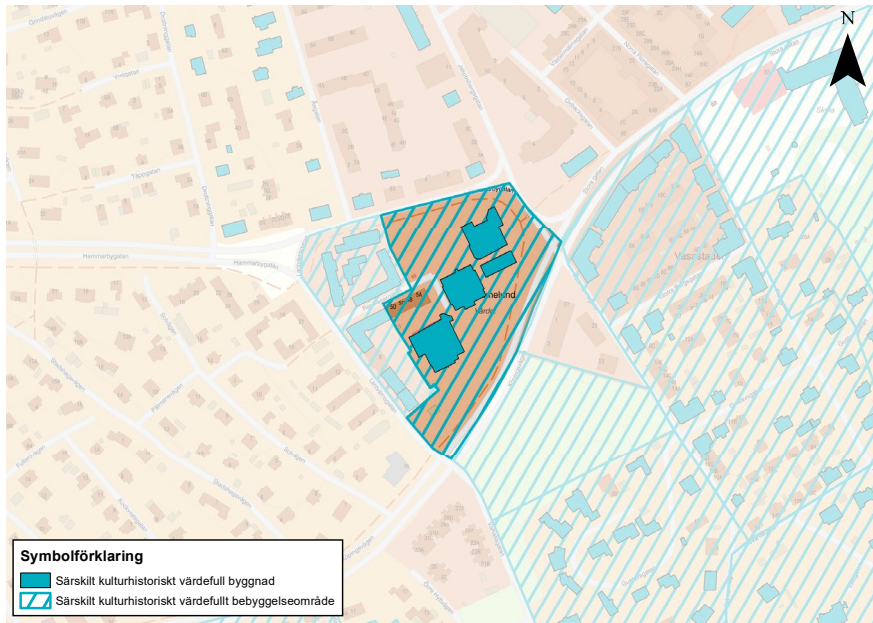

■ Repslagargatan ligger centralt i området med vy mot öster. På var sida finns flerfamiljshus i ljusa kulörer och längst bort skymtar den låga konsumbyggnaden. Foto: Vlm-vasat-0037.

9.2 Oxbackens centrum

– särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Oxbackens centrum.

Beskrivning och historik

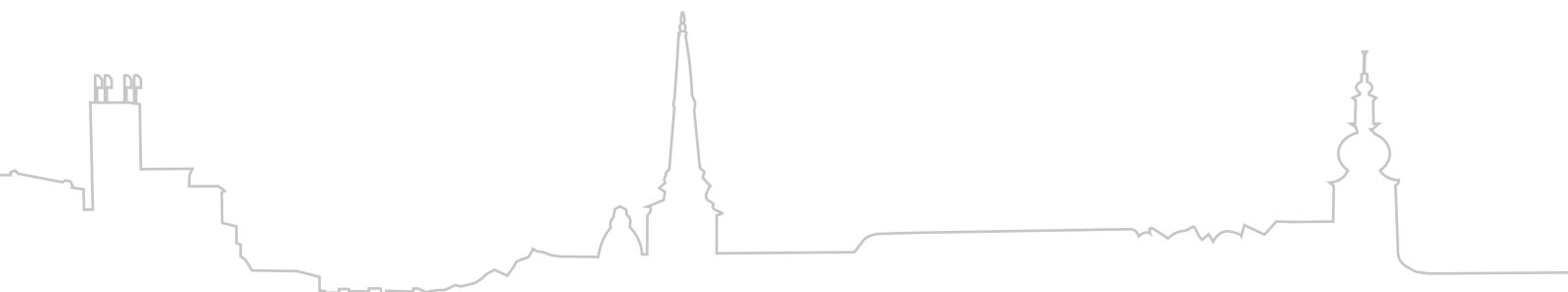
Under 1970-talet påbörjades planerna för förnyelse och sanering av byggnader inom arbetarstadsdelen Almélund. Det fanns ett behov av bättre trafiklösningar och serviceanläggningar för de omkringliggande bostadsområdena Jakobsberg, Stallhagen och Hammarby stadshage. Ett välutrustat centrum och kommersiella verksamheter bedömdes få goda möjligheter i området med tanke på trafiktillgängligheten. Utvecklingen av centrum krävde genomgripande förändring av befintlig bebyggelse och fastighetsindelning. I östra delen av Almélund uppfördes byggnader för närservice, kallat Oxbackens centrum. Centrumet namngavs efter Oxbackswreten, som tidigare nämnts. Byggnaderna uppfördes i en till tre våningar med mörka tegelfasader och är placerade intill ett torg med parkeringsyta. Vårdcentralen och Pingstkyrkan är av hög arkitektonisk kvalitet och är väl bevarade.

Värdebeskrivning

Oxbackens centrum är ett tydligt exempel på centrumbebyggelse som berättar om 1970-talets stadsplaneringsideal och samhällsanda. Här finns alla delar i en centrumbebyggelse, det vill säga affärer, post, bank och kyrka likt ett klassiskt centrum, vilka förekommer endast ett fåtal i Västerås. Vårdcentralen, konsumaffären och Pingstkyrkan ger tillsammans ett sammanhållet intryck med höga kulturhistoriska värden. Pingstkyrkan och vårdcentralen är välbevarade och representerar 1970-talets byggnadsteknik och arkitektur väl. Formgivningen är stram och modern för tiden med platta tak och horisontella fönsterband med fasader i mörkt tegel och byggnadskroppar i varierande volymer.

Viktiga karaktärsdrag

- Byggnadernas täta placering kring torget.
- Stenbelagda ytor mellan husen.
- Mörkbruna repetitiva tegelfasader.
- Stora och varierande byggnadsvolymer i de enskilda byggnaderna.
- Rätvinkliga byggnadskroppar, till viss del sammansatta.
- Tidstypiska arkitektoniska detaljer som bidrar till det strama formspråket, såsom horisontella fönsterband, osmyckade fasader, plantak, skärmtak ovan entréer och plåtdetaljer.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

■ Vårdcentralen från 1975. Byggnaden är uppförd i mörkbrunt fasadtegel med horisontella fönsterband (Sandstenen 8). Foto: Vlm-vassb-0460.

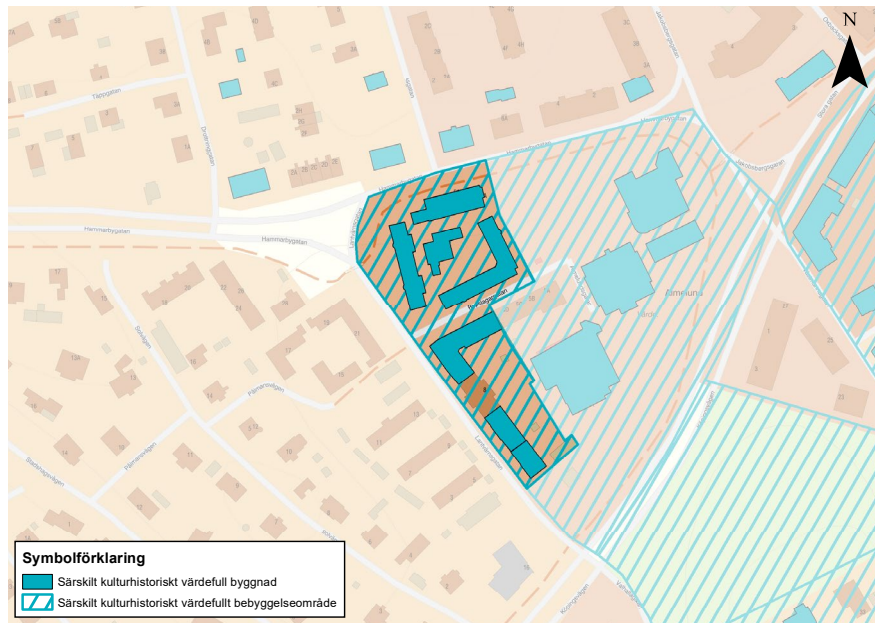

■ Pingstkyrkan uppförd 1974–1975 med en byggnadskropp uppdelad i flera delar med varierande takhöjd (Sandstenen 18). Foto: Vlm-vassb-0433.

9.3 Kvarteret Sandstenen

– särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Kvarteret Sandstenen.

Beskrivning och historik

Kvarteret Sandstenen är en värdefull miljö med bostadsbebyggelse från 1910 till 1984. Bebyggelsen är låg med två till fyra våningar och är uppförda kring halv-öppna grönskande innergårdar med förråd. I kvarteret fanns tidigare en repslagarbana som givit namnet till Repslagargatan. Banan revs omkring 1970–1980. Efter att Oxbackens centrum uppförts på 1970-talet fanns en önskan om att renodla centrumkaraktären i Almelund. Detta innebar att den äldre bebyggelsen omformades och förtätades.

Flerfamiljshusen vid Lantvärnsgatan är de äldsta i området. De uppfördes som hyreshus under 1910-talet och renoverades under 1970-talet. På 1980-talet kompletterades området med flerfamiljshus. Tillsammans bildar de en sluten fasad mot Lantvärnsgatan och Repslagargatan. Den nya bebyggelsen anpassades till den äldre i fråga om form och material. Husen har putsade fasader, tegeltak och har en smal förgård med entréer och portaler mot gatan.

Flerfamiljshusen vid Hammarbygatan - Repslagargatan uppfördes 1956 och 1984. Även de bildar en gårdsstruktur med slutna fasader mot gatan och halvöppna innergårdar med förråd. Byggnaden från 1956 har tegelfasader och dekorativa arkitektoniska element som mosaikpartier och skärmtak med kopparplåt. Byggnaderna från 1980-talet är smalhus med pulpettak och burspråk i postmodernistisk stil. Även dessa har gula tegelfasader. De är ritade av White arkitekter AB och är resultatet av en arkitekturtävling. På innergården finns förråd och tvättstuga och dess arkitektoniska utformningen utmärker sig i och med tre sammanlänkade byggnadskroppar med knallgula plåtfasader och tegeltak.

Värdebeskrivning

De äldsta bevarade flerbostadshusen vid Lantvärnsgatan är representativa för det tidiga 1900-talets hyreshusbebyggelse i Västerås. De vittnar om Almelunds framväxt som stadsdel. Tillsammans med flerbostadshusen från 1980-talet bildar de en sluten front mot Lantvärnsgatan. Flerbostadshusen vid Repslagargatan-Hammarbygatan bildar en front mot Oxbacken centrum och har viktiga miljöskapande värden för stadsdelen. Flerbostadshusen har höga arkitektoniska värden i och med 1950-tals arkitekturen med mosaikpartier i fasaden, samt den postmodernistiska 1980-talsarkitekturen.

Viktiga karaktärsdrag

- Kvartersstrukturen med slutna fasader mot gatan och halvöppna innergårdar med förråd.
- Gula tegelfasader på husen vid Hammarbygatan, putsade fasader på husen vid Lantvärnsgatan. Knallgula plåtfasader på förråd och tvättstugor på innergård.
- Dekorativa arkitektoniska detaljer i flerfamiljshusen såsom mosaik, burspråk och skärmtak med kopparplåt.
- Pulpettak och sadeltak med tegeltäckning och takkupor.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

■ Flerbostadshus från 1956 vid Hammarbygatan, med gult fasadtegel och mosaikpartier i bottenplan (Sandstenen 2). Foto: Vlm-vasat-0008.

■ Flerbostadshus från 1985 med gult fasadtegel, pulpettak och rundat burspråk (Sandstenen 17). Foto: Vlm-vassb-0459.

■ Förrådsbyggnad från 1985 med gul fasadplåt. Byggnaden är placerad på innergården vid husen mot Hammarbygatan (Sandstenen 17). Foto: Vlm-vassb-0447.

■ Flerbostadshus längs Lantvärnsgatan från tidigt 1900-tal med putsad fasad, takkupor och småspröjsade fönster (Sandstenen 20). Foto: Vlm-vassb-0439.

■ 9.4 Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Almelund

Byggnaden bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Byggnaden bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

Fastigheter med särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader

På nedanstående fastigheter finns en eller flera byggnader som bedöms vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla.

- Sandstenen 2
- Sandstenen 8
- Sandstenen 16
- Sandstenen 17
- Sandstenen 18
- Sandstenen 20
- Sandstenen 22
- Sandstenen 23

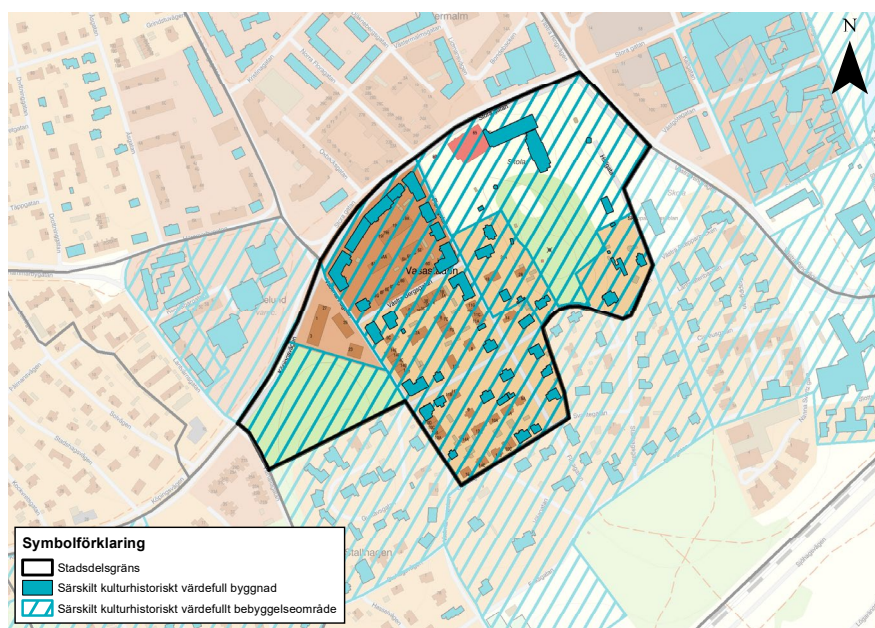

Floragatan
Svanögatan

10. Vasastaden

■ Särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområden och byggnader inom stadsdelen Vasastaden.

10.1 Om stadsdelen

Beskrivning och historik

Vasastaden ligger i Västerås sydvästra delar och är en del av den villakrans som omger centrum. Stadsdelen avgränsas av Stora Gatan och Köpingsvägen i norr, Västra Ringvägen i öster och Stallhagen i söder. Vasastaden är kuperat och ligger på toppen av Mariaberget som sluttar ner mot Ringvägen. I stadsdelens västra del finns grönområdet Sundemans backe.

Vasastadens bebyggelse utgörs av villor från slutet av 1800-talet, två skolor samt flerbostadshus från tidigt 1900-tal. Längsmed Västra Ringvägens östra sida ligger ett flertal av stadens institutionsbyggnader. I Vasastaden finns flera skolor, bland annat Fryxellska skolan som ursprungligen utgjorde elementärläroverket för flickor. Skolbyggnaden uppfördes 1902 och ritades av arkitekt Erik Hahr.

I Vasastaden är stora delar av byggnadsbeståndet uppfört av en så kallad byggnadsförening. Dessa var vanliga under slutet av 1800-talet och bildades av arbetare som gick samman och byggde bostäder. År 1893 bildades Byggnadsföreningen Vasa av en grupp järnvägsanställda. Villor och mindre flerfamiljshus uppfördes genom byggnadsföreningen mellan 1890 och 1905 i södra Vasastaden. Byggnaderna är växelvis i liv med och indragna från gatan. Fasaderna är symmetriskt uppbyggda och putsade i olika kulörer. Vasastaden integrerades i stadsplanen 1897. Flerbostadshusen i norra delen av Vasastaden har reveterade fasader och ligger i liv med Stora Gatan och Floragatan. Dessa är byggda mellan 1900 och 1915. Moderna byggnader från 1980-talet finns insprängda i kvarteren och har anpassats i volym och fasadmaterial.

Under Mariaberget finns ett stort bergrum som inrättades under 1950-talet som skyddsrum i fall att krig skulle utbryta. Ovan jord i Vasastaden finns flera fysiska spår som vittnar om bergrummets existens, såsom friskluftsintag och ingångsportar.

■ Lummigt promenadstråk i parken i Sundemans backes sluttning. Foto: Vlm-vasehw-0031.

Riksintresset Västerås

Vasastaden ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Västerås [U 24] och omfattas av motiveringen ”Stadslandskap med stadsmiljöer präglade av (...) bostadsområde och samhällsservice från ca 1880-tal – 1940-tal”.

Uttryck: Egnahemsområden och villaområden med lummiga trädgårdar norr och väster om centrum som uppfördes i samband med industrins expanderings från ca 1880-tal–1940-tal. Bebyggelsen representerar olika dåtida samhällsskikt från en period av ökat välstånd och framtidstro.

Vasastaden och Västermalms tidiga villabebyggelse och flerfamiljshus från sekelskiftet 1900, i delvis slutna kvarter, till stor del uppförda av byggnadsföreningar som var typiskt för Västerås.

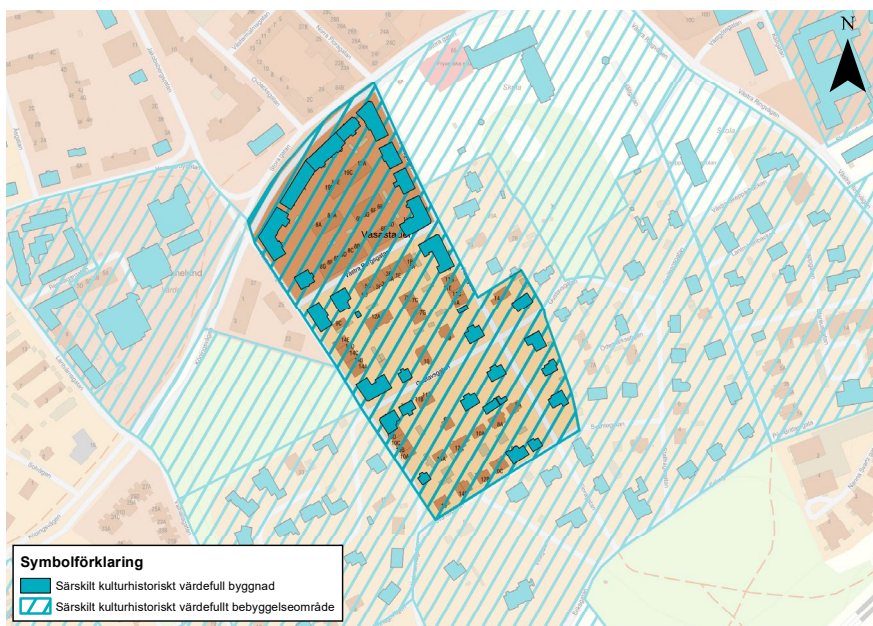

■ Gulputsat bostadshus i klassisk arkitektur med fasaddekor i form av pelare och fönsteromfattningar. Centralt placerad frontespis med ett böljande bandtäcktt plåttak. Huset har grönmålade spröjsade fönster.
Foto: Lasse Fredriksson.

10.2 Vasastaden

– särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Vasastaden.

Beskrivning och historik

Området utgörs av kvarteren Magna, Nanna och Olena, samt delar av kvarteren Nella och Olga. Området sträcker sig från Stora Gatan i norr till Svantegatan i söder. Kvarteren är till största del bebyggda med flerbostadshus uppförda mellan 1890-tal och 1910-tal. Det finns inslag av villor från samma tid samt yngre flerbostadshus.

Kvarteret Olena och södra delen av kvarteret Nanna har den äldsta bebyggelsen i området, med egnahemsvillor och mindre flerbostadshus uppförda mellan år 1890 och 1905. Ofta förekom gårdshus. Bebyggelsen uppfördes av byggnadsföreningen Vasa som bildades 1893 av en grupp järnvägsanställda. Föreningen köpte mark från Stohagsjorden och delade in den i gator och 22 tomter. Bostadshusen är växelvis i liv med och indragna från gatan. Husen är i regel uppförda med timmerstomme i två våningar med några envåningshus som undantag. Fasaderna är symmetriskt uppbbyggda och putsade i olika ljusa kulörer. Detaljer som fönster och balkonger är i en avvikande kulör. Gårdsbebyggelse mot tomtgräns är lägre med en våning.

Den norra delen av kvarteret Nanna samt kvarteret Magna har flerfamiljshus uppförda mellan 1900 och 1915. Dessa har två till tre våningar och är något större än de äldre flerbostadshusen i områdets södra del. Husen är byggda i restimmer och har putsfasader som imiterar stenhus. Fasadformer och putsdekor är utförda i eklekticism och jugend. Byggnaderna ligger i liv med gatan. Vid Stora Gatan är hus sammanbyggda och bildar en dekorativ front mot trafikleden.

Senare uppförd bebyggelse har anpassats efter den befintliga bebyggelsen i skala, materialval och färgsättning. Från norr till söder avtar bebyggelsens skala. Det södra kvarteret Olenas bebyggelse smälter således fint samman med Stallhagens villa-bebyggelse.

■ Vy över Svantegatan som skiljer Vasastadens flerbostadshus, till höger i bild, från områdets stora villor, till vänster i bild. Foto: Vlm-vasehw-0017.

■ Flerbostadshusen i förgrunden är från 1980-talet och är anpassade efter de äldre i bakgrunden genom att ha två våningar och putsade fasader i olika ljusa kulörer. Foto: Vlm-vasehw-0027.

Värdebeskrivning

Bebyggelsemiljön i kvarteret Magna och norra delen av Nanna utgör en tidstypisk och välbevarad gatumiljö med bostadshus från 1910-1915 främst i eklektisk stil och jugend. Byggnaderna i två till tre våningar uppfördes som reveterade restimmerhus och ligger i gatulinjen. De har putsade fasader och klassiska formdetaljer som burspråk, putsdekor och formrika entréer. Bebyggelsen har en borgerlig prägel och en lokal och tidstypisk karaktär.

Kvarteret Olena, västra delen av Olga och södra hörnet av Nella bebyggdes genom byggnadsföreningen Vasa 1890-1905. Området är ett av de mest intakta och bäst bevarade av stadens tidigaste egnahemsområden. Bebyggelsen består av egnahem och mindre flerbostadshus med både borgerlig och enklare karaktär. Bostadshusen har ofta putsade fasader, en symmetriskt uppbyggd fasad och formelement såsom frontespis och klassicerande putsdekor. Placering på tomten varierar och gårdar är ofta avgränsade med häckar, uthus och staket vilket ger ett dynamiskt och levande intryck. Bebyggelsemiljön berättar om tiden i staden då bostadsbristen var krisartad och människor gick ihop i så kallade byggnadsföreningar för att uppföra egnahem. Byggnadsföreningen Vasa bestod till stor del av människor anställda av järnvägen.

Viktiga karaktärsdrag

- Bostadshus främst placerade i liv med gatan och med gårdsbildning. Vissa bostadshus placerade indragna från gatan.
- Villor och mindre flerbostadshus i en till två våningar i områdets södra del. Flerbostadshus i två till tre våningar i liv med gatan i områdets norra del.
- Arkitektur i klassisk, eklektisk och jugendstil, ofta symmetriskt uppbyggda fasader. Fasader av puts avfärgade i olika ljusa nyanser. Dekorverkan genom växelvis slät- och spritputs. Putsdekor i olika arkitekturstilar och formrika entréer.
- Fönsterbågar i avvikande kulör.
- Korspostfönster, ibland småspröjsade.
- Enkla eller valmade sadeltak klädda med lertegelpannor eller bandplåt
- Gårdshus vid tomtgräns till egnahemshus.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

■ Mindre flerbostadshus från 1896, uppfört i nyklassicistisk stil med frontespis. Fasader av grå spritputs och vit slätputs i hörn. Rödmålade T-postfönster och äldre korspostfönster. Balkong med räcke av trä på dekorativa konsoler. (Olena 7). Foto: Vlm-vassb-0624.

■ Flerbostadshus från 1903, uppfört i två våningar i eklektisk stil. Avfasat hörn med tornkaraktär, symmetrisk fasaduppbyggnad fasader av rosa slätputs med detaljer i vit puts. (Magna 4). Foto: Vlm-vassb-0696.

■ Villa från 1904 i eklektisk stil. Frontespis med rundat voluter och rundat avslut. Fasader av rosa slätputs med dekor av beige slätputs. Brutet tak täckt av mörkmålad plåt i skivtäckning. (Nella 9). Foto: Vlm-vassb-0565.

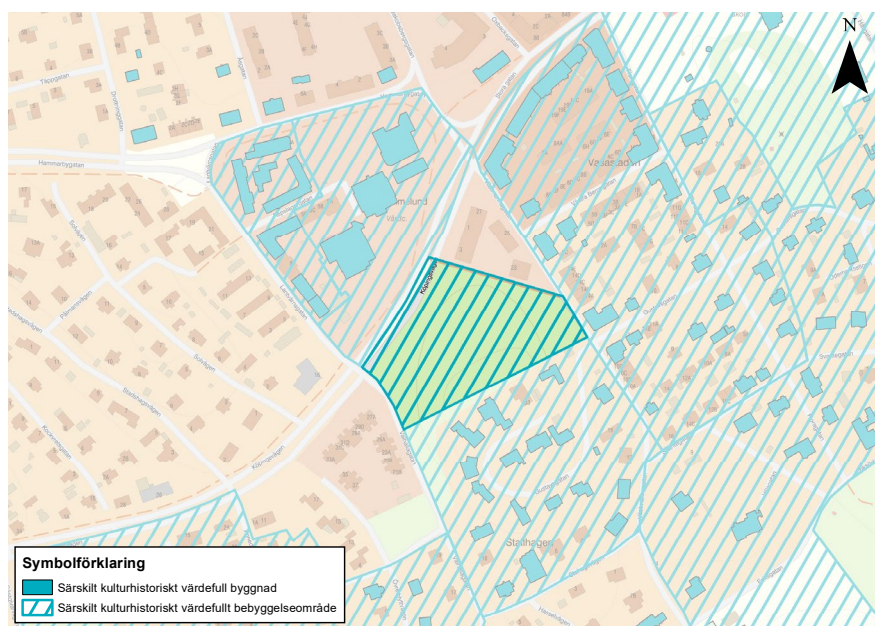

■ Flerbostadshus från 1908. Uppfört i jugendstil med asymmetriska fasader av gul spritputs. Slätputs som omfattning och dekor i snirkliga former. Grönmålade dörrar och korspostfönster. Svartmålat brutet tak med plåt och små takkupor. (Nanna 10). Foto: Lasse Fredriksson.

10.3 Parkområdet vid Sundemans backe

– särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Parkområdet vid Sundemans backe.

Beskrivning och historik

I områdets västra del ligger grönområdet Sundemans backe. Backen fick sitt namn efter disponenten Sundeman, som där lät bygga villa Vallhalla någon gång under 1800-talets senare hälft. Villan revs under 1950- eller 1960-talet. Parken har en naturlig otuktad karaktär med kuperad mark, träd av olika art, gräsmattor och buskar. Mot Köpingsvägen står skulpturen Sommarsöndag i brons från 1951-1952 av Oscar Antonsson. Bakom skulpturen breder böljande gräsmattor ut sig i en björk-skog där även några bänkar är placerade. Grusade stigar är kantade av planterade lövträd av olika art samt tallar.

Värdebeskrivning

Sundemans backes parkområde utgör ett gott exempel på en park från mitten av 1900-talet i stadsmiljö. Parken har en naturlig otuktad karaktär med gräsmattor, träd och stigsystem. I anslutning ligger bostadsområdet Sundemans backe med bebyggelse från modernismens årtionden.

Viktiga karaktärsdrag

- Kuperad mark med böljande gräsmattor.
- Stigsystem med grusade gångar, både raka och slingrande stigar.
- Lövträd planterade delvis i grupper som exempelvis björkskog närmast Köpingsvägen. Lövträd av annan art och tallar i det övriga området.
- Sittbänkar placerade i backen mot Köpingsvägen.

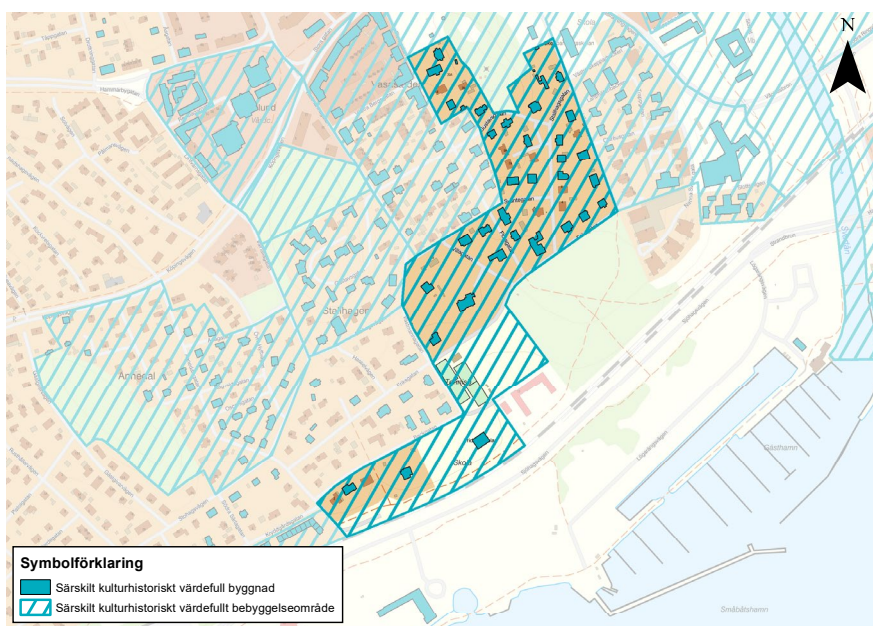

■ Konstverket Sommarsöndag i brons vid Sundemans backe av Oscar Antonsson 1951-1952. Bakom skulpturen breder gräsmattor och en björkdunge ut sig. Foto: Vlm-vasat-0102.

10.4 Villabebyggelse i mellersta Stallhagen och Vasastaden

– särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Villabebyggelse i mellersta Stallhagen och Vasastaden.

Beskrivning och historik

Området omfattar delar av Stallhagen och sträcker sig i norr delvis in i Vasastaden. Området utgörs av stora, påkostade villor uppförda under tidigt 1900-tal. Yngre inslag av bebyggelse finns i området som till exempel ett antal funkisvillor från 1930-tal. Majoriteten av byggnaderna uppfördes för direktörer, handlare och andra ur sekelskiftet 1900:s växande borgarklass. Villorna ligger indragna på stora tomter som ofta har parkkaraktär. De är asymmetriskt utformade i jugend och nationalromantisk stil. Vägarna är slingriga och i kombination med den kuperade terrängen bildas en tät struktur med korta siktlinjer. Trädgårdarna är stora och har frukt- och lövträd, björk och inslag av barrträd. De är omgivna av vitputsade murar, häckar eller staket av trä. Villorna är ritade av arkitekter som Erik Hahr och Carl Henning. De mest prominenta villorna är Villa Asea från 1907 och Stora Fridnäs från 1900, båda ritade av Hahr. Flera villorna är namngivna, vilket var vanligt för större villor under denna tid. Även den yngre bebyggelsen har en exklusiv karaktär med stora volymer och påkostade material.

Värdebeskrivning

Området är i stor utsträckning välbevarat från uppförandetiden, både när det gäller byggnader och gatu- och tomtstrukturer. Det utgör en samling välbevarade tomter och villor från tidigt 1900-tal som berättar om den tidens stilideal. Arkitekturen inspirerades av den fornsvenska stilen, men den oregelbundna utformningen är ett första steg mot modernismens genombrott under 1930-talet. Villorna och tomternas storlek berättar om byggherrarnas status i samhället. Området utgör en viktig aspekt av det tidigindustriella Västerås, tillsammans med fabrik- och kontorslokaler samt arbetarbostäder i centrum.

Viktiga karaktärsdrag

- Kuperad mark med oregelbundet utformat gatunät och tomter.
- Stora, lummiga tomter med trädgårdar av parkkaraktär omgärdade av putsade murar, häckar och staket i trä.
- Byggnaderna placerade indraget på tomten.
- Bevarade byggnader utformade i uppförandetidens vanliga arkitekturstilar jugend, nationalromantik och funktionalismen.
- Byggnader med oregelbunden plan och branta tegeltäckta takfall. Mörkt målade träpanel- eller spånfasader och fasader i ljus puts. Korspostfönster, småspröjsade fönster samt fönster med en ruta i en båge för moderna villor.
- Kraftiga socklar i sten.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

■ Erik Hahrs ateljé, ursprungligen uppförd som ladugård på 1700-talet. Ljusputsad bottenvåning och faluröd träpanel med dekorativa gavlar på övervåningen. Grönmålade fönsterluckor i nationalromantisk stil på bottenvåningen (Neta 7). Foto: Vlm-vassb-0528.

■ Cronstrandska villan från 1887. Högt belägen på en stor kuperad tomt. Uppförd i eklektisk stil med influenser från engelsk gotik. Ljust putsad fasad i en grov puts med runda kiselstenar. Slätputsade hörnkedjor och fönsteromfattningar (Neta 6). Foto: Vlm-vassb-0161.

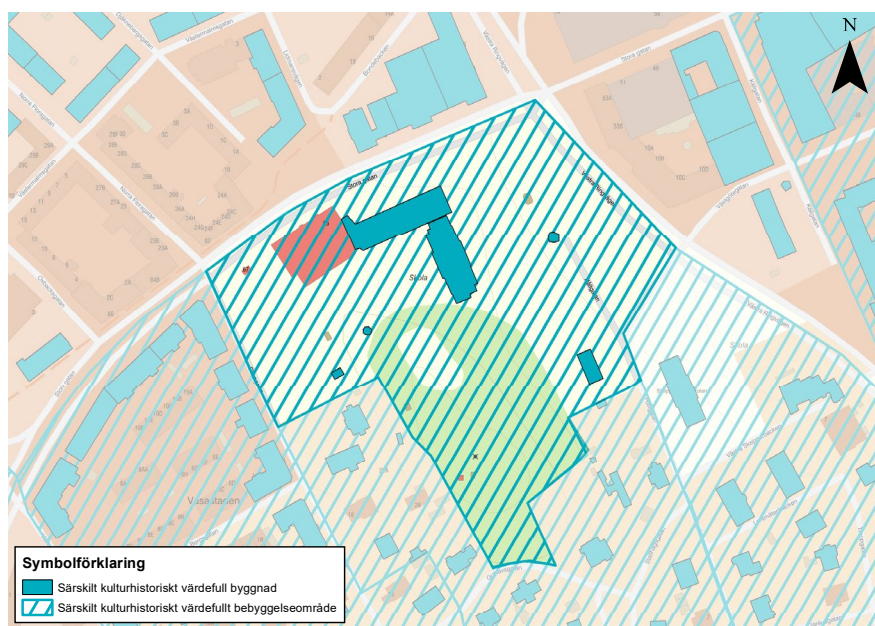
■ Flerbostadshus från 1904. Stor trädgård med fruktträd, Slätputsade fasader i en rosa kulör. Rusticerad bottenvåning och stor, utsmyckad veranda. Profilerad fasaddekor i puts ovan entré och profilerad list vid takfot. (Nella 10). Foto: Vlm-vassb-1129.

■ Villa i en och en halv våning, uppförd 1922 i nyklassisk stil. Symmetrisk fasaduppbyggnad, ljus spritputsade fasader med gråputsade hörnkedjor. Dörrömfattning i form av brunmålat profilerat trä och trekantsgavlar. Brutet utsvängt tak. (Nella 3). Foto: Vlm-vasek-3985.

10.5 Fryxellska skolan med parkområde och Mariabergets skyddsrum – särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Fryxellska skolan med parkområde och Mariabergets skyddsrum.

Beskrivning och historik

I Vasastaden ligger Fryxellska skolan. Den byggdes 1902 som läroverk för flickor, Westerås högre elementarläroverk för flickor. Byggnaden i jugendstil ritades av arkitekt Erik Hahr. Den är i tre och en halv våning, ljus slätputsade fasader och fasadmålningar i form av växtornament. Den interiöra jugendutsmyckningen gjordes av Clara Hahr. År 1947 uppfördes en tillbyggnad i modernt formspråk, ritad av arkitekt Sven Ahlbom. Byggnaden har gult slätputsade fasader och horisontella fönsterband. På fasaden finns reliefen Flickan och vildgässen, gjord av Axel Wallenberg. Ett tidigare gymnastikhus från 1904 ersattes med en ny gymnastikhall under 2000-talet.

Framför skolbyggnaden, mot Västra Ringvägen, breder ett kuperat lummigt parkområde ut sig. Här finns slingrande stigar och stentrappor omgivna av gräsytor och stenmurar. I parkområdet finns större och mindre planterade lövträd i olika sorter. Bakom skolbyggnaden ligger skolgården med en trappa och kullerstensbelagd yta som leder upp till toppen av Mariaberget. Här övergår skolgården till ett mer naturligt uppväxt parkområde med stigar, gräsytor, träd och buskar. Bänkar finns placerade i området.

Mariabergsskolan, sydost i området, uppfördes på 1870-talet och ritades av arkitekt C F Ipsonius. Den är utformad i nyklassicistisk stil, är i två och en halv våning, har gult spritputsade fasader och plåttäckt sadeltak.

I Mariaberget finns ett stort bergrum som inrättades under 1950-talet som skyddsrum ifall att krig skulle utbryta. 37 000 kubikmeter berg sprängdes ut i två plan om sammanlagt 7 800 kvadratmeter. Bergrumsanläggningen nyttjades i fredstid som gymnastiksal, ungdomsgård, verkstadslokaler, samlingssalar och teater. Lokalerna användes så sent som 2000-talet för träningslokaler för idrottsklubbar. Ovan jord finns flera fysiska spår som vittnar om bergrummets existens, såsom friskluftsintag och ingångsportar.

■ Fryxellsskolan och kuperad parkmiljön öster om byggnaden. Träd är planterade intill stigar.
Foto: Vlm-vasat-0073.

■ Kuperad mark sydväst om Fryxellska skolan. Gräsytor, gatstensbeklädd gång och lövträd.
Foto: Vlm-vasat-0076.

Värdebeskrivning

Fryxellska skolan och Mariabergskolan med deras olika arkitekturstilar berättar om sin tids ideal samt betydelsen av skola och utbildning under 1800-talets andra hälft och början av 1900-talet. Parkområdet utgör en inramning av skolorna och har med sina planterade större och mindre träd, slingrande stigar på kuperad mark höga miljöskapande värden. Bebyggelsemiljön är en del av det band av institutionsbyggnader som finns strax väster om Västra Ringvägen. Bebyggelsemiljön berättar om platsens kontinuerliga och historiska användning samt om uppbyggandet av den moderna staden med början under andra hälften av 1800-talet. Mariabergets skyddsrumms fysiska spår ovan jord såsom friskluftsintag och ingångsport berättar om ett av Sveriges större skyddsrumskomplex, vilket har ett samhällshistoriskt värde.

Viktiga karaktärsdrag

- Stora byggnadsvolymer, stram arkitektur och putsade fasader.
- Skolbyggnad i jugendstil med bastant byggnadsvolym, grund av huggen sten och fasader i beige slätputs med fasadmålningar i form av växtornament. Rosamålade fönster, konsoler vid takfot, svartmålat plåttäckt tak och takryttare.
- Skolbyggnad i nyklassicistisk stil med symmetrisk fasaduppbyggnad, fasader i gul puts, profilerade lister och plåttäckt sadeltak.
- Omgivande parkmiljö med gräsytor, slingrande stigar, planterade lövträd, stenmurar och stentrappor.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

- Mariabergsskolan i två och en halv våning och risalit med fasader i gul spritputs och fasaddekor i slätputs. Pilastrar, profilerad list som fasadavdelare och kraftigt profilerad list vid takfot. Plåttäckt sadeltak. (Västerås 1:4). Foto: Vlm-vassb-0352.

- Fryxellska skolan från 1902 med fasader av beige slätputs och sockelväning av kvaderhuggen sten. Fasadmålningar i form av växtornament. Tätt fönstersättning och offentlig konst vid entré mot öster (Maria 1). Foto: Vlm-vassb-0175.

- Allmänhetens trappa ner till skyddsrummet i Mariaberget, uppförd 1952. Fasader klädda i röd sten och betong med dekor ingjutet. Utskjutande plant tak med rundad kant klädd med plåt (Västerås 1:4). Foto: Vlm-vassb-0183.

■ 10.6 Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Vasastaden

Byggnaden bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Byggnaden bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

Fastigheter med särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader

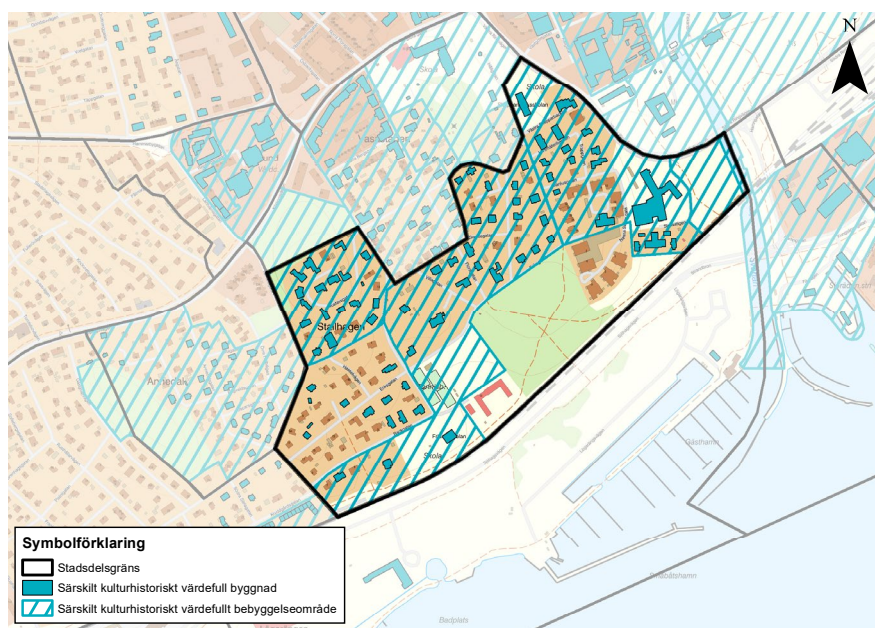
På nedanstående fastigheter finns en eller flera byggnader som bedöms vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla.

• Magna 1	• Nella 3	• Olga 2
• Magna 2	• Nella 5	• Olga 13
• Magna 3	• Nella 9	• Olga 14
• Magna 4	• Nella 10	• Västerås 1:4
• Magna 5	• Nella 11	
• Magna 6	• Nella 14	
• Magna 7	• Neta 6	
• Magna 10	• Neta 7	
• Magna 34	• Olena 1	
• Maria 1	• Olena 2	
• Nanna 1	• Olena 4	
• Nanna 4	• Olena 7	
• Nanna 10	• Olena 13	
• Nanna 12	• Olena 14	
• Nanna 14	• Olena 15	

11. Stallhagen

■ Särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområden och byggnader inom stadsdelen Stallhagen.

11.1 Om stadsdelen

Beskrivning och historik

Den kuperade stadsdelen Stallhagen ligger i Västerås innerstads sydvästra del. Stallhagen avgränsas av järnvägen i söder, Västra Ringvägen i öster, Vasastaden i norr och Annedal och Stohagen i väster.

På 1600-talet var området betesmarker för slottets boskap och fortfarande under mitten av 1800-talet var marken obebyggd. Längsmed Västra Ringvägen finns ett band av institutionsbyggnader, byggt under en period på 100 år från 1850-talet. De är uppförda i olika stilar som representerar olika tiders stilideal. Gemensamma karaktärsdrag är deras stora volymer, strama arkitektur och slätputsade fasader. Här ligger bland annat det gamla länsfängelset från 1857, gamla lasarettet från 1867 och länsstyrelsen från 1961.

Största delen av Stallhagen domineras av hus av villakarakter. Vid sekelskiftet 1900 fick villorna sitt stora genombrott i svenska städer. I 1902 års utvidgade stadsplan anpassades flera kvarter i Stallhagen för de stora individuellt utformade enfamiljsvillor. Villorna är utförda i jugend- och nationalromantisk stil, med stor variation i färgsättning och material. Bland fasadmateriäl kan nämnas puts, liggande och stående träpanel, spån och skiftesverk. Villorna ligger vanligen indragna i stora, lummiga trädgårdar som inramas av häckar, murar eller staket. I stadsplanen från 1902 eftersträvade en pittoresk och romantisk bild med krokiga gatusystem enligt rådande ideal utan raka vinklar och långa siktlinjer. I södra delen, i anslutning till Stallhagsparken, finns tennisbanor. Här ligger även järnhandlare Hygrells ståtliga villa Stora Fridnäs som idag används som skola.

I Stallhagens nordöstra del finns Sundemans backe. Backen fick sitt namn efter disponenten Sundeman, som där lät bygga villa Vallhalla under andra hälften av 1800-talet. Denna revs någon gång under 1950- eller 1960-talet. Södra delen av parken är bebyggd med stora, exklusiva modernistiska villor från tidigt 1930-tal till 1970-tal. Dessa är avskalade och minimalistiska i sin formgivning, jämfört med de äldre villorna i området. Här återfinns till exempel arkitekt Sven Markelius villa från 1932 som var en av Västerås första funkisvillor.

I Stallhagens södra del, mellan Eriksgatan och Sjöhagsvägen, ligger Stallhagsparken. Området fick parkkarakter under 1870-talet på avlidne landshövding Cronstedts bekostnad. Västerås stad förvärvade parken av staten 1882.

Mellan Stallhagsparken och länsfängelset har det under 2010-talet uppförts flera flerbostadshus i sju våningar.

■ Tennisbanor i Stallhagen. Foto: Vlm-vasehw-0025.

■ Lummigt promenadstråk genom Stallhagsparken. Foto: Vlm-vasehw-0021.

Riksintresset Västerås

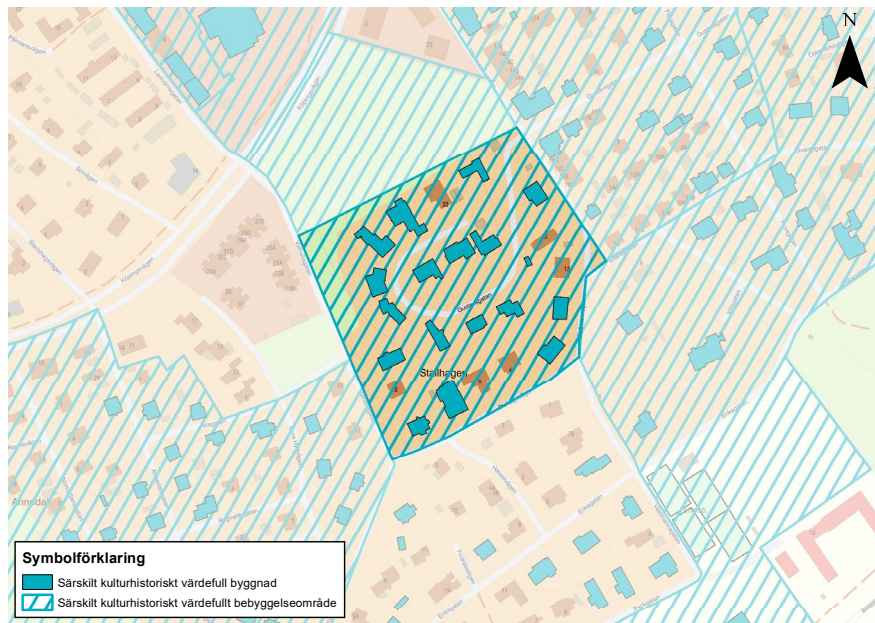
Stallhagen ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Västerås [U 24] och omfattas av motiveringen ”Stadslandskap med stadsmiljöer präglade av (...) bostadsområde och samhällsservice från ca 1880-tal – 1940-tal”.

Uttryck: Egnahemsområden och villaområden med lummiga trädgårdar norr och väster om centrum som uppfördes i samband med industrins expanderings från ca 1880-tal-1940-tal. Bebyggelsen representerar olika dåtida samhällsskikt från en period av ökat välstånd och framtidstro. Stallhagen med oregelbunden kvartersstruktur och Direktörsstadens exklusiva villor och flerbostadshus visar upp tydliga exempel på olika arkitekturstilar.

■ 11.2 Sundemans backe

– särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Sundemans backe.

Beskrivning och historik

I Stallhagens nordöstra del ligger Sundemans backe. Backen fick sitt namn efter disponenten Sundeman, som under andra hälften av 1800-talet lät bygga villa Vallhalla. Denna revs någon gång under 1950- eller 1960-talet. Backen har tidigare kallats Kärringbacken och Valhallabacken. Den norra delen av backen ligger inom Vasastaden och utgörs av en park medan den södra delen, som ligger inom Stallhagen, är bebyggd med stora, exklusiva modernistiska villor från perioden tidigt 1930-tal till 1970-tal. Dessa är avskalade och minimalistiska i sin formgivning, jämfört med de äldre villorna i Stallhagen. I området återfinns till exempel arkitekt Sven Markelius villa från 1932 som var en av Västerås första funkisvillor.

■ Gustavsgatan som slingrar sig upp Sundemans backe. Lummiga trädgårdar med mycket växtlighet.
Foto: Vlm-vasehw-0028.

Värdebeskrivning

De påkostade villorna är uppförda i modernismens olika stilar från 1930-tal till tidigt 1970-tal och utgör mycket pedagogiska exempel på periodens skiftande stilideal. En villa är ritad av Sven Markelius 1932 och är en av Västerås första villor i funktionalistisk stil. Villornas storlek, material, utformning vittnar om hur Stallhagen har fortsatt vara ett högstatusområde under 1900-talet.

Viktiga karaktärsdrag

- De tidigmodernistiska villorna från 1930-talet är placerade en bit in på tomten, de senare något närmre gatan.
- Stora, påkostade villor med rätlinjiga byggnadskroppar och sparsmakad eller obefintlig utsmyckning.
- Platta eller flacka tak.
- Oregelbunden och funktionalistisk fönsterplacering som speglar byggnadernas planlösning.
- De tidigmodernistiska byggnaderna från 1930-talet har slätputsade fasader, i regel vitmålade, och är uppförda i två våningar med kubiskt uttryck. Byggnader uppförda under senare del av modernismen har ofta låga byggnadsvolymer med en våning och kraftigt markerad sarg i mörk kulör.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

- En av Västerås första villor i funktionalistisk stil ritad av Sven Markelius 1932. En rätlinjig arkitektur är kombinerat med runda former. Byggnaden har senare klätts med plåtfasad och byggts på med en våning (Bredablick 5). Foto: Vlm-vassb-0778.

- Byggnaden i två och en halv våning har fasader av röd puts, småspröjsade fönster och tak täckt av koppar (Bredablick 10). Foto: Vlm-vassb-0609.

■ Bostadshus uppfört 1950 med rätlinjig och sluten fasad med vit spritputs, små fönsteröppningar och en sluten innergård. (Bredablick 11). Foto: Vlm-vassb-0610.

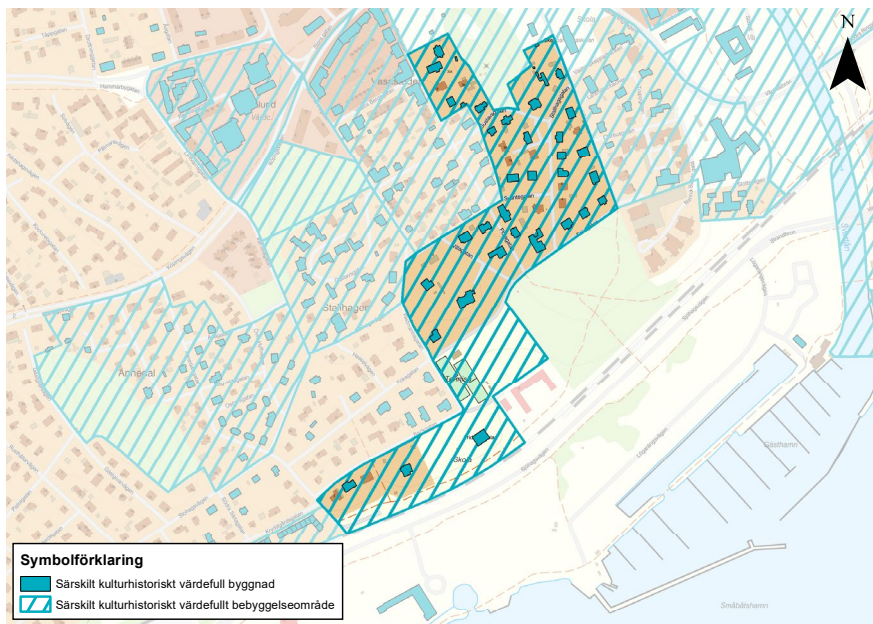

■ Bostadshus uppfört 1966 med en sluten och låg byggnadskropp lätt vinklad utmed gatan. Fasad i gult tegel och ett platt tak med sarg i brunmålad träpanel. (Bredablick 3). Foto: Vlm-vassb-0776.

■ 11.3 Villabebyggelse i mellersta Stallhagen och Vasastaden

– särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

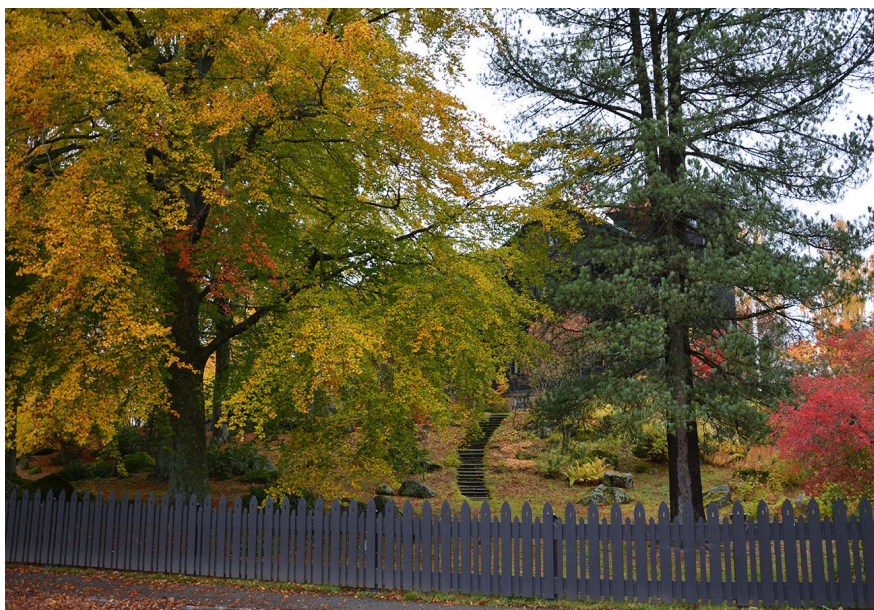
Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Villabebyggelse i mellersta Stallhagen och Vasastaden.

Beskrivning och historik

Området omfattar delar av Stallhagen och sträcker sig i norr delvis in i Vasastaden. Området utgörs av stora, påkostade villor uppförda under tidigt 1900-tal. Yngre inslag av bebyggelse finns i området som till exempel ett antal funkisvillor från 1930-tal. Majoriteten av byggnaderna uppfördes för direktörer, handlare och andra ur sekelskiftet 1900:s växande borgarklass. Villorna ligger indragna på stora tomter som ofta har parkkaraktär. De är asymmetriskt utformade i jugend och nationalromantisk stil. Vägarna är slingriga och i kombination med den kuperade terrängen bildas en tät struktur med korta siktlinjer. Trädgårdarna är stora och har frukt- och lövträd, björk och inslag av barrträd. De är omgivna av vitputsade murar, häckar eller staket av trä. Villorna är ritade av arkitekter som Erik Hahr och Carl Henning. De mest prominenta villorna är Villa Asea från 1907 och Stora Fridnäs från 1900, båda ritade av Hahr. Flera villorna är namngivna, vilket var vanligt för större villor under denna tid. Även den yngre bebyggelsen har en exklusiv karaktär med stora volymer och påkostade material.

■ Villa Asea:s trädgård sett från Eriksgatan. Trädgården är stor och parkliknande med bostadshuset placerat på en höjd. Tjärat staket ramar in tomten. Foto: Vlm-vasehw-0023.

Värdebeskrivning

Området är i stor utsträckning välbevarat från uppförandetiden, både när det gäller byggnader och gatu- och tomtstrukturer. Det utgör en samling välbevarade tomter och villor från tidigt 1900-tal som berättar om den tidens stilideal. Arkitekturen inspirerades av den fornsvenska stilen, men den oregelbundna utformningen är ett första steg mot modernismens genombrott under 1930-talet. Villorna och tomternas storlek berättar om byggherrarnas status i samhället. Området utgör en viktig aspekt av det tidigindustriella Västerås, tillsammans med fabrik- och kontorslokaler samt arbetarbostäder i centrum.

Viktiga karaktärsdrag

- Kuperad mark med oregelbundet utformat gatunät och tomter.
- Stora, lummiga tomter med trädgårdar av parkkaraktär omgärdade av putsade murar, häckar och staket i trä.
- Byggnaderna placerade indraget på tomten.
- Bevarade byggnader utformade i uppförandetidens vanliga arkitekturstilar jugend, nationalromantik, men även funktionalism.
- Byggnader med oregelbunden plan och branta tegeltäckta takfall. Mörkt målade träpanel- eller spånfasader och fasader i ljus puts. Korspostfönster, småspröjsade fönster samt fönster med en ruta i en båge för moderna villor.
- Kraftiga socklar i sten.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

■ Villa Fridnäs från 1900. Uppförd i en stil som påminner om små, franska lantslott. Uppförd i sten i två våningar med rosa spritputs, runt hörntorn och oregelbunden plan och formgivning (Stora Fridnäs 1). Foto: Vlm-vassb-0388.

■ Villa Ödemarken från tidigt 1800-tal. Uppförd i empirestil med timmer i två våningar, gul fasadpanel och klassicerande dekor kring fönstren (Olga 5). Foto: Vlm-vassb-0164.

■ Falkbo från 1905. Uppförd i engelsk nationalromantisk stil med korsvirkesteknik i två våningar, oregelbunden planlösning och brant tak med ett ovanligt tegel (Paulina 6). Foto: Vlm-vassb-0372.

■ Villa Asea från 1907. Uppförd i en borg-lik stil med tydliga fornordiska influenser. Två våningar med fyrkantigt hörntorn och fasader klädda med svarttjätat spån och stockpanel (Palma 9). Foto: Vlm-vassb-0678.

■ Villa uppförd 1907 i nationalromantisk stil. Byggt i en och en halv våning med rödmålad liggande och stående träpanel, ingångsparti med kolonner och fronton, dekorativa fönsterluckor och brutet tak täckt med lertegel (Paulina 4). Foto: Vlm-vassb-0694.

■ Villa uppförd 1908 i fornordisk stil. Byggt i två våningar med fasader av svarttjätat spån och liggande fasspontpanel. Fönstren är småspröjsade, det branta taket är täckt med lertegel och planlösningen är oregelbunden. (Pamela 4). Foto: Vlm-vassb-0692.

■ Ljusputsad villa i funktionalistisk stil från 1936. Räta linjer och plant tak med kopparlist ger byggnaden ett kubiskt uttryck. (Olga 4). Foto: Vlm-vassb-0567.

■ Bostadshus från 1931 ritat av arkitekt Viktor Norberg i tjugotalsklassicistisk stil. Byggnaden i två våningar har en arkad med brunmålade kolonner och trappa i skiffer. Fönsterbågar är brunmålade och jalousier grönmålade (Petra 7). Foto: Vlm-vassb-0146.

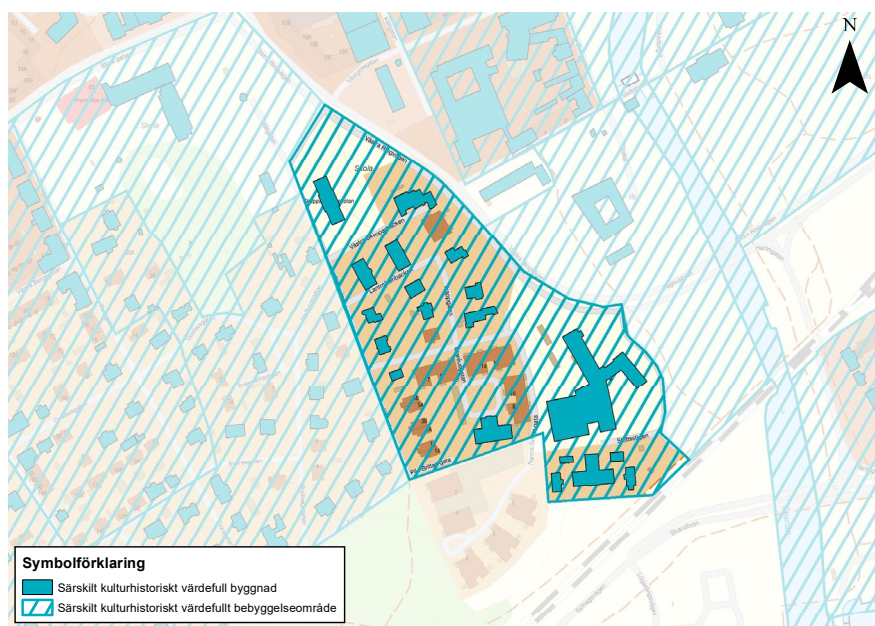

■ Villa i två våningar från 1934. Byggnaden har fasader av vit slätputs och entréparti med kolonner (Petra 11). Foto: Vlm-vassb-0154.

■ 11.4 Östra Stallhagen

– särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet östra Stallhagen.

Beskrivning och historik

I Östra Stallhagen uppfördes ett flertal av Västerås institutionsbyggnader från mitten av 1800-talet till 1960-talet. Längsmed Västra Ringvägen finns ett band av institutionsbyggnader, byggda under en period på 100 år. De är uppförda i olika stilar som reflekterar skiftande stilideal. Gemensamma karaktärsdrag är deras stora volymer, strama arkitektur och slätputsade fasader. Flera byggnader har idag fått ny användning.

Länsfängelset i nyklassicistisk stil längst i söder ritades av arkitekt Carl Fredrik Hjelm och öppnades 1857 i slottsträdgården. Verksamheten lades ned 1998 och fastigheten byggdes om till bostäder under tidigt 2000-tal. Nordväst om länsfängelset uppfördes ett lasarett 1867. I slutet av 1970-talet byggdes huset om invändigt för att få en sessionssal för beslutsfattarna på Landstinget. Mellan åren 2015-2016 byggdes det om för att inrymma tio lägenheter och fick namnet Slottsvillan. I Stallhagens norra del ligger Skepparbacksskolan, Västerås första folkskola, byggd 1870. Söder om denna finns Lantmäteriets byggnad från 1935 och Västmanlands landstings kanslibyggnad

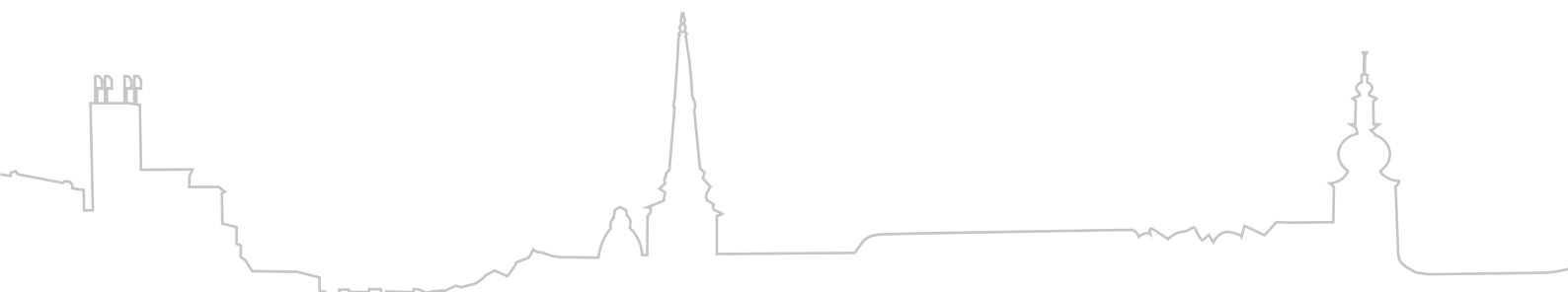
från 1950. Länsstyrelsens byggnad från 1961, ritad av arkitekt Carl Nyrén, är den senaste i raden av institutionsbyggnader och ligger mellan det tidigare länsfängelset och Västerås slott.

Värdebeskrivning

Bebyggelseområdet visar lång kontinuitet av uppförandet av byggnader med institutionskaraktär såsom fängelse, lasarett, skolbyggnad och länsstyrelse från mitten av 1800-talet och framåt. Dessa väl bevarade byggnaderna kan ge kunskap om platsens historiska användning och om uppbyggandet av den moderna staden och det svenska samhällsbygget. Detta är intressant ur ett samhällshistoriskt perspektiv. Byggnaderna visar även på skiftande arkitekturideal under cirka 100 år.

Viktiga karaktärsdrag

- Stora byggnadsvolymer, stram arkitektur och slätputsade fasader.
- Byggnader i nyklassicistisk stil med symmetrisk fasaduppbyggnad, gesimser, rusticerad bottenvåning, korspostfönster, mörkmålade fönsterbågar, pilastrar, hörnkedjor och tak täckt av mörkmålad fasad plåt.
- Byggnaden för Länsstyrelsen i Västmanlands län har en modern utformning med en stor asymmetrisk volym med en rätlinjig sammansatt byggnadskropp i olika höjd. Horisontella fönsterband som sträcker sig ut till hörn med bruna bågar av metall. Slätputsade osmyckade fasader i en rödbrun kulör. Plant tak delvis täckt av kopparplåt.
- Omgivande parkmiljö med gångtor, gräsytor, träd och buskar.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

■ Före detta länsfängelset som stod färdigt 1857. Fasader av gul slätputs, symmetrisk och tät fönstersättning, vitslätputsade väggpelare och frontespis. (Slottsträdgården 4). Foto: Vlm-vasek-1648.

■ Före detta lasarettet, uppfört 1867. Rusticerad bottenvåning och klassiska arkitekturelement såsom slutsten ovan fönster, hörnkedjor, väggpelare och profilerad list vid takfot. Fasader i gul puts och grönmålade fönster med runda bågar. (Slottsträdgården 8). Foto: Vlm-vassb-0136.

■ Skepparbacksskolan uppförd 1870 i en och en halv våning med slät, ljus puts med klassicerande dekor såsom pilastrar och rusticering. Rundbågiga fönster. (Skepparbacksskolan 2). Foto: Vlm-vassb-0524.

■ Två sammanslagna flerbostadshus, uppförda 1909. Oregelbunden plan och utformning, fönstren är väldigt varierande i storlek, utformning och placering. Fasader med korsvirkesimitation och fasader av ockragul slätputs. (Skepparbacksskolan 1). Foto: Vlm-vassb-0186.

■ Lantmäteriets kontor från 1936 med fasad i orange puts. Kraftig sockel och omgärdande mur i skiffer. Symmetrisk fasaduppbyggnad och fönstersättning. Stram, rätlinjig arkitektur utan dekor. (Phyllis 2). Foto: Vlm-vassb-0340.

- Västmanlands läns landstings kanslihus, uppfört 1950. Slammade fasader och markerat entréparti med omfattning i sten och mörk port i trä. Takryttare med klocka klädd i kopparplåt. Indraget valmat tak täckt av enkupigt tegel. (Phyllis 1). Foto: Vlm-vassb-0346.

- Länsstyrelsens lokaler, uppförda 1961. Stor, asymmetrisk byggnad med rätlinjiga byggnadsdelar i olika höjd och horisontella fönsterband. Slätputsade osmyckade fasader i en rödbrun kulör och plant samt sadeltak täckt av kopparplåt. (Slottsträdgården 2). Foto: Lasse Fredriksson, Vlm-Fre-4213.

■ 11.5 Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Stallhagen

Byggnaden bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Byggnaden bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Stallhagen

- Byggnad i funktionalistisk stil som inrymmer två lägenheter, ritad av arkitekt Viktor Segerstedt och uppförd 1936. Byggnaden i två våningar har rätlinjig byggnadskropp, fasader av ljus slätputs, fönster i hörn och rundade balkongfronter i ljus plåt (Hasselbacken 4). Foto: Vlm-vassb-1110.

■ Bostadshus i funktionalistisk stil, ritad av arkitekt Robert Berghagen och uppförd 1932. Byggnaden i två våningar har en rätlinjig byggnadskropp, fasader i ljus slätputs, plant tak, gråmålade fönsterband och runt fönster, koppardetaljer och smidesräcken (Palla 3). Foto: Vlm-vassb-1102.

■ En av två identiska villor som ligger bredvid varandra och uppfördes 1973. Bostadshusen är utförda i material och stil typiskt för 1970-talet. De har fasader av brunt fasadtegel och brunmålad träpanel, perspektivfönster mot gatan, dörrar i trä och valmat tak täckt av betongtegel (Palla 10). Foto: Vlm-vassb-0479.

Fastigheter med särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader

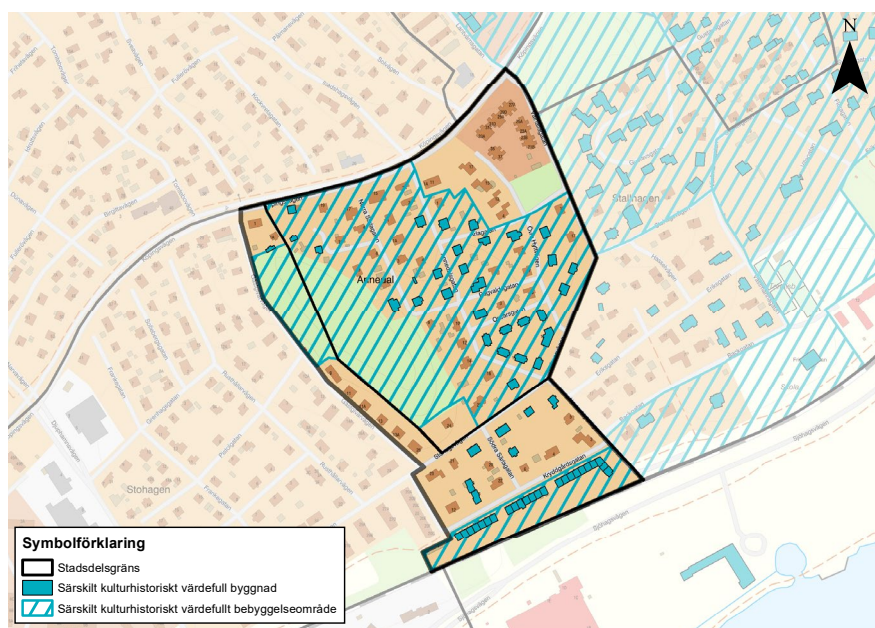
På nedanstående fastigheter finns en eller flera byggnader som bedöms vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla.

• Bredablick 1	• Palma 1	• Phyllis 1
• Bredablick 2	• Palma 7	• Phyllis 2
• Bredablick 3	• Palma 9	• Skepparbacksskolan 1
• Bredablick 4	• Pamela 1	• Skepparbacksskolan 2
• Bredablick 5	• Pamela 3	• Slottsträdgården 2
• Bredablick 6	• Pamela 4	• Slottsträdgården 3
• Bredablick 7	• Pandora 1	• Slottsträdgården 4
• Bredablick 8	• Pandora 2	• Slottsträdgården 8
• Bredablick 10	• Pandora 3	• Solbacken 2
• Bredablick 11	• Pandora 5	• Stora fridnäs 1
• Bredablick 14	• Patria 4	• Valhalla 1
• Bredablick 15	• Patria 7	• Valhalla 2
• Bredablick 16	• Paula 3	• Valhalla 3
• Bredablick 18	• Paulina 4	
• Hasselbacken 4	• Paulina 5	
• Lilla fridnäs 1	• Paulina 6	
• Midgård 2	• Penelope 5	
• Olga 4	• Penelope 7	
• Olga 5	• Penelope 8	
• Olga 6	• Petra 1	
• Olga 11	• Petra 6	
• Olga 12	• Petra 7	
• Palla 2	• Petra 8	
• Palla 3	• Petra 11	
• Palla 4	• Petra 12	
• Palla 6	• Petra 13	
• Palla 7	• Petra 14	
• Palla 10	• Petra 15	

12. Annedal med östra Stohagen

■ Särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområden och byggnader inom stadsdelen Annedal med östra Stohagen.

12.1 Om stadsdelen

Beskrivning

Stadsdelarna Annedal och Stohagen ligger i Västerås sydvästra delar och ingår i villakvarteren som ligger runt centrum. Hela Annedal och de östliga delarna av Stohagen har inventerats. I norr avgränsas området av Köpingsvägen och i söder av järnvägen. I övrigt omges det av villakvarter. Annedal inramas av de två skogklädda kullarna Ragvalds backe i väster och Sundemans backe i öster.

Annedal utgörs till största delen av villor och egnahemsbebyggelse från tidigt 1900-tal. Trädgårdarna är stora och lummiga med frukt- och lövträd. De avgränsas med häckar, gjutjärnsstaket eller murar med natursten. Byggnaderna ligger växelvis i liv med gatan och indraget på tomten, vilket ger ett varierat uttryck. De flesta byggnaderna i området har en nationalromantisk karaktär med variation i formdetaljer såsom burspråk, balkonger och asymmetriska byggnadskroppar. Husen har sadeltak som är brutna eller valmade. Kvarteret Oskaria har en enhetlig utformning med röda fasader, men övrig bebyggelse uppvisar en stor variation i fasadkulörer. Flera av husen i området har i senare tid förlorat vissa karaktärsdrag genom byte av fasadmaterial och fönster eller genom tillbyggnader.

Stohagens bebyggelse är något yngre, med villor och små flerfamiljshus i huvudsakligen från 1930-talet. Bebyggelsen har en blandning av klassicerande och funktionalistiskt formspråk med strama, ofta putsade fasader och symmetrisk fönsterplacering.

I Stohagens södra del, intill järnvägen, finns området Kryddgården med fyra radhuslängor uppförda under 1940-talet. De är symmetriskt ställda och har fasader med grov spritputs med individuell färgsättning för varje radhuslänga samt vita slätputsade detaljer.

Historik

Fram till tidigt 1900-tal fanns endast enstaka gårdar och torp i området som idag utgör Annedal och Stohagen. Marken tillhörde stadens borgarklass och var en del av Västerås stadsjordar. Annedal byggdes ut under perioden 1900 – 1920 av byggnadsföreningen Annedal. Föreningen köpte tre tunnland jord från stamfastigheten Annelund 1904 och styckade av 21 villatomter. Medlemmarna i föreningen byggde själva husen på tomter de köpte. Föreningen ordnade elektrifiering, väghållning och postgång. Som bärlager i många av husgrunderna användes slaggsten från Västerås hytta, som låg ungefär där Lögarängsbadet ligger idag.

I kvarteret Oskaria i Annedals södra del uppförde det kommunala bostadsbolaget AB Arbetarbostäder åtta arbetarbostäder. De ritades 1917 av arkitekt Erik Hahr. Flera av de som flyttade in i husen var lokförare.

Tre av de fyra radhusen som utgör Kryddgården ligger inom området. Dessa uppfördes under 1940-talet efter ritningar av arkitekterna Nils Tesch och Lars-Magnus Giertz.

■ Utsikt över Annedal sett från Ragvalds backe i väster. Foto: Vlm-vasat-0114.

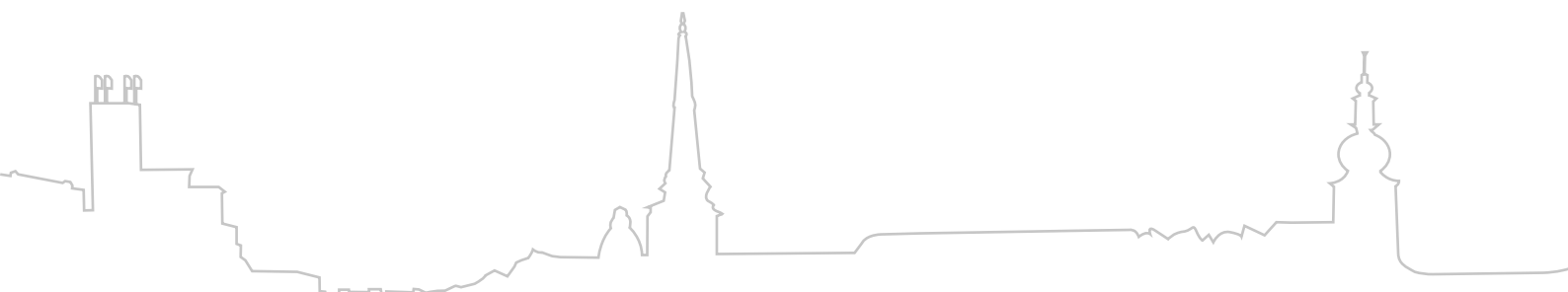

■ Trappa av sten med järnräcke från 1950-talet som leder till grönområdet Ragvalds backe i västra Annedal.
Foto: Vlm-vasat-0109.

Riksintresset Västerås

Annedal med östra Stohagen ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Västerås [U 24] och omfattas av motiveringen ”Stadslandskap med stadsmiljöer präglade av (...) bostadsområden och samhällsservice från ca 1880-tal – 1940-tal”.

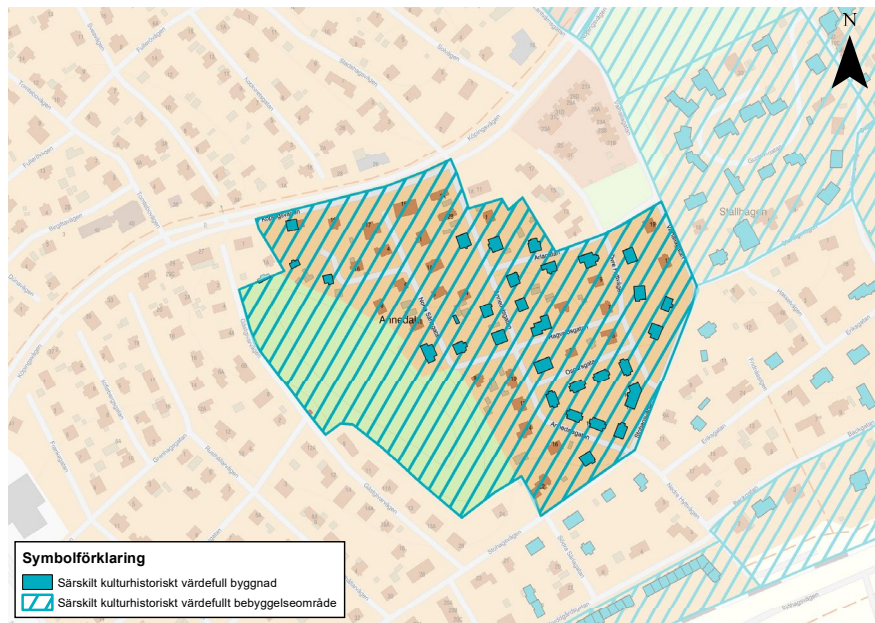
Uttryck: Egnahemsområden och villaområden med lummiga trädgårdar norr och väster om centrum som uppfördes i samband med industrins expanderings från ca 1880-tal-1940-tal. Bebyggelsen representerar olika dåtida samhällsskikt från en period av ökat välstånd och framtidstro. (...) Annedal med kommunalt uppförda arbetarbostäder i form av röda småhus i trä.

12.2 Annedal

– särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Annedal.

Beskrivning och historik

Det utpekade området i Annedal består av arbetarkvarteret Oskaria och intilliggande kvarter med egnahemsbebyggelse uppförd av bostadsföreningen Annedal under tidigt 1900-tal. Ett flertal av egnahemshusen är idag ombyggda, men de flesta har fortfarande en avläsbar karaktär som egnahemshus från tidigt 1900-tal kvar. Denna omfattar bland annat panelklädda fasader i olika kulörer, brutet eller valmat tak och oregelbundet uppbyggda fasader. Områdets övergripande struktur är mycket välbevarad från uppförandetiden. Byggnaderna ligger växelvis nära vägen och indraget på tomten, vilket ger ett varierat uttryck. Gatorna är smala och den lätt kuperade terrängen ger dem intryck av att de slingrar sig. Trädgårdarna är lummiga med löv- och fruktträd och ramas in av häckar, murar och staket.

Det kommunala bostadsbolaget AB Arbetarbostäder uppförde åtta röda småhus i trä 1917 i kvarteret Oskaria. Varje byggnad inrymde två eller fyra lägenheter. Byggnaderna utmärker sig med sin sammanhängande utformning mot de omliggande kvarteren. Stadsarkitekt Erik Hahr står för ritningarna till dessa arbetarbostäder.

Ragvalds backe är ett lummigt grönområde väster i Annedal. En trappa i sten med järnräcke från cirka 1950-talet leder upp på backen från öster. Tre stigar går från omgivande villabebyggelse upp till en rundslinga på kullen där några bänkar är utplacerade. Topografin är högre än omkringliggande bebyggelse och gör att utsikten därifrån är god. Topografin tyder på att grönområdet kan ha vuxit fram naturligt och besparats därför att det var svårt att bebygga området. Namnet Ragvalds backe finns angivet på en karta från 1850-talet.

■ Nationalromantisk villa. Fasader är klädda med rödmålad träpanel och vita knutar. Fönster är grönmålade och småspröjsade med asymmetrisk placering. Foto: Lasse Fredriksson.

■ Vy mellan två av arbetarbostäderna i Oskaria in mot den gemensamma innergården (Oskaria 1). Foto: Vlm-vassb-0408.

■ Nationalromantisk villa. Fasader är klädda med rödmålad träpanel och vita snickerier. Fönster är spröjsade. Tacknocken är dekorativt utsmyckad. Foto: Lasse Fredriksson.

Värdebeskrivning

Bebyggelsen i området Annedal består av egnahem med inslag av mindre flerfamiljshus och det besparade grönområdet Ragvalds backe. Trots vissa förändringar på enskilda hus är området tydligt avläsbart som ett tidigt egnahemsområde. Bostadshusen har panelklädda fasader, asymmetrisk utformning och detaljer som burspråk, torn eller frontespis. Bostadshusen är vanligen placerade centralt på lummiga tomter som inhägnas av häckar, staket och gråstensmurar. Bebyggelsemiljön berättar om tiden i staden då bostadsbristen var krisartad och människor gick ihop i så kallade byggnadsföreningar för att uppföra egnahem.

Kvarteret Oskaria har en homogen karaktär och utgör ett tidigt exempel på gruppbyggda bostäder åt arbetare. Proportioner, utformning, material och färgsättning är sammanhållna och byggnaderna är placerade i en icke rätvinklig formation kring en gemensam innergård. Bostadshusen är utformade i nationalromantisk stil och är ritade av stadsarkitekt Erik Hahr.

Viktiga karaktärsdrag

Egnahemsområdet Annedal:

- Kuperad terräng.
- Smala gator.
- Lummiga trädgårdar med löv- och fruktträd.
- Tomter inramade med häckar, staket eller stenmurar.
- Varierande placering av bostadshus på tomten, ofta indraget.
- Bostadshus i en och en halv våning.
- Fasadmaterialet träpanel, även inslag av puts.
- Fasader målade i ljusa kulörer och falurött.
- Oregelbundet uppbyggda fasader och planlösning.
- Bevarade fönster har korspost och/eller småspröjs.
- Sadeltak, ofta brutet eller delvis valmat.
- Frontespiser, takkupor, burspråk och andra arkitektoniska detaljer som skapar variation i byggnadernas formspråk.
- Bevarade gårdshus med enkel utformning och träpanel, oftast falurött eller samma kulör som bostadshus.

Kvarteret Oskaria:

- Byggnaders placering i en icke rätvinklig formation kring en gemensam innergård.
- Byggnaders sammanhållna karaktär genom proportioner, byggnadsmaterial och färgsättning.
- Byggnadsvolymen i en och en halv våning.
- Fasader av falurödmålad locklistpanel. Vit- och grönmålade snickerier. Antydning till pelarkrön.
- Relativt brant sadeltak, täckta med tegel.
- Farstukvist med tak täckt av svartmålad plåt. Svartmålat järnräcke vid entré.
- Gråputsad grund i betong.

Ragvalds backe:

- Trappa av sten med flera avsatser och räcke av järn.
- Stigsystem med tre stigar som leder från omkringliggande bebyggelse upp till backen och stig som leder runt uppe på backen.
- Större stenar naturligt placerade och placerade intill stigar.
- Barr- och lövträd såsom björk och tall.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

■ Nationalromantisk villa från 1910. Fasaderna klädda med rödslammad, liggande träpanel och vitmålade snickerier. Fönsterna är småspröjsade med asymmetrisk placering. Ingångsparti har veranda och balkong (Hagdal 7). Foto: Vlm-vassb-0491.

■ Villa från 1912 byggd i en och en halv våning med liggande gulmålad träpanel. Jugendfönster med tvärpost och småspröjsad överdel. Brutet tak täckt med lertegel. Ingångsparti med balkong och frontespis (Marianne 8). Foto: Vlm-vassb-0489.

■ Bostadshus från 1913 i en och en halv våning. Hade ursprungligen två lägenheter. Den gula putsen är slät förutom på gavelrösten där den är grov. Jugendfönster med tvärpost och småspröjsad överdel. Delvis valmat sadeltak med lertegel (Annedal 4). Foto: Vlm-vassb-0265.

■ Arbetarbostad med två lägenheter. Uppförd 1917 i nationalromantisk stil med sadeltak, rödmålade fasader, vitmålade knutar och snickerier samt gröna fönsterluckor och stolpe vid farstuvisten (Oskaria 1). Foto: Vlm-vassb-0410.

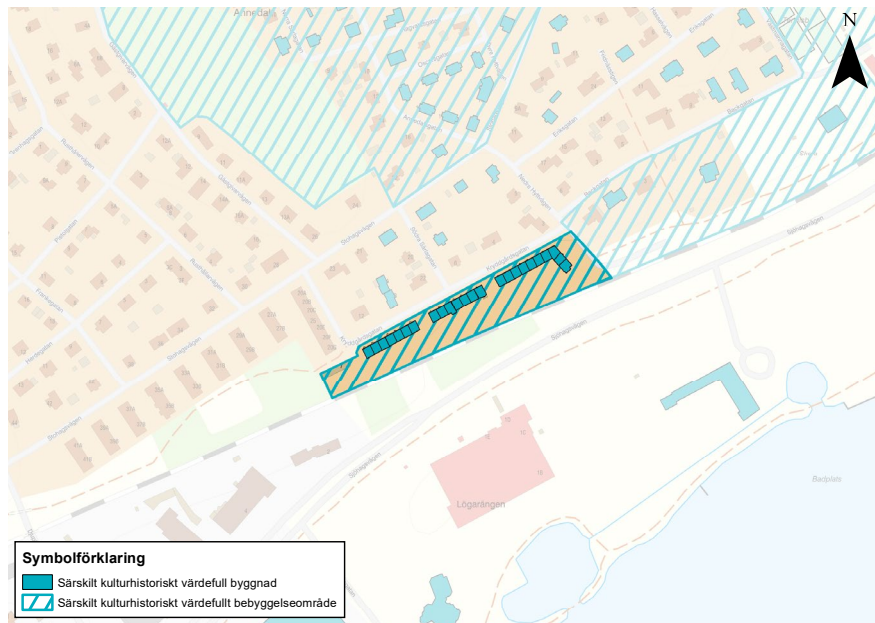

■ Dass från 1910-tal, ett av de ursprungliga gårdshusen som hörde till bostadshusen. Liggande rödmålad träpanel, vita snickerier och grönmålade fönster och dörrar. Valmat sadeltak med svartmålad papp (Annedal 5). Foto: Vlm-vassb-0273.

12.3 Kryddgården

– särskilt kulturhistoriskt värdefullt bebyggelseområde

Bebyggelseområdet och byggnaderna bedöms vara särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. De bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

■ Det särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområdet Kryddgården.

Beskrivning och historik

Fastigheterna i området består av tre radhus med totalt 24 lägenheter. Radhusen ligger längsmed Kryddgårdsgatan i bostadsområdet Stohagen. Strax söder om husen går järnvägen. Radhusen ritades av arkitekterna Nils Tesch och Lars-Magnus Giertz och uppfördes 1944-1948. I den västra radhuslängans gavel fanns det tidigare en butik, som sedan länge gjorts om till lägenheter. Radhusen är uppförda med en våning mot Kryddgårdsgatan i norr och två våningar mot den soliga trädgårdssidan i söder. Fasaderna är putsade med spritputs och avfärgade i kulörerna grå, gul och röd. Hörnen är markerade med slät, vitfärgad puts.

■ Radhus från 1940-talet längs Kryddgårdsgatan i Stohagen. Spritputsade fasader i brunt, gult och rött och ett asymmetriskt takfall. Foto: Vlm-vassb-0243.

Värdebeskrivning

Radhusen i Kryddgården är fina exempel på en traditionell arkitekturinriktning som kom under 1940-talet som en motreaktion på 1930-talets minimalistiska och historielösa funktionalism. Detaljer som vitmarkerade hörn, kraftiga och profilerade listverk och rundade takkupor är arkitekturdetaljer med rötter i 1700-talets klassicism. De ger associationer till kontinentens och Storbritanniens trädgårdsstäder. Genomsärningen bryter dock mot klassicismens symmetri och ger en försmak på de många moderna radhusen som skulle komma att byggas i Västerås under 1950-talet. Trots förändringar som omlagt tak och nya entrédörrar är radhusen välbevarade.

Viktiga karaktärsdrag

- Placering en bit in på tomten med förgårdsmark.
- Byggnadsvolymen med en våning mot Kryddgårdsgatan i norr och två våningar mot trädgårdssidan i söder.
- Slutna byggnadskroppar utan tillbyggnader.
- Fasader av grå, gul och röd spritputs. Hörn markerade med vit slätputs.
- Profilerade listverk.
- Rundade takkupor.
- Vitmålade fönster i två bågar med en ruta i varje båge.
- Lertegeltak.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i området

- Den östra radhuslängan i området Kryddgården med asymmetrisk tvärsektion och spritputsade fasader i brun kulör med vit slätputsad hörnmarkering. Asymmetriskt sadeltak med runda takkupor (Kryddgården 17-24). Foto: Vlm-vassb-0237.

■ 12.4 Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Annedal med östra Stohagen

Byggnaden bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Byggnaden bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

Exempel på särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Annedal med östra Stohagen

■ Flerbostadshus uppfört 1938 i funktionalistisk stil med drag av klassicism. Putsad och symmetriskt uppbyggd fasad, ett markerat trapphus med en diskret putsrelief samt ett valmat tegeltäckt sadeltak. (Rosa 3). Foto: Vlm-vassb-0227.

■ Bostadshus från 1932 i en och en halv våning. Byggnaden har brunmålad locklistpanel, vita snickerier och tegeltäckt sadeltak (Manneborg 2). Foto: Vlm-vassb-0228.

Fastigheter med särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader

På nedanstående fastigheter finns en eller flera byggnader som bedöms vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla.

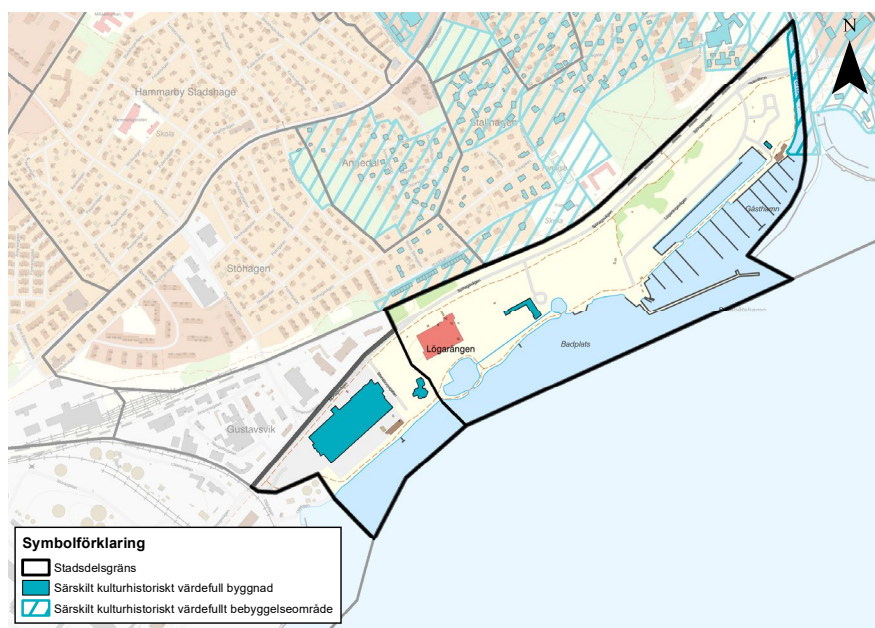
• Annedal 3	• Kryddgården 18	• Ofelia 6
• Annedal 4	• Kryddgården 19	• Olivia 1
• Annedal 5	• Kryddgården 20	• Olivia 4
• Hagadal 6	• Kryddgården 21	• Olivia 5
• Hagadal 7	• Kryddgården 22	• Olivia 6
• Kryddgården 3	• Kryddgården 23	• Oskaria 1
• Kryddgården 4	• Kryddgården 24	• Ragna 10
• Kryddgården 5	• Kryddgården 25	• Ragna 11
• Kryddgården 6	• Kryddgården 26	• Ragna 12
• Kryddgården 7	• Manneborg 1	• Ragna 13
• Kryddgården 8	• Manneborg 2	• Ragvald 4
• Kryddgården 9	• Manneborg 3	• Rosa 3
• Kryddgården 10	• Manneborg 4	• Rosa 6
• Kryddgården 11	• Marianne 1	• Rosa 7
• Kryddgården 12	• Marianne 2	• Viksberg 3
• Kryddgården 13	• Marianne 3	
• Kryddgården 14	• Marianne 7	
• Kryddgården 15	• Marianne 8	
• Kryddgården 16	• Octavia 1	
• Kryddgården 17		

13. Lögarängen och södra Gustavsvik

■ Särskilt kulturhistoriskt värdefulla bebyggelseområden och byggnader inom stadsdelen Lögarängen och södra delen av Gustavsvik.

13.1 Om stadsdelen

Beskrivning och historik

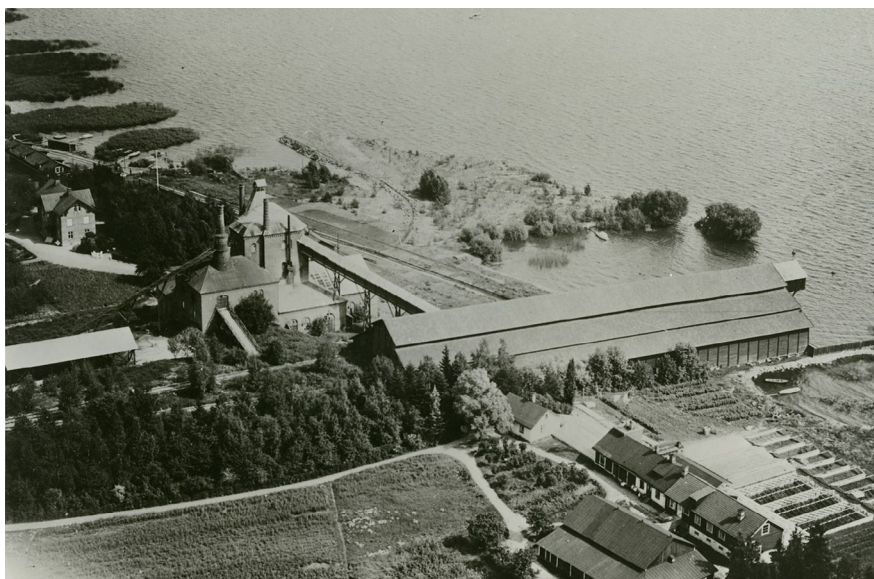
Stadsdelarna Lögarängen och Gustavsvik är belägna sydväst om Västerås stadskärna, mellan järnvägen och Mälaren. Endast södra delen av Gustavsvik är inventerat. Lögarängen är ett centralt och populärt område för fritid och rekreation. Här finns Lögarängsparken som är en av Västerås centralparker med sandstrand, bryggor och lekplatser. Längs Mälarens strand finns även promenad- och cykelstråk. Vid Svartåns mynning ligger en båthamn samt Åpiren och Lögarängspiren. I området finns skate-och wakeboardpark samt parkeringsytor och båtuppställningsplatser. Större delen av hamnområdet är skyddat från den närliggande bilvägen med hjälp av träd och buskage längs cykelbanan. Bebyggelsen utgörs av Gamla och Nya Lögarängsbadet samt några mindre röda bodar, ett magasin och kiosker vid hamnen. Väster om Lögarängen ligger Gustavsvik, ett industriområde med bland annat kontorshus och industribyggnader.

■ Lögarängsparken med grönytor och gångvägar intill Mälarens strand. Lögarängsbadet syns till höger i bild.
Foto: Vlm-vassb-0112.

Lögarängen har länge varit en hamn och uppställningsplats för fritidsbåtar. Marken där Lögarängen ligger består till stor del av utfyllnadsmassor. De har tillkommit då strandlinjen sedan 1700-talet successivt har förskjutits ut i Mälaren då området fyllts ut av avfall, bygg- och schaktmassor. Det kommer främst från utbyggnaden av staden under 1900-talet. Det senaste århundradet har området även präglats av järnvägen, marin verksamhet, odling och industri. Här fanns tidigare Västerås hytta, som var i drift 1901–1924. Hyttan drevs av Västerås Masugns-Aktiebolag med masugn och kolhus, och var belägen där Lögarängsbadet idag ligger. Via järnvägsspåret var platsen ett utskleppningsområde av gjutjärn och slaggsten från Bergslagen. Till bebyggelsen vid hyttan hörde även en ingenjörsvilla som var placerad bredvid hyttan. Direkt väster om hyttområdet låg Stensborgs Handelsträdgård.

Efter att järnvägen till Köping byggdes 1874 etablerades en bangård med bland annat lokstallar och verkstad i den östra delen av Lögarängen, väster om Strandbron där det idag ligger en parkering. Verksamheten i hyttan avtog kring 1920 och upphörde helt 1957.

■ Foto över hamnen vid hyttområdet, sent 1910-tal. Den höga byggnaden till vänster är hyttan, och den låga byggnaden nedan är kolhuset. Längst till vänster ses ingenjörsvillan och i bildens högra nedre del syns Stensborgs Handelsträdgård. Foto: Okänd, Vlm-E 885.

■ Lokstallarna med Mälaren i bakgrunden. Fotograferade 1957, samma år som verksamheten lades ned. Foto: Okänd, Vlm-E 874.

På 1960-talet omdanades området efter uppförandet av Lögarängsparken med Lögarängsbadet. Detta innebar schaktning och dräneringsarbeten samt rivning av den gamla hyttan. Området har idag en tydlig karaktär av fritid och rekreation, med låg bebyggelse. Promenad- och cykelvägar går längs stranden och runt området. De har förbindelse till centrum och bostadsbebyggelsen norrut via ramper och en bro över järnvägen till Stallhagen. I samband med anläggandet av parken kompletterades hamnen med nya kajer och ett magasin för båtägarna. Det faluröda timrade magasinet är från 1700-talet och stod tidigare vid Bomanska gården, där varuhuset Punkt ligger idag.

Lögarängsparken och Lögarängsbadet

Sedan stadens övertagande av området mellan järnvägen och sjön väster om Svartåmyningen fanns önskemål om ett lättillgängligt fritidsområde med bad, simstadion, lekplatser med mera. Tillgången till friluftsbad i Västerås var länge begränsad och på 1940-talet utlystes en arkitekttävling för ett modernt friluftsbad i området. Det vinnande förslaget var arkitekt Nils Teschs bidrag Mälarklöver som senare fick namnet Lögarängsbadet. Lögarängsparken och badet invigdes 1968. Arkitekten hade ett helhetstänk för anläggningen, vilken till viss del är bevarad idag. Formspråket i de ursprungliga delarna är modernt med drag av funktionalism med prefabricerade betongfasader och strama linjer. På Lögarängsbadets entré, uppförd 1968, finns ett konstverk i neon. Verket heter En baddare i badet och uppfördes 1970 av Per Olov Ultvedt. Det kostade 1 miljon kronor när man beställde det och var det dyraste offentliga konstverket i Västerås någonsin. Badet har genomgått flera förändringar sedan uppförandet, exempelvis är den tidigare öppna utomhusbassängen numera inbyggd och en omklädningspaviljong revs på 1990-talet. År 2016 påbörjades uppförandet av en ny simhall som stod färdig 2019, Nya Lögarängsbadet.

■ Flygbild från 1970-talet över Lögarängsbadet. Foto: Söderflyg.

■ Detaljfoto av konstverket En baddare i badet av Per Olov Ultvedt, 1970. Foto: Vlm-kmvTM-791.

Aktiebolaget Hakon Swenson, blivande ICA

År 1918 etablerades Aktiebolaget Hakon Swenson i Västerås, blivande Ica. Grossistföretaget samlade fristående detaljhandlare inom livsmedelsbranschen med huvudkontor och lager längs Hamngatan i Vasaparken. Byggnaden är idag riven. Det första kafferosteriet startade redan 1918 i Västerås hamn. På 1920-talet dök kaffemärkena Luxus och Aroma upp. På 1930–1940-talet inrättades en reklamavdelning som fick en viktig uppgift i att utforma skyltningsmaterial till de enskilda butikerna ute i landet. År 1957 uppfördes ett nytt huvudkontor, Hakonhuset med lagerbyggnader, fabrikslokaler och ett nytt modernt kafferosteri vid Sjöhagsvägen. Lokalerna utgör ett stort byggnadskomplex med byggnadskroppar i varierande volym och utformning. Huvudbyggnaden är uppförd i sex våningar med ett symmetriskt och stramt uttryck. Den har gult fasadtegel och horisontella fönsterband i partier med mörkgrön puts och linjevekan i ljusgrå puts. Vindsvåningen är täckt av kopparplåt. Huvudbyggnaden används idag som kontor för Mälarenergi. Fabriksbyggnaderna och byggnaden som fungerade som kafferosteri är lägre och med varierade fasadmaterial som betong, puts, gult tegel eller korrugerad plåt i olika kulörer. Taken är flacka, tandade eller pulpettak. Stora fönsterpartier är asymmetriskt placerade efter funktion eller som horisontella fönsterband. Dessa byggnader används idag som idrottshallar för olika verksamheter.

I mitten av 1900-talet byggdes en kursgård i Icas regi på norra sidan om Sjöhagsvägen. År 1988 uppfördes ytterligare en kursgård intill Hakonhuset, kallat Hakongården. Byggnaden är uppförd i ett lekfullt postmodernistiskt formspråk, med ljusa aprikosfärgade fasader i olika nyanser och material med markant utstickande fönsterpartier. Med sin sju våningar höga byggnadskropp är byggnaden väl synlig från Lögarängen och Mälaren. Idag nyttjas de bägge kursgårdarna av Trannellska gymnasiet som gymnasieskola med inriktning mot bland annat livsmedel.

■ 13.2 Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Lögarängen och södra Gustavsvik

Byggnaden bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Byggnaden bör hanteras enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen i fortsatt planering och prövning. Enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska en sådan byggnad, tomt eller bebyggelseområde.

Exempel på övriga särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Lögarängen och södra Gustavsvik

■ Bomanska magasinet från 1700-talet, med svartmålade portar och liggande rödmålat timmer (Västerås 1:148). Foto: Vlm-vassb-0101.

■ Lögarängsbadets ursprungliga entrébyggnad med det färgglada neonkonstverket En baddare i badet av Per Olov Ultvedt, 1970 (Västerås 1:5). Foto: Vlm-vassb-0114.

■ Hakonhusets huvudkontor uppfört 1957 i gult fasadtegel med horisontella fönsterband (Gustavsvik 13). Foto: Vlm-vassb-0537.

■ Del av lagret med fasad i grå ädelputs och stora fönster (Gustavsvik 13). Foto: Vlm-vassb-0541.

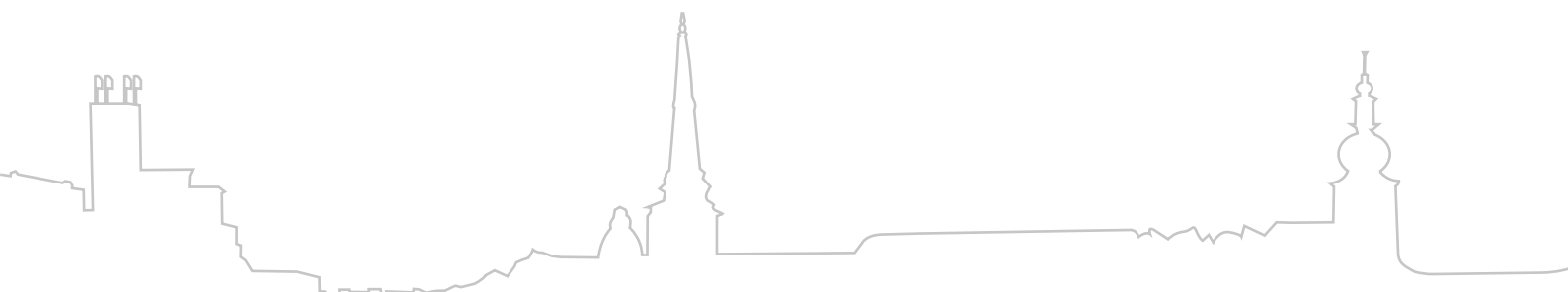

■ Icas kursgård i Hakongårdens höga byggnadskropp i sju våningar. Fasaden har ett veckat och markant utskjutande fasadparti med fönster (Icander 1). Foto: Vlm-vassb-1145.

Fastigheter med särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader

På nedanstående fastigheter finns en eller flera byggnader som bedöms vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla.

- Gustavsvik 13
- Icander 1
- Västerås 1:148
- Västerås 1:5

14. Källor och administrativa uppgifter

■ 14.1 Tryckta och otryckta källor

Alkeblad, Jan-Åke, Lif, Anders & Öhlander, Ylva, *Erik Hahr: arkitekten som formade Västerås*, Västmanlands läns museum, Västerås, 2016.

Annuswer, Bo (red.), *Västerås: 1000 år i centrum*, Byrån för arkeologiska undersökningar, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1990.

Bedoire, Fredric, *Den svenska arkitekturens historia 1800-2000*, Norstedts i samarbete med Stockholms byggnadsförening och Kungl. konsthögskolan, Stockholm, 2015.

Bevarandeprogram: Västerås stadsbebyggelse, Stadsbyggnadskontoret, Västerås, 1985.

Det byggda kulturarvet: 1950- och 1960-tal: Västerås tätort, Västerås stad, Stadsbyggnadskontoret, Västerås, 2004.

Drakenberg, Sven, *Västerås genom tiderna: monografi. D. 5:2 Stadens byggnadshistoria från 1800-talets mitt*, Västerås stad, Västerås, 1962.

Drakenberg, Sven, Ericsson, Tore & Bohlin, Per, *15 år i Västerås: Byggnadsfirman Anders Diös*, Västmanlands allehanda, Västerås, 1951.

Génétay, Cissela & Lindberg, Ulf, *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval [Elektronisk resurs] : grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2014.

Gidlöf, Anders. *Icas kafferosterier*.

<https://www.ica-historien.se/artiklar/icas-kafferosterier/> (Hämtad: 2020-10-01).

Gustavsson, Gösta, *Gatunamnens historia i Västerås: 1863-1977*, Kulturnämnden, Västerås, 1981.

Hammarlund, Sven, *Offentlig konst i Västerås*, Kulturnämnden, Västerås, 1985.

Hedberg, Thjelvar, *Västerås kommunala historia 1938-1977*, Kommunstyr., Västerås, 1980.

Helgesson, Ingemar & Johansson, Göte (red.), *Arosidrotten 1000 år: en kulturhistorisk Västeråskrönika*, Västerås idrottsallians, Västerås, 1989.

I centrum: miljöerna, parkerna, konsten, husen : [Västerås i ditt hjärta], Västerås, 1999.

Jandér, Tage (red.), *Västerås: Anders Diös bygger ...*, [Byggnadsfirman Anders Diös], [Uppsala], 1969.

Jansson, Torsten, *Historien om en stad*, Västmanlands Läns Tidning, Västerås, 1997.

Kumlien, Kjell, *Västerås genom tiderna: monografi. D. 2 Västerås till 1600-talets början*, Västerås, 1971.

- Larsson, Bertil, *Jakobsberg i Västerås: från vildmark till välordnad stadsdel*, Byggnadsfören. Jakobsberg, Västerås, 1988.
- Lundberg, Torsten, 'Dalbo bolstadh: ett försvunnet medeltida hemman i Svartådalen', *Årsskrift / Västmanlands fornminnesförening och Västmanlands läns museum*, 1985 (63), s. 38-46, 1985.
- Mårud, Tobias, *Lögarängsbadet: byggnadsminnesutredning: Västerås 1:5, 1:48, 1:49 samt Lögarängen 1, Västerås domkyrkoförsamling, Västerås stad och kommun, Västmanlands län, Länsmuseets dnr: VLM 120234*, Västmanlands läns museum, Västerås, 2012.
- Offe, Arvid. Storskafferiet Hakonhus. *Västmanlands Läns Tidning*. 1980-03-27.
- Olsson, Sven (red.), *Västerås genom tiderna: monografi. 5:1 Idealstad med förhinder : studier i Västerås byggnadshistoria i förindustriell tid : stadens byggnadshistoria från 1640 till 1800-talets mitt*, Kulturnämnden, Västerås, 1985.
- Sahlin, Martin (red.), *Bostaden i föränderlighetens Västerås: Byggnads AB Mimer 50 år*, Byggnads AB Mimer, Västerås, 1970.
- Settervik, Hans, *Västerås som sjöfarts- och handelsstad: en transport-geografisk studie av stadens varutrafik och utrikeshandel i huvudsak avseende åren 1938 och 1940*, Diss. Göteborg : Hösk., Västerås, 1947.
- SFS 1998:808. *Miljöbalk*.
- SFS 1988:950. *Kulturmiljölag*.
- SFS 2010:900. *Plan- och bygglag*.
- Sjökvist, Helén. *Karlslund: Kulturhistorisk utredning*. Stiftelsen Kulturmiljövård. 2017.
- Svensson, Rebecca, *När järnarbetare hanterar spaden och målaren knackar makadam: om arbetslöshetspolitik i en arbetarstyrd kommun, Västerås, under 1920-talets krisår*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2004, Uppsala, 2004.
- Unnerbäck, R. Axel, *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*, 1. uppl., Riksantikvarieämbetets förlag, Stockholm, 2002.
- Västerås stadsarkiv
- Västerås.*, Ringström & Ringström, Uppsala, 1946.
- Västerås byggmästareförening 1905-1980., Fören., Västerås, 1980.
- Västeråsbebyggelsen 1890-1975*, Västerås, 1975.
- Västmanlands läns museums arkiv
- Öberg, Theofil, *Västerås stads kommunala historia: 1863-1937. Bd 1*, Västerås, 1948.
- Öberg, Theofil, *Västerås stads kommunala historia: 1863-1937. Bd 2*, Västerås, 1948.

■ 14.2 Administrativa uppgifter

Detta kulturmiljöunderlag är framtaget inom ramen för samverkansprojektet Kulturmiljöunderlag för Västerås centrala delar och innerstaden. I kulturmiljöunderlaget inkluderas även Skallberget, Viksäng och Hammarby. Projektet har drivits i samverkan mellan Västerås kommun, Länsstyrelsen i Västmanlands län och Västmanlands läns museum 2017–2021.

Projektorganisation för Kulturmiljöunderlag för Västerås centrala delar och innerstaden

Styrgrupp

- Länsstyrelsen i Västmanlands län: Kicki Söderback, Anna Ahlberg.
- Västerås kommun: Anna Jägvald, Karin Nordström, Linda Wängdahl.
- Västmanlands läns museum: Anna Ahlberg, Emma Karp.

Projektledare

- Västmanlands läns museum: Anna Ahlberg 2017–2018, Emma Karp 2018–2021.

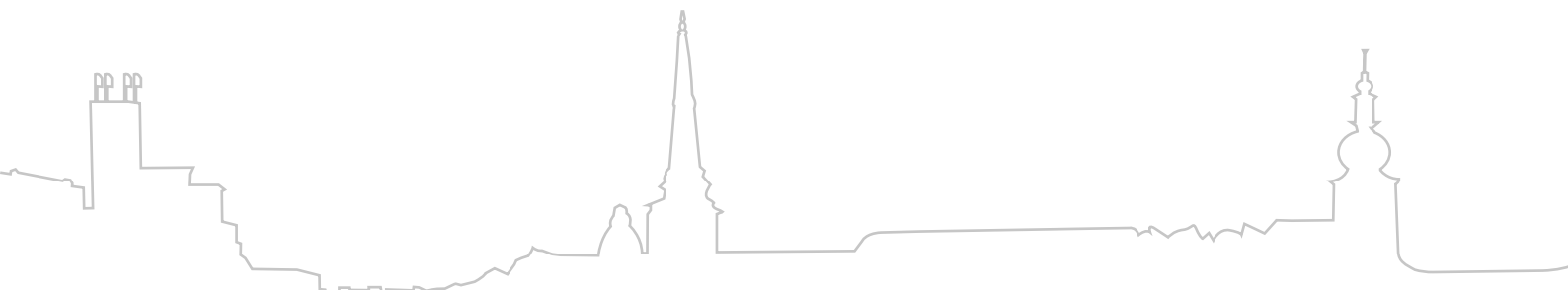
Kulturmiljöunderlag för Västerås innerstad – delområde väst

- Västmanlands läns museum: Fredrik Badh, Anna Thorsell, Sara Bäckman, Ellen Holtermann Wiig, Emma Karp.

För mer information:

- Västerås stad: www.vasteras.se
- Länsstyrelsen i Västmanlands län: www.lansstyrelsen.se/vastmanland
- Västmanlands läns museum: www.vastmanlandslansmuseum.se

Denna rapport och projektets databas finns publicerad på:
www.kulturarvvastmanland.se

Länsstyrelsen
Västmanlands län

Länsstyrelsen i Västmanlands län, 721 86 Västerås
Tfn: 010-224 90 00, E-post: vastmanland@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/vastmanland